

М. Р. ЛУЧКО

---

*БУХГАЛТЕРСЬКИЙ
ОБЛІК
В УПРАВЛІННІ
БІЗНЕСОМ
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД*

М. Р. ЛУЧКО

**БУХГАЛТЕРСЬКИЙ
ОБЛІК
В УПРАВЛІННІ
БІЗНЕСОМ
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

МОНОГРАФІЯ

Рекомендовано Вченою радою
Тернопільської академії
народного господарства

**КИЇВ
«ОБЛІКІНФОРМ»
1997**

ББК 65.052.9
Л 87

ПЕРЕДМОВА

Рецензенти:

Д. е. н., проф.
ГУЦАЙЛЮК З. В.

Д. е. н., проф.
ШТЕФАНИЧ Д. Л.

Еволюція ринкових відносин в Україні потребує перегляду поглядів на бухгалтерський облік та його методологічні та організаційні принципи. Особливо це важливо при організації бухгалтерського обліку за міжнародними принципами та стандартами, як це передбачено проектом Закону про бухгалтерський облік в Україні. Для цього потрібно добре знати досвід системи зарубіжного обліку в економічно розвинутих країнах з метою наступної трансформації їх у вітчизняну практику. Тільки системний підхід до вивчення кращих аспектів організації обліку в зарубіжних країнах для практичного впровадження їх в Україні, а не безглузде копіювання в них облікових ідей, дасть змогу з урахуванням національних традицій забезпечити належне функціонування бухгалтерії — основи управління в підприємстві, в бізнесі.

Останнім часом розроблено достатню кількість методологічних та організаційних питань обліку в Україні. Серед авторів, ідей яких тією чи іншою мірою знайшли відображення в цій кни-

ISBN 5-7763-2212-X

© М. Р. Лучко, 1997

Розділ І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

1.1. Світовий економічний розвиток та його вплив на побудову системи обліку та звітності

Найхарактернішою закономірністю сучасного етапу є значне розширення зовнішньоекономічних зв'язків країн з різним ступенем розвитку. Господарське зближення нації дедалі більше впливає на темпи та характер економічного та соціального розвитку, на загальну політичну та економічну обстановку. Тому міжнародні економічні відносини — це одна із найважливіших сфер сучасного життя. Встанова лення та розвиток цих відносин — безпосередній результат поступової інтернаціоналізації виробництва, формування єдиної економічної основи нашої цивілізації — ринкових товарно-грошових відносин.

Адекватне, тобто найточніше, відображення існуючих міжнародних економічних відносин, що об'єктивно діють, передбачає вивчення, узагальнення і аналіз міжнародної системи обліку та звітності, стандартів, рекомендацій і положень міждержавних та професійних організацій. Це пояснюється рядом причин, а саме:

— рівень розвитку та характер сучасних продуктивних сил зазнає динамічних змін під впливом науково-технічного прогресу. Це зумовлює потребу перегляду концепцій управління з огляду надання достовірної обліково-аналітичної інформації, що характеризує ці процеси;

— у господарських структурах відбувається значний рух продуктивних сил в національних та інтернаціональних масштабах, що веде до зміни поглядів щодо замкненості облікових систем;

— високий рівень інтернаціоналізації виробництва сформував міжнародний поділ праці, який з'єднує відокремлене виробництво поодиноких країн і поступово перетворює його на широкий міжнародний рівень. Це вимагає об'єднання принципів формування та представлення облікових даних користувачам в різних країнах;

зі, слід назвати А. Яругову (Польща), С. Самубадіна, В. Ткача (Росія), Е. Лінака (Литва), Б. Нідлза, Р. Ентоні, Дж. Ріса, Ф. Вуда (Канада) та інших. Систематизація та узагальнення цих розробок дали змогу автору зробити ряд пропозицій. Наскільки вони правільні, робити висновок Вам, шановні читачі. Однак, сподіваюсь, що ця праця, у кінцевому підсумку буде корисною для Вас. Я її присвячую своєму синові, народження якого визначило мої подальші життєві позиції та наукові пошуки.

на основі міжнародного поділу праці розширюється сфера обміну в формі міжнародної торгівлі та вкладання капіталів в економіку інших країн. Це погребує гармонізації обліку, тобто додержання облікових стандартів та принципів на міжнародному рівні.

Все це значно впливає на організацію системи обліку та звітності, основною метою якої є інформаційне моделювання процесів управління, визначення цілей діяльності та вибору шляхів її досягнення, економічної ефективності дій відповідних осіб.

Отже, завдання системи обліку та звітності зводяться до відображення господарської діяльності та збереження власності суб'єктів міжнародних економічних відносин (табл. 1).

Таблиця 1

ЗАВДАННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ

Зміст завдання	Рівень підприємства	Рівень міжнародний
Бухгалтерський облік як засіб реалізації господарської діяльності	Констатація фактів господарської діяльності, збереження власності, внутрішній контроль	Розрахунок статистичних даних, податків, бюджетних виплат, міжнародні порівняння та контракти
Бухгалтерський облік як засіб організації та контролю за господарською діяльністю	Визначення цілей та варіантів використання ресурсів, рентабельності та ін.	Балансування ресурсів, розподіл інвестицій та капіталовкладень
Бухгалтерський облік як засіб активізації людського фактору	Встановлення та облік соціальної відповідальності, облік використання даних бухгалтерського обліку в системі мотивації участі в господарському процесі підприємства	Встановлення та облік економічної відповідальності стосовно міжнародних контрактів, використання даних бухгалтерського обліку як засобу міжнародного економічного спілкування

1.2. Загальна характеристика бухгалтерських систем

Бухгалтерський облік є однією із функцій управління, яке характеризується системністю. В загальному розумінні під системою управління розуміють сукупність керованого об'єкту та пристрою керування. Системою бухгалтерського обліку є певний логічний комплекс, сформований на основі плану рахунків певної бази (виробничої, прибуткової, витратної), що здатний узагальнювати процеси виробництва, збуту та постачання, а також визначити кінцеві фінансові результати діяльності.

Облікова система характеризується певним комплексом показників, основними з яких є:

1. Наявність та використання розвинутої системи національних стандартів, що забезпечує отримання та застосування досить повної й аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень. Національні бухгалтерські стандарти включають план рахунків, інструкції, положення та накази, що регламентують ведення бухгалтерського обліку.

2. Національний план рахунків, що побудований на певній обліковій базі.

3. Система організації бухгалтерського обліку в масштабі підприємства. Для більшості облікових систем характерна наявність двох бухгалтерій: фінансової та управлінської, що виконують різні функції.

4. Методологія визначення кінцевого фінансового результату роботи підприємства.

5. Мета облікової системи використання фінансових результатів діяльності.

На основі аналізу економічної літератури виділено такі національні та міжнародні бухгалтерські системи:

1. Країни Східної Європи — єдина бухгалтерія, витратна база плану рахунків, мета облікової системи — зниження собівартості.

2. Країни Європейського Союзу — дві бухгалтерії (загальна та аналітична), прибуткова база плану рахунків, мета облікової системи — збільшення прибутку.

3. Англосаксонська — дві бухгалтерії (фінансова й управлінська), прибуткова база плану рахунків, мета облікової системи — збільшення прибутку.
4. Французька — дві бухгалтерії, виробнича база плану рахунків, мета бухгалтерії — збільшення доходу.
5. Система Африканського Союзу — дві бухгалтерії, виробнича база плану рахунків, мета бухгалтерії — збільшення доходу.
6. Організації Об'єднаних Націй — дві бухгалтерії, виробнича база плану рахунків, мета облікової системи — збільшення доходу.

Кожна із цих систем ґрунтується на концептуальних принципах, основними з яких є:

- подвійного запису — зумовлює відображення кожної операції за методом подвійного запису;
- автономії підприємства — його зміст полягає у відокремленому відображенні діяльності підприємства та його власності;
- грошової оцінки — полягає в тому, що гроші є загальним вимірником, за допомогою якого відображається облік господарської діяльності;
- неперервності — є підставою для включення в баланс статей за їхньою фактичною собівартістю, а не за ринковою ціною активів та зобов'язань, що будуть реалізованими на випадок ліквідації;
- собівартості — у бухгалтерському обліку оперують з собівартістю засобів і з ринковою вартістю їх;
- матеріальності — полягає у виділенні об'єктів обліку;
- періодичності — його зміст зводиться до розбиття облікового процесу на певні облікові періоди;
- метод нарахувань — це принцип запису бухгалтерських операцій в момент здійснення їх;
- реєстрації доходу — полягає у відображенні в обліку доходів у момент одержання або в період можливого одержання їх;
- відповідності — його зміст зводиться до того, що у звітному періоді відображаються тільки ті витрати, що виникли для одержання доходу звітного періоду;
- консерватизму — полягає в тому, що доходи обліковують тоді, коли вони визначені подією, а витрати — реальною подією.

1.3. Особливості організації бухгалтерського обліку

Бухгалтерський облік визначається середовищем, в якому він функціонує. Тому принципи його організації в різних країнах значно відрізняються між собою. Це зумовлено як організацією господарської діяльності, так і впливом на зовнішні фактори (політичні, економічні, соціальні, географічні та ін.). Проте певна подібність зумовлює і наявність багатьох спільних рис у застосованих системах бухгалтерського обліку.

Тепер у світі склалися такі організаційні моделі обліку:

Англосаксонська модель

Основні принципи цієї моделі були розроблені у Великобританії і США. Основна ідея цієї моделі орієнтація обліку на інформаційні запити інвесторів і кредиторів. Це зумовлено тим, що промислові революції в США і Великобританії призвели до того, що власники компанії (інвестори) віддалилися від оперативного управління, передавши його професійним управлінцям. В цій ситуації фінансова облікова інформація стає важливим джерелом даних про становище компанії. З'явилася практика подання акціонерам управлінським персоналом фінансових звітів для контролю за ефективним використанням ресурсів. Саме ця обставина визначила націленість фінансової звітності на інформаційні потреби інвесторів і кредиторів. Така орієнтація фінансового обліку в США і Великобританії властива йому протягом багатьох років. Більш того, в цих країнах було створено ринки і біржі цінних паперів, де більшість компаній знаходило додаткові джерела фінансових ресурсів. Результат — фінансові звіти компанії значно відрізняються за аналітичністю, а визначення рентабельності господарської діяльності, як однієї з характеристик ефективної роботи управлінського персоналу, є метою фінансового обліку.

Ця модель розвинута в Австралії, Великобританії, Гонконзі, Ізраїлі, Ірландії, Іспанії, Індії, Канаді, Кіпрі, в Мексиці, Нідерландах, а також у країнах Центральної Америки.

Континентальна модель

Цієї моделі дотримуються у більшості країн Європи і в Японії. Вона передбачає тісний зв'язок бізнесу з банками, які в основному і задовольняють потреби фінансових компаній. Бухгалтерський облік регламентується законодавчо і відрізняється значним консерватизмом. Орієнтація на управлінські запити кредиторів не є пріоритетним завданням обліку. Навпаки, облікова політика спрямована насамперед на задоволення вимог уряду, зокрема щодо оподаткування згідно з національним макроекономічним планом. Крім того уряди цих країн вимагають також публікувати деяку інформацію про компанії, тому останні змушені готувати фінансову звітність, проте в менш деталізованому вигляді, ніж це потрібно для захисту інтересів кредиторів.

У групу континентальної моделі входять Австрія, Бельгія, Греція, Єгипет, Італія, Норвегія, Португалія, Франція, Німеччина, Швейцарія, Швеція, Японія та ін.

Південноамериканська модель

За винятком Бразилії, державною мовою якої є португальська, країни цієї моделі об'єднує спільна мова — іспанська. Основною відмінністю цієї моделі від зазначених вище є перманентне коригування облікових даних на темпі інфляції. В цілому облік орієнтований на потреби державних планових органів, а методи обліку, які використовуються на підприємствах досить уніфіковані. Інформація, що необхідна для контролю, спрямована на виконання податкової політики. Це значною мірою спрощує і підвищує ефективність роботи урядових органів.

Ця модель є характерною для Аргентини, Бразилії, Перу, Чілі, Еквадору та ін.

Інтернаціональна модель ООН набуває дедалі більшого розвитку. Вона випливає з потреб міжнародного погодження обліку, насамперед з інтересів міжнародних, валютних, ринкових. Тільки незначна кількість великих корпорацій може тепер стверджувати, що їхні річні фінансові звіти відповідають міжнародним фінансовим обліковим стандартам.

1.4. Види бухгалтерського обліку в капіталістичних країнах

Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень менеджерам необхідна докладна облікова аналітична інформація, яку надають бухгалтерія та інші економічні служби. В умовах ринкової економіки фірми повинні представляти дані про результати своєї діяльності акціонерам, кредиторам, податковим інспекторам тощо. Тому система бухгалтерського обліку в більшості капіталістичних країн складається з двох систем — управлінської і фінансової. Такий поділ бухгалтерського обліку має місце тоді, коли традиційні методи внутрішньої конкуренції, інфляції не відповідають вимогам управління.

Управлінський облік покликаний задовольняти інформаційні потреби керівництва фірми. Основним чинником при цьому є своєчасність одержання докладної і правдивої інформації про доходи і витрати, як на підприємстві в цілому, так і на окремих його ділянках. У рамках управлінського обліку виробничих підприємств здійснюється докладний облік витрат і калькулювання собівартості видів продукції, яку вони виробляють.

Основними завданнями управлінського обліку є:

- визначення доходу, що очікується від того чи іншого економічного заходу;
- складання прогнозу про рентабельність випуску нових видів виробів на основі результатів дослідження ринку збуту, а також про фінансове становище фірми на перспективу, фінансова оцінка альтернативних варіантів її розвитку тощо.

В управлінському обліку широко використовуються методи фінансової математики, спеціальні статистичні методи і методи математичного прогнозування з використанням ЕОМ.

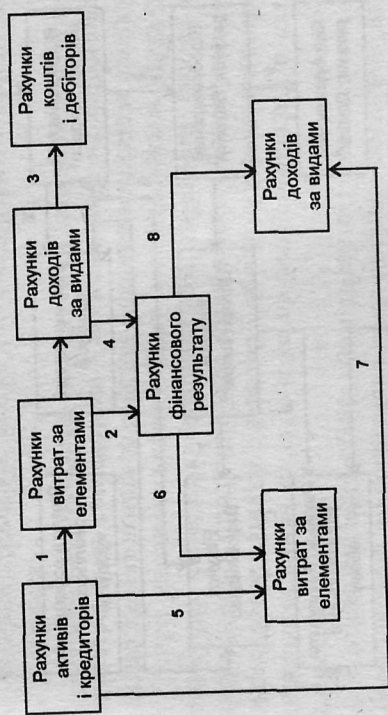
Фінансовий облік — це комплексний аналітичний та синтетичний облік усіх засобів і джерел їх формування у процесі господарської діяльності фірми. До нього входить аналітичний облік розрахунків з постачальниками, покупцями, іншими організаціями та особами, а також фінансово-кредитних операцій і коштів (облік акцій і дивідендів

щодо них, облігацій, векселів, кредитів, процентів, інвестицій, облік коштів на розрахунковому та інших рахунках у банку, касі тощо). На основі даних фінансового обліку визначають результат діяльності фірми (прибуток або збитки), складають її фінансову звітність (баланс, звіт про прибутки і збитки, фінансове становище).

Слід зазначити, що деякі положення концепцій і методик управлінського обліку виникли ще на початку XX ст. Але на той час він називався "виробничим обліком". Поступово методи та технічні прийоми "виробничого обліку" дедалі більш наближались до управлінського обліку. У зв'язку з цим в середині 50-х років XX ст. термін "виробничий облік" було замінено терміном "управлінський облік". Тобто облік виділився з системи фінансового обліку. Така заміна була зумовлена: зміною розмірів і структури, форми і технології виробництва внаслідок науково-технічного прогресу; збільшенням витрат на дослідження і освоєння нових виробництв і підвищенням цін в результаті інфляції, знеціненням валют, труднощами, пов'язаними з ринками збуту, з внутрішньою і зовнішньою конкуренцією та ін. Це потребувало управлінським обліком вирішити ряд нових питань, таких як складання попередніх кошторисів за змінами їх; вивчення причин відхилень виробничих витрат від попередніх кошторисів, організація оперативного аналізу і розробка варіантів управлінських рішень.

Дані управлінського обліку потрібні (необхідні) керівнику (підприємцю) фірми при плануванні, контролі, оцінці операцій господарської діяльності і прийнятті управлінських рішень. Отже, управлінський облік постачає підприємцю інформацію для вироблення (прийняття) оптимальних рішень. Виходячи з зазначеного, управлінський облік — це процес підготовки інформації, яка необхідна менеджеру для планування, контролю і прийняття обґрунтованих управлінських рішень з поточної виробничо-комерційної діяльності фірми (компанії). (Схема 1).

Фінансовий облік — це процес підготовки облікової інформації про діяльність господарських підприємств (організацій), користувачами якої можуть бути будь-які юридичні і фізичні особи, в тому числі менеджери, інвестори, кредитори, постачальники, покупці, фінансові орга-

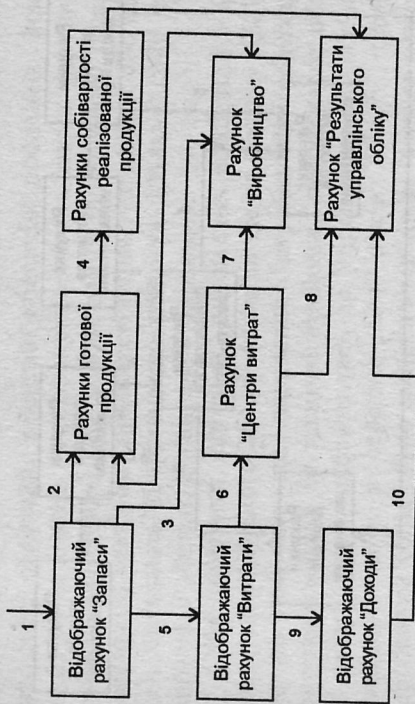
- 1 — відображення витрат звітного періоду;
- 2 — списання витрат;
- 3 — нарахування доходів;
- 4 — списання доходів;
- 5 — нарахування нарахованого за звітний період податку;
- 6 — списання нарахованого за звітний період податку;
- 7 — витрати за рахунок чистого прибутку;
- 8 — чистий прибуток.

Схема 1. Загальна схема фінансового обліку

ни та ін. Якщо порівняти організацію бухгалтерського обліку в нашій країні з фінансовим обліком, то можна зазначити, що він в основному виконує функції фінансового обліку і не придатний для вирішення завдань внутрішньогосподарського контролю і планування в зв'язку з ретроспективним його характером і націленістю в основному на звітність (схема 2).

Такий поділ бухгалтерського обліку зумовив поділ бухгалтерії зарубіжних фірм і компаній за функціями, що вони виконують, як правило, на дві частини — управлінську (внутрішню, калькуляційну, експлуатаційну) і фінансову (зовнішню). При чому управлінська бухгалтерія дуже часто децентралізована і знаходиться безпосередньо на підприємствах, які входять до складу фірм і компаній, а фінансова, яка здійснює облік розрахунків, доходів, витрат, зобов'язань і майна господарської організації, є повністю централізованою.

- 1 — перенесені залишки доходів на початок періоду;
- 2 — початковий залишок готової продукції;
- 3 — початковий залишок незавершеного виробництва;
- 4 — собівартість реалізованої продукції;
- 5 — перенесені дані витрат за елементами;
- 6 — перегруповання витрат за центрами;
- 7 — загальна сума виробничих витрат;
- 8 — загальна сума невиробничих витрат;
- 9 — перенесені дані доходів за видами;
- 10 — перегруповання доходів.

Схема 2. Загальна схема управлінського обліку

Роль управлінського обліку в умовах ринкової економіки неухильно зростає. Основними факторами, що сприяють цьому, є:

- посилення конкуренції, як на внутрішньому ринку окремих країн, так і в світовому масштабі;
- прискорений розвиток технології, автоматизації виробничих процесів, нових методів управління та інших продуктів науковотехнологічного прогресу;
- широке використання обчислювальної техніки для управління технологічними процесами і автоматизації облікових робіт.

Розглянемо різницю. Порівняння управлінського і фінансового обліку дає змогу виділити їх основні відмінності:

- управлінський облік більше спрямований на майбутнє, у зв'язку з чим змикається з плануванням, а фінансо-

вий навпаки, реєструє факти і господарські операції, які вже відбулися;

- управлінський облік не керується загальноприйнятими бухгалтерськими стандартами і схемами, тоді як фінансовий чітко регламентований за змістом і формами подання даних;

- при управлінському обліку зосереджується увага на конкретних сегментах господарської діяльності (тобто на окремих видах продукції, яку виробляють і реалізують, на певних сферах ринку і території збуту, а також на різних рівнях управління та ін.), а не на всій організації в цілому, як фінансовий;

- управлінський облік, на відміну від фінансового, не є обов'язковим, і керівництво само вирішує організувати його чи ні;

- управлінський облік, як правило, децентралізований, а фінансовий здійснюється в центральній (загальній) бухгалтерії фірми або компанії.

Проте поряд із зазначеними відмінностями, між управлінським і фінансовим обліком є і певна подібність. Обидва вони, по-перше, ґрунтуються на даних єдиної інформаційної системи обліку, по-друге, спираються на концепцію відповідальності в управлінні господарськими об'єктами.

Отже, управлінський облік за інформаційним змістом і колом вирішуваних завдань набагато ширший і різноманітніший, ніж фінансовий. Він повністю підпорядкований запитам менеджерів фірм і компаній. Його дієвість забезпечується орієнтацією на конкретні господарські завдання, вирішення яких ґрунтується на відповідній інформації про витрати і доходи.

1.5. Регламентація обліку за міжнародними стандартами*

Регламентация обліку являє собою певну уніфікацію його особливих принципів. Перші спроби державності регламентації було зроблено в XII ст. в Кастилії (Іспанія), де

* Цей матеріал підготовлений та доповнений на підставі: Табуліна С. А., Шапигузов С. М. Международные стандарты бухгалтерского учета // Бухгалтерский учет. — 1990. — №9. — с. 45-52 та [22].

встановлено певний порядок заповнення облікових книг. Починаючи з XIX ст. у всіх країнах, тією або іншою мірою набула поширення державна регламентація бухгалтерського обліку.

На світовому рівні — це міжнародні бухгалтерські стандарти, які є цілісною, гнучкою і постійно вдосконалюваною системою бухгалтерського обліку, що виникла внаслідок посилення інтеграційних процесів в економіці і спрямована на зближення обліку і звітності в різних країнах світу.

Історія міжнародних бухгалтерських стандартів почалася з того, що в 1973 р. організаціями професійних бухгалтерів Австралії, Канади, Франції, ФРН, Японії, Мексики, Голландії, Великобританії, Ірландії та США було організовано Комітет з міжнародних бухгалтерських стандартів (КМБС). Нині до нього входять 97 професійних бухгалтерських організацій з 71 країни. Це повністю незалежний орган, який розробляє міжнародні бухгалтерські стандарти (МБС). Керує діяльністю комітету правління спільно з постійно діючим секретаріатом. До правління входять представники Австралії, Канади, Данії, ФРН, Франції, Японії, Йорданії, Південної Кореї, Нідерландів, ПАР, Великобританії, США, причому до його складу обов'язково повинні входити три країни, що розвиваються.

У 1977 р. було створено Міжнародну федерацію бухгалтерських стандартів (МФБС). Її основне завдання — сприяти посиленню впливу професійних бухгалтерів на вдосконалення та поширення міжнародних бухгалтерських стандартів у світовому масштабі. Членами МФБС можуть бути організації професійних бухгалтерів різних країн, офіційно визнані в своїй країні як провідні у цій сфері. Нині членами федерації є сто бухгалтерських організацій з 77 країн, що налічують близько одного мільйона професійних бухгалтерів різних галузей народного господарства.

Міжнародна федерація бухгалтерських стандартів розробляє етичний, освітній та аудиторський напрями бухгалтерської діяльності. В складі федерації є постійно діючі комітети з аудиторства, освіти, професійної естетики, планування, регіональних організацій, управлінського обліку, а також комітет з питань проведення один раз на п'ять років міжнародного конгресу. Комітет з аудиторства уповноважений Радою

МФБС розробляти основні напрями міжнародної аудиторської діяльності.

З 1972 р. проблемами стандартизації займається Організація Об'єднаних Націй, а в 1982р. при ній було створено Міжурядову робочу групу експертів з міжнародних стандартів обліку і звітності. Завданнями групи є вивчення питань обліку і звітності транснаціонального капіталу; сприяння розробці й застосуванню національних та регіональних бухгалтерських стандартів; захист інтересів країн, що розвиваються у розкритті фінансової інформації. Група досліджує розвиток і застосування бухгалтерських стандартів на національному, регіональному та світовому рівнях.

Власних стандартів вона не випускає і визнає стандарти КМБС. Звідси випливає, що на світовому рівні КМБС є єдиною офіційно визнаною організацією, яка випускає міжнародні стандарти з бухгалтерського обліку і звітності.

Комітетом уже видано 31 міжнародний бухгалтерський стандарт (табл. 2). Кожний включає інформацію про завдання і концепції, що покладено в основу його розробки; перелік питань, охоплених стандартом; визначення використуваних термінів; критерії застосування певного стандарту; бази вимірів та методи обліку й способи розкриття інформації та пояснення до них. Міжнародні стандарти мають не юридичний обов'язковий характер, а рекомендаційний.

Оскільки МБС повинні впроваджуватись у країнах з різними національними системами обліку, вони мають бути досить гнучкими. В зв'язку з цим у міжнародних стандартах жорстко регламентуються лише основні моменти того напрямку обліку, який розглядається в певному стандарті. Такий метод, мабуть, є оптимальним при розробці МБС, оскільки збільшує можливість впровадження їх у різних умовах і полегшує розробку національних бухгалтерських стандартів з урахуванням міжнародних.

Повсюдне впровадження МБС, без сумніву, буде покладено в результаті складного й тривалого процесу. Водночас цей процес необхідний і об'єктивно зумовлений розвитком міжнародних економічних зв'язків у формі міжнаціональних підприємств і зусиллями інтеграційних економічних процесів у різних регіонах світу. Застосування міжнародних стандартів має бути вигідним для різних країн та окремих підприємств,

Таблиця 2

**КЛАСИФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ**
(станом на 1 січня 1994 р.)

Номер стандарту	Назва стандартів	Дата надання чинності
1	Розкриття облікової політики	01.01.75
2	Оцінка і подання матеріально-виробничих засобів у контексті системи початкової вартості	01.01.76
3	Консолідовані фінансові звіти	01.01.77
4	Облік амортизаційних відрахувань	01.01.77
5	Інформація, необхідна для розкриття у фінансових звітах	
7	Звіт про зміни у фінансовому становищі	01.01.77
8	Нетипові статті, статті попереднього періоду та зміни облікової політики	01.01.79
9	Облік науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт	01.01.79
10	Випадковості і події, що відбулися після дати балансового звіту	01.01.80
11	Облік щодо будівельних контрактів	01.01.80
12	Облік податків на доходи	01.01.81
13	Подання поточних активів і поточних пасивів	01.01.81
14	Розкриття фінансової інформації за секторами	01.01.83
15	Інформація, що відображає наслідки цінних коливань	01.01.83
16	Облік нерухомості, машин і обладнання	01.01.83
17	Облік орендного майна	01.01.84
18	Визнання доходу	01.01.84
19	Облік пенсійного забезпечення у фінансових звітах роботодавців	01.01.85
20	Облік субсидій і розкриття даних щодо державної допомоги	
21	Облік впливу змін курсів іноземних валют	01.01.84
22	Облік ділових об'єднань	01.01.85
23	Капіталізація витрат за позиками	01.01.85
24	Розкриття інформації про партнерів	01.01.86
25	Облік інвестицій	01.01.87
26	Облік і звітність за планами пенсійного забезпечення	01.01.88
27	Консолідовані фінансові звіти і облік інвестицій у філіалі	01.01.90
28	Облік інвестицій в асоціації	01.01.90
29	Фінансова звітність у гіперінфляційних економіках	01.01.90
30	Зведення фінансових звітів банків та фінансових підприємств	01.01.91
31	Фінансова звітність в інтересах товариств з обмеженою відповідальністю	01.01.91

адже це підвищує якість інформації, яка підлягає публікації, а отже, й збільшує довіру споживачів такої інформації до підприємств, що її публікують.

Викладених в міжнародних бухгалтерських стандартах принципів організації облікової роботи повністю дотримуються Австралія, Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Йорданія, Південна Корея, Нідерланди, Південно-Африканська Республіка, Великобританія, Сполучені Штати Америки.

Переклад на національну мову міжнародних бухгалтерських стандартів здійснено в Об'єднаних Арабських Еміратах, Китаї, Чехії, Словачкі, Данії, Норвегії, Франції, Німеччині, Греції, Венгрії, Індонезії, Італії, Японії, Кореї, Малайзії, Польщі, Португалії, Росії, Сербії, Хорватії, Іспанії, Швеції, Таїланді, Турції, Україні. певні концептуальні принципи їх увійшли в національні стандарти облікової роботи.

Усі міжнародні бухгалтерські стандарти пов'язані між собою, становлячи разом єдину систему. Отже, у процесі створення МБС, присвячених напрямкам обліку, створюється, доповнюється й вдосконалюється цілісна система бухгалтерського обліку. Застосування стандарту неминуче призведе і до використання частин цієї системи.

Розглянемо структуру МБС на прикладі стандарту 29 "Фінансова звітність у гіперінфляційних економіках". Стандарт, як звичайно, складається з трьох частин: вступу, пояснень і власне тексту.

У вступі зазначається, що фінансова звітність підприємств, що діють в умовах високих темпів інфляції, буде недостовірною, якщо вплив інформації на оцінку результатів діяльності і фінансового становища підприємств не буде враховано. Стандарт не встановлює того конкретного рівня інформації, починаючи з якого необхідно здійснювати переоцінку даних фінансової звітності. Рішення про це має приймати керівництво підприємства. Водночас даються такі ознаки гіперінфляції: населення країни видає перевагу зберіганню коштів у негрошових активах або у відносно стабільній іноземній валюті; грошові суми (і, можливо, ціни) виражаються не в місцевій, а у відносно стабільній валюті; розрахунки у кредит здійснюються з урахуванням

зниження купівельної спроможності грошей, навіть, якщо період кредитування негривалий; ставки проценту %, зарплата і ціни пов'язані з рухом індексу цін; сукупний рівень інфляції за три роки досяг або перевищив 100%.

Отже, у вступі визначається мета стандарту — поліпшення якості фінансової звітності в умовах гіперінфляції, але зазначається, що рішення про застосування стандарту приймає керівництво підприємства виходячи з конкретних умов його діяльності і думки керівництва про можливість та необхідність застосування цього стандарту. Здебільш стандарти цього розділу містять ще й визначення використаної у стандарті термінології з тим, щоб чітко визначити всі поняття і уникнути труднощів при перекладі та неоднозначного трактування змісту стандарту.

Друга частина — пояснення, де ширше й докладніше подано тлумачення положень — у самому стандарті вони викладені стисло. Крім того, у світовій обліковій практиці прийнято кілька підходів до розглянутого в стандарті питання. Всі ці підходи описуються, розглядаються недоліки і переваги кожного, пояснюється, чому в стандарті прийнято той або інший підхід. Згідно з цим стандартом для його цілей необхідно переоцінити певні дані фінансових звітів на балансову дату. Бажано, щоб процедура переоцінки була постійною від періоду до періоду.

У поясненні також описано переоцінки даних з окремих видів фінансової звітності. Фінансові звіти можуть бути підготовлені на основі початкової або поточної вартості. Для кожного з цих випадків розглядається процедура переоцінки статей балансу і звіту про доходи (рахунки прибутків і збитків). Зазначається, що в умовах гіперінфляційної економіки статті звітності мають виражатись у поточних грошових одиницях і переоцінюватися з використанням загального індексу цін. Звіт про зміни фінансового стану підприємства, що дає в умовах гіперінфляційної економіки, треба подавати в грошовому або еквівалентному вираженні, а не через оборотний капітал.

Усі дані за попередні періоди, що публікуються для порівняння, мають також переоцінюватися з використанням загального індексу цін. Що ж до консолідованих фінансових звітів, то звіти філіали, складені у валюті країни

з високим рівнем інфляції, переоцінюються з використанням загального індексу цін. Переведення звіту валюти на іншу здійснюється за курсом на певну дату. Бажано, щоб в усіх фінансових звітах у валюті країни з високими темпами інфляції використовувався однаковий загальний індекс цін, що відображав би зміни загальної купівельної спроможності.

Цей стандарт тісно пов'язаний з кількома іншими. Наприклад із стандартом № 12 "Облік податків на доход". Адаже переоцінка фінансових звітів відповідно до цього стандарту може призвести до збільшення різниці між балансовим та оподаткованим доходами, і ця різниця має обліковуватись згідно з стандартом № 12 (зазначимо, що в стандарті № 29 це питання не розглядається докладно, а просто послання на відповідний стандарт № 12 про прибутковий податок повністю роз'являє цю проблему). У стандарті № 29 є також послання і на стандарт № 5 "Облік впливу змін курсів іноземних валют", стандарт № 5 "Інформація, необхідна для розкриття у фінансових звітах" та інші стандарти. Зазначимо загальний підхід при побудові МБС полягає в тому, щоб по можливості не розглядати у стандарті питання, які висвітлені вже докладно в інших стандартах, а просто посилатися на них, щоб не розширювати структуру стандарту.

Текст стандарту № 29 дуже короткий, практично це стислий виклад пояснень. Він складається з 43 параграфів, причому 4 з них відведені на вступ, 34 — на пояснення до стандарту і тільки 5 — на сам стандарт. У стандарті опісані умови припинення його використання — зниження інфляції, коли економіка перестав бути гіперінфляційною. Стандарт набув чинності з 1 січня 1990 р.

Отже, система МБС розвивається, відіграючи позитивну роль у вдосконаленні бухгалтерського обліку переважною більшістю країн світу.

Розділ 2. МІЖНАРОДНІ СИСТЕМИ ПЛАНІВ РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

2.1. Загальні принципи побудови міжнародних Планів рахунків бухгалтерського обліку

Система рахунків бухгалтерського обліку представлена у вигляді типового плану. Планом рахунків бухгалтерського обліку називається групування рахунків за економічним змістом, призначенням та структурою в економічному переліку. Міжнародні системи Планів рахунків бухгалтерського обліку — це таке їх групування, що дає змогу обліковувати та контролювати господарську діяльність як в рамках окремих підприємств, країн, так і на міжнародному рівні.

Питанням створення та впровадження Планів рахунків бухгалтерського обліку в світі приділяється дуже багато уваги. Це пояснюється необхідністю забезпечення достовірності облікових даних, підвищення їх управлінських функцій, впровадження на їх підставі діючих систем оподаткування.

Тепер створено три міжнародні Плани рахунків:

- Європейського Союзу;
- Організації Африканської єдності;
- Латиноамериканських країн.

Найбільш значного поширення набув План рахунків Організації Африканської єдності, розроблений у 1969 р. та поширений в більшості країн Африки як національного Плану рахунків.

Слід виділити такі принципи побудови Планів рахунків бухгалтерського обліку:

1. Міжнародні вимоги до бухгалтерського обліку: точне відображення майнового та фінансового становища підприємств, оцінка засобів та джерел, обережність в обліковій політиці, наявність облікових періодів, постійності методів, що використовуються, повнота охоплення об'єктів обліку та його аналітичність.

2. Чітке виділення в Плані рахунків 4-х категорій рахунків:

а) балансові рахунки (активні, пасивні, активно-пасивні).

Як правило сюди входять 5 класів рахунків, що дають змогу скласти бухгалтерський баланс;

б) рахунки для визначення результатів діяльності підприємства за експлуатаційною, фінансовою та передбаченою діяльністю;

в) рахунки управлінської, (маржинальної та аналітичної бухгалтерії), що використовуються для прийняття тактичних та стратегічних рішень, визначення та аналізу собівартості продукції та результатів центрів відповідальності;

г) рахунки, за допомогою яких поєднуються дані фінансової та управлінської бухгалтерії.

Використання цього принципу в світовій практиці дає змогу організувати фінансове управління підприємством за даними фінансової бухгалтерії, а також тактичне і стратегічне управління за даними управлінської бухгалтерії.

3. Визначення фінансових результатів роботи підприємств чотирма різними способами за чотирма категоріями рахунків:

а) балансовим,

б) витрати-випуск (табл. 4, стр. 25),

в) управлінським та методом, що пов'язує фінансову та управлінську бухгалтерії.

4. У більшості регіональних та національних планів рахунків виділяються основні рахунки, субрахунки

Таблиця 3

Клас	Основні рахунки	Субрахунки		Аналітичні рахунки	
		першого порядку	другого порядку	першого порядку	другого порядку
1	10-19	100-199	1000-1999	10000-19999	100000-199999
2	20-29	200-299	2000-2999	20000-29999	200000-299999
та ін.					

КОДУВАННЯ ОСНОВНИХ РАХУНКІВ І СУБРАХУНКІВ

першого та другого порядків та аналітичні рахунки першого та другого порядків (табл. 3). Отже здійснюється кодування на підставі десятикової системи кодування планів рахунків.

Таке кодування дає можливість виділити: балансові рахунки (класи 1-5), рахунки витрати-випуск (класи 6-7), збалансовані рахунки (клас 8), рахунки управлінської бухгалтерії (клас 9) та резерв для внутрішніх потреб підприємства (клас 10).

2.2. Плани рахунків бухгалтерського обліку Європейського Союзу

Національні Плани рахунків бухгалтерського обліку Європейського Союзу визначають облік насамперед як функцію управління та інформаційне джерело прийняття рішень. Вони ґрунтуються на міжнародних та національних стандартах а також юридичних законах:

1. Вони розроблені у відповідності до директиви ЄЕС від 25 червня 1978 року, яка встановлює єдині норми і вимоги для країн співдружності стосовно кожної статті балансу та звіту про прибутки та збитки.

2. У них враховуються вимоги торговельного кодексу, який визначає перелік обов'язкових звітних регістрів, що використовуються господарськими одиницями.

3. Вони виходять із податкових кодексів, що регламентують норми та методи проведення інвентаризації, створення резервів і визначення прибутку, що підлягає оподаткуванню.

4. Вони відповідають законодавству, яке передбачає організацію обліку та контролю в залежності від форм власності, видів підприємств та їх розмірів.

Побудову Плану рахунків бухгалтерського обліку Європейського Союзу розглянемо на прикладі національного Плану рахунків Франції.

Розрахунок фінансових результатів за методом "витрати-випуск" подано в таблиці 4.

Таблиця 4

РОЗРАХУНОК ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ ЗА МЕТОДОМ "ВИТРАТИ-ВИПУСК"

Шифр рахунку	Назва рахунку	Сума
70	Об'єм реалізації	100000
71	Зміни залишків у виробництві (+,-)	-1000
	Всього:	99000
60	Споживання покупок (-)	-30000
	Маржа за матеріалами або товарами	69000
61	Сложиті зовнішні послуги (-)	3000
62	Інші зовнішні послуги (-)	900
	Знову створена вартість	65100
63	Податки, такси і прив'язані до них (-)	1000
64	Витрати на утримання персоналу (-)	8000
	Валовий залишок експлуатації	56100
75	Доходи за поточним управлінням (+)	20000
65	Затрати за поточним управлінням (-)	8000
78	Анулювання амортизації і резерви (+)	1200
68	Витрати за амортизацією і резервами (-)	3000
	1. Результати щодо експлуатаційної діяльності (прибуток)	66300
76	Фінансові доходи	500000
66	Фінансові затрати (-)	350000
78	Анульовані амортизація і резерви (+)	30000
68	Витрати за амортизацією фінансового капіталу і резервами (-)	120000
	2. Результат за фінансовими операціями (прибуток)	60000
77	Доходи надзвичайні	200000
67	Затрати надзвичайні (-)	180000
78	Анульовані амортизація і резерви за надзвичайними операціями (+)	20000
68	Затрати за амортизацією і резервами (-)	350000
	3. Результат за надзвичайними операціями (прибуток)	5000
	Результат бухгалтерський за:	
	експлуатаційною діяльністю	66300
	фінансовими операціями	60000
	надзвичайними операціями	5000
	Всього	131300
69	Податок на прибуток (-) (30%)	39390
69	Участь працівників в доходах (-)	15000
	Чистий бухгалтерський результат (прибуток)	76910

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЛАН РАХУНКІВ
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ФРАНЦІЇ
(введено в дію з 1 січня 1982 р.)**

Клас 1 "Рахунки капіталів":

- 10 "Капітал"
- 11 "Результат минулого періоду"
- 12 "Результат звітного періоду"
- 13 "Субсидії для капітальних вкладень"
- 14 "Регламентовані оцінки резервів"
- 15 "Оцінкові резерви майбутніх витрат та ризиків"
- 16 "Довгострокові та середньострокові позики та привінені до них кредиторська заборгованість"
- 17 "Рорахунки з учасниками (кредиторська заборгованість)"
- 18 "Витурішньофірменні рорахунки"

Клас 2 "Рорахунки матеріальних та нематеріальних основних засобів та фінансових вкладень"

- 20 "Нематеріальні основні засоби"
- 21 "Матеріальні основні засоби"
- 22 "Матеріальні засоби, здані на конценсію"
- 23 "Незавершені капітальні вкладення"
- 25 "Фінансові вкладення"
- 26 "Інші фінансові вкладення"
- 28 "Спрацювання основних засобів"
- 29 "Оцінкові резерви за основними засобами"

Клас 3 "Рорахунки запасів та незвершеного виробництва"

- 31 "Сировина та матеріали"
- 32 "Інші матеріальні запаси"
- 33 "Продукція в незавершеному виробництві"
- 34 "Послуги в незавершеному виробництві"
- 35 "Готова продукція"
- 36 "Товари"
- 37 "Матеріали"
- 39 "Оцінкові резерви щодо знецінення запасів і незвершеного виробництва"

Клас 4 "Рахунки рорахунків"

- 40 "Постачальники та пов'язані з ними рорахунки"
- 41 "Покупці та пов'язані з ними рорахунки"
- 42 "Персонал"

- 43 "Соціальні організації"
- 44 "Держава"
- 45 "Дочірні підприємства"
- 46 "Різні дебітори та кредитори"
- 47 "Перехідні рахунки"
- 48 "Регулюючі рахунки"
- 49 "Оцінкові резерви щодо знецінення рахунків рорахунків"

Клас 5 "Фінансові рахунки"

- 50 "Акції, облігації та бони"
- 51 "Банки та інші фінансові органи"
- 52 "Каса"
- 54 "Аванси та акредитиви"
- 58 "Внутрішні операції"
- 59 "Оцінкові резерви щодо обезцінення фінансових рахунків"

Клас 6 "Рахунки витрат за елементами"

- 60 "Покупки"
- 61 "Послуги зі сторони"
- 62 "Інші послуги зі сторони"
- 63 "Податки, такси та інші привінені до них платежі"
- 64 "Витрати на утримання персоналу"
- 65 "Інші експлуатаційні витрати"
- 66 "Фінансові витрати"
- 67 "Непередбачені витрати"
- 68 "Витрати за амортизаційними відрахуваннями та оцінковими резервами"
- 69 "Податок з прибутків та участь працівників в них"

Клас 7 "Рахунки доходів по видах"

- 70 "Реалізація продукції" Виробництво в запасах (зміни за-
лишків готових виробів та незавершеного виробництва)
- 72 "Виробництво для власних потреб"
- 73 "Часткові доходи за довгостроковими контрактами"
- 74 "Експлуатаційні дотації"
- 75 "Інші експлуатаційні доходи"
- 76 "Фінансова виручка"
- 77 "Непередбачені доходи"
- 78 "Невикористані оцінкові резерви"

Клас 8 "Спеціальні збалансовані рахунки"

Клас 9 "Рахунки аналітичної експлуатації"

- 90 "Відображаючі рахунки"
- 91 "Рахунки попереднього перегрупування витрат та виручки від реалізації"

кредиторська заборгованість" (усі рахунки пасивні), 019 "Оцінкові резерви для ризику та втраг";

Клас 2 "Рахунки основних засобів" — 20 "Нематеріальні активи та основні засоби", 21 "Інші матеріальні основні засоби", 23 "Матеріальні основні засоби в незавершеному виробництві", 24 "Аванси за основними засобами", 25 "Довгострокові та середньострокові дебіторські заборгованості", 26 "Цінні папери (окрім короткострокових)", 029 "Амортизація та оцінкові резерви" (усі рахунки активні);

Клас 3 "Рахунки запасів" — 30 "Товари", 31 "Сировина та матеріали, 32 "Відходи та брак", 33 "Тара та тарні матеріали", 34 "Напівфабрикати", 35 "Готова продукція, 36 "Незавершене (основне) виробництво", 37 "Незавершені роботи", 38 "Товари в дорозі", 039 "Оцінкові резерви";

Клас 4 "Рахунки розрахунків та регулятиви" — 40 "Постачальники", 41 "Покупці", 42 "Персонал", 43 "Державні та міжнародні організації", 44 "Члени асоціацій", 45 "Дочірні підприємства", 46 "Дебітори та кредитори", 47 "Пасивні регулятиви", 48 "Активні регулятиви", 049 "Оцінкові резерви".

Клас 5 "Фінансові рахунки" — 50 "Короткострокові позики", 51 "Короткострокова кредиторська заборгованість", 52 "Короткострокові цінні папери", 53 "Векселля до оплати", 54 "Векселля до отримання", 55 "Чеки до отримання", 56 "Рахунки в банках та на пошті", 57 "Каса", 58 "Аванси та кредитори", 059 "Оцінкові резерви".

2-й розділ "Рахунки управлінської бухгалтерії":

Клас 6 "Рахунки витрат за елементами" — 60 "Запаси продані", 61 "Сировина та матеріали спожиті", 62 "Транспортні послуги", 63 "Інші послуги на сторону", 64 "Інші витрати", 65 "Витрати на утримання персоналу", 66 "Податки та такси", 67 "Проценти сплачені", 068 "Амортизаційні відрахування та витрати за оціковими резервами";

Клас 7 "Рахунки доходів за видами" — 70 "Продаж товарів", 71 "Продаж продукції", 72 "Виробництво з запасами", 73 "Виробництво для власних потреб", 74 "Різні

- 92 "Рахунки центрів відповідальності"
- 93 "Рахунки собівартості готової продукції"
- 94 "Рахунки залишків"
- 95 "Рахунки собівартості реалізованої продукції"
- 96 "Рахунки відхилень від стандартних витрат"
- 97 "Різниця в процесі бухгалтерської обробки"
- 98 "Результати аналітичної експлуатаційної бухгалтерії"
- 99 "Рахунок внутрішніх зв'язків".

Схему розрахунку фінансових результатів за Планом рахунків бухгалтерського обліку Франції подано на сх. 3.

ДОХОДИ	ВИТРАТИ	ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ
поточні	поточні	прибуток
фінансові	фінансові	чи
непередбачені	непередбачені	збиток
	=	

Схема розрахунку фінансових результатів

2.3. План рахунків Організації Африканської єдності

Метою створення Плану рахунків Організації Африканської єдності було:

- розробка системи рахунків, яка б задовольнила всіх користувачів обліковою інформацією;
- нормалізація фінансової бухгалтерії;
- пристосування бухгалтерських методів до сучасних засобів інформації.

Характерною особливістю Плану рахунків ОАЕ є чітке виділення дев'яти класів рахунків в двох розділах.

1-й розділ "Рахунки фінансової бухгалтерії":

Клас 1 — "Рахунки капіталів" — 10 "Капітал", 11 "Резерви", 12 "Результати минулих періодів", 14 "Субсидії для капіталних вкладень", 16 "Довгострокові та середньострокові позики", 17 "Інші кредиторські позики та

доходи та прибутки", 76 "Дотації за експлуатацією", 77 "Проценти та дивіденди отримані", 078 "Невикористані оцінкові резерви";

Клас 8 "Ефективність управління" — "Визначення валової маржі", 81 "Визначення додаткової вартості", 82 "Визначення експлуатаційних та позаексплуатаційних результатів", 84 "Визначення результатів реалізації елементів активу", 85 "Визначення чистого результату без врахування податків", 86 "Визначення чистих результатів діяльності".

Клас 9 "Рахунки аналітичної експлуатації" — 90 "Відображаючі рахунки", 91 "Рахунки перерозподілу витрат", 92 "Рахунки секцій", 93 "Собівартість продукції", 94 "Рахунки залишків", 95 "Рахунки собівартості реалізації продукції", 96 "Рахунки відхилень від стандартних витрат", 97 "Бухгалтерські різниці", 98 "Результат аналітичної бухгалтерії";

Окремим класом в 2-му розділі виділено "Рахунки результатів" — 875 "Використання прибутків попередніх періодів", 870 "Визначення чистого результату звітного періоду для розподілу", 087 "Чистий результат малих періодів у момент розподілу".

Взаємозв'язок між рахунками витрати — випуск — результат (класи 6, 7, 8) та рахунками аналітичної управління бухгалтерії (клас 9) здійснюється на основі виконання рахунку 90 "Відображаючі рахунки".

Даний План рахунків передбачає два шляхи визначення чистого результату роботи.

Перший за даними управлінської бухгалтерії: підсумок рахунків класу 7 "Рахунки доходів за видами мінус підсумок рахунків класу 6 "Рахунки витрат за елементами" плюс (мінус) результат реалізації основних засобів (рахунок 84) та мінус підсумок рахунку 86.

В другому способі результат визначається за даними рахунків фінансової бухгалтерії балансовим методом зіставлення дебетових та кредитових залишків за рахунками, а саме: сума дебетових залишків рахунків 1-5-го класів (+) та сума кредитових залишків за рахунками 1-5-го класів (-) дорівнює чистому прибутку (+) або чистому збитку (-).

З метою контролю достовірності визначення прибутку чи збитку за даними управлінської бухгалтерії та даних балансового обліку довідково вводиться рахунок 087 "Рахунки результатів", який в плані розміщують в довідковому розділі та його результат, що визначений за даними рахунків 1-5-го класів і дорівнює результату рахунку 87 "Визначення чистого результату періоду до перерозподілу".

2.4. Плани рахунків англосаксонської облікової системи

Характерною ознакою англосаксонської облікової системи є відсутність загальноприйнятих національних Планів рахунків (Англія, Канада, США). Це пояснюється незвичним рівнем нормалізації бухгалтерського обліку державою. Однак, для неї характерні такі принципи роботи:

— наявність двох самостійних бухгалтерій: фінансової та управлінської. При цьому, фінансова бухгалтерія дає загальну характеристику майна підприємства і всієї економічної діяльності фірми. Вона включає аналітичний облік розрахунків з постачальниками, покупцями, іншими юридичними та фізичними особами, а також аналітичний облік фінансових операцій. За даними фінансового обліку виявляють прибуток чи збиток і складають звітність. Управлінський облік призначений для задоволення інформаційних потреб управління. Він вирішує такі завдання, як визначення очікуваного доходу від тієї чи іншої господарської операції або заходу, складання цілого ряду прогнозів, а саме: про рентабельність випуску нових видів продукції на підставі вивчення ринків збуту, про фінансове становище фірми на перспективу, фінансову оцінку альтернативних варіантів розвитку підприємства. В його основу покладено широке застосування фінансової математики; управлінська бухгалтерія є не обов'язковою, як правило, вона застосовується тільки на великих підприємствах;

— План рахунків будується на основі методу "виграти-випуск";

— постійна спрямованість бухгалтерського обліку на оперативне визначення фінансових результатів;

— значна інтеграція планування та обліку на рівні фі-
нансової та управлінської бухгалтерії;
— визначення фінансових результатів здійснюється на
основі групування витрат за елементами і з чітким відо-
кремленням додаткової вартості.

Виходячи із зазначеного, кожна фірма, враховуючи
внутрішні потреби, розробляє власний план рахунків бух-
галтерського обліку. Для прикладу розглянемо План ра-
хунків однієї американської фірми (табл. 5).

При ручному способі ведення бухгалтерського обліку
на кожному рахунок відкривають окрему сторінку чи карт-
ку, що об'єднуються в Головну книгу.

Таблиця 5

**ПЛАН РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ ФІРМИ "WEST"**

Рахунки засобів підприємства	Рахунки джерел формування засобів підприємства
111 – Каса	211 – Векселя видані
112 – Рахунки до отримання	212 – Рахунки до оплати
113 – Рахунки до отримання	213 – Отримані аванси
114 – Винагороди до отримання	214 – Заборгованість за
115 – Матеріали	221 – Видані зобов'язання
116 – МШП	311 – Капітал
117 – Авансом оплачена оренда	312 – Вилучення капіталу
118 – Авансом оплачена	313 – Прибуток
141 – Земля	411 – Доходи
142 – Будівля	511 – Видатки на заробітну плату
143 – Нарахований знос за будівлями	512 – Видатки на комунальні послуги в будівлях
144 – Обладнання виробниче	513 – Поштові, телефонні та телеграфні видатки
145 – Нарахований знос за обладнанням	514 – Видатки на оренду
146 – Обладнання невиробниче	515 – Видатки за страхуванням
147 – Нарахований знос за неви- робничим обладнанням	516 – Видатки на матеріали
	517 – Видатки на канцелярські потреби
	518 – Видатки на амортизацію будівель
	519 – Видатки на амортизацію виробничого обладнання
	520 – Видатки на амортизацію невиробничого обладнання

Рахунки активів показують збільшення або зменшення
цінностей. Рахунок 11 "Каса" використовують для реєстра-
ції руху грошових засобів готівкою чи інших засобів обмі-
ну, що приймаються банком на вклади за номінальною
вартістю. На цьому ж рахунок відображають готівку в
касі. Рахунок 112 "Векселя отримані" застосовують для
обліку письмових боржникових зобов'язань виплатити
певну суму грошей у майбутньому. 113 "Рахунки до отри-
мання" для обліку письмових чи інших зобов'язань поку-
пців щодо оплати в майбутньому відвантажених їм товарів
чи наданих послуг.

Випуск товарів або надання послуг у кредит збільшу-
ють суму на цьому рахунок, а оплату — зменшують. Ра-
хунки 117, 118 використовують для відображення оплати
товарів та послуг, які з часом стануть видатками, але до-
тих пір їх відносять до складу активів. Це видатки майбу-
тніх періодів. На рахунок 141 "Земля" відображають вар-
тість придбаної землі, що використовується в основній
діяльності фірми. Рахунок 142 "Будівлі" призначений для
реєстрації купівлі та продажу будівель і споруд, що вико-
ристовуються в основній діяльності фірми. Рахунок 146
"Обладнання невиробниче" показує придбане фірмою об-
ладнання. Для кожного типу обладнання відкривають, як
правило, окремі аналітичні рахунки.

На рахунках пасивів відображають збільшення або
зменшення грошових зобов'язань. До рахунків пасивів
відносять: 211 — "Векселя видані" (використовуються для
реєстрації збільшення або зменшення грошових зобов'я-
зань кредитом), 212 — "Рахунки до оплати" (обліковують
суми, які повинна виплатити фірма кредиторам), 213 —
"Отримані аванси" (для відображення сум отриманих
авансів від покупців продукції) і та ін.

Розділ 3. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК У США

3.1. Загальна характеристика

Бухгалтерський облік в США, як в інших країнах з ринковою економікою, поділяється на два види: управлінський облік і фінансовий облік. Управлінський облік має завдання забезпечувати оперативною інформацією підприємця і його команду, тобто цей вид обліку призначений для внутрішніх потреб. Організовує його управлінська бухгалтерія.

План рахунків ґрунтується на основі методу "витрати — випуск" з постійною спрямованістю бухгалтерського обліку на кінцевий результат в управлінській бухгалтерії зіставлення витрат з випуском і визначення фінансових результатів здійснюється в розрізі виробів, внутрішніх та зовнішніх сегментів діяльності. Управлінська бухгалтерія не є обов'язковою і організовується, в основному, на великих та середніх підприємствах.

Фінансовий облік забезпечує інформацією зовнішніх користувачів (інвесторів, кредиторів, постачальників, замовників, органів уряду тощо). Фінансовий облік організовує фінансова бухгалтерія.

Фінансова бухгалтерія характеризує майнове становище фірми, її прибутковість, фінансову стабільність. Її організація регламентується професійними бухгалтерськими організаціями і певною мірою державними організаціями ринкової економіки. Фінансова бухгалтерія порівнює затрати з випуском у розрізі функціональних розрахунків (виробництво, транспорт, постачання, реалізація, адміністрація та ін.) і визначає результати.

Кожен з цих видів обліку в свою чергу поділяється на самостійні підвиди. Управлінський облік складається з двох підвидів: облік для приймання рішень та облік аналізу.

Фінансовий облік поділяють на основі облікового принципу: облік середньої ланки та організаційний підхід до обліку.

Основними постулатами американського бухгалтерського обліку є:

— облікова інформація (дані) та звіти (повідомлення) використовуються для широкого вжитку, діапазону потреб; — економічна діяльність підприємств зумовлює організацію обліку, елементи та системи звітності;

— масовість обліку (економічні події, які відбуваються, як на своєму підприємстві, так і за його межами, відображаються в облікових записках);

— застосування грошових вимірників та єдиних принципів оцінки в облікові періоди;

— економічні дані підприємства і їх результати можуть бути розподілені між різними періодами часу на розумній і допустимій підставі, тобто кожен запис про подію має стосуватися якогось одного облікового періоду.

Найважливішими обліковими принципами в США вважаються наступні:

- 1) ведення записів;
- 2) вимірювання (оцінка);
- 3) класифікація облікових записів;
- 4) зміни (виправлення) в записах;
- 5) звітність.

Регулюванням питань обліку і звітності в США займаються комітети, товариства та інститути — Національна асоціація бухгалтерів, Американська асоціація бухгалтерів, Комісія з цінних паперів і біржових операцій, Американський інститут дипломованих громадських бухгалтерів, Інститут управлінського обліку, Рада фінансових облікових стандартів тощо.

Питаннями бухгалтерського обліку в американських концернах займаються казначей, контролер, головний бухгалтер, внутрішній ревизор та підпорядковані їм облікові відділи.

Казначей організовує операції з готівкою і цінними паперами, він стежить за вдосконаленням операцій і здійснює контроль за ними. Контролер відповідає за організацію та функціонування системи обліку і зовнішньо-фінансової звітності, за складання операційних фінансових кошторисів, організовує фінансові звіти, вивчає і розробляє показники та форми звітності, рекомєндує різні системи обліку витрат виробництва і доходів та ін.

Головний бухгалтер відповідає за ведення обліку, керує системою обробки даних і безпосередньо спостерігає за її центром. Внутрішній ревізор забезпечує перевірку бухгалтерських записів і статистичних даних, узгодженість затверджених правлінь проєктів з виробничими відділами, контроль за збереженням матеріальних і грошових сум, вивчає застосування методів контролю та результати господарської діяльності.

Якщо контролер безпосередньо не відповідає за фінансові кошториси, до складу бухгалтерії входить директор або завідувач з фінансових питань. Під його керівництвом розробляється виробничий кошторис компанії, встановлюється форма цехових кошторисів і методи контролю за використанням їх, здійснюється контроль за витрачанням коштів відповідно до затвердженого кошторису.

Відділ кошторисів здійснює аналіз фінансових кошторисів і дає консультації при підготовці їх щодо асигнувань на будівництво та придбання основних засобів.

Загальний облік здійснюється переважно у відділі загального обліку, де ведеться Головна книга і допоміжні регістри за операціями, що не обліковуються в інших відділах бухгалтерії. Відділ також складає зведену бухгалтерську звітність.

Відділ податкового обкладання розв'язує питання пов'язані з платниками податків. Очолює його управляючий або адміністратор з питань фінансів, який підпорядкований казначею. При визначенні податкових зобов'язань фірми він тісно співробітничав із загальним та ревізійними відділами та враховує вказівки контролера.

В американських компаніях облік централізований. Інформація про становище справ у філіалах компанії надходить в центральну бухгалтерію за каналами передавання інформації з допомогою комп'ютерної техніки.

Організація обліково-фінансової діяльності у філіалах фірм досить специфічна і залежить від розміру і характеру цих облікових та фінансових відділів підприємств, фірм і компаній. Вони часто між собою не стикаються та суперечать одне одному.

Основні рекомендації про основні принципи організації облікових та фінансових відділів такі:

а) кожному працівнику обліку необхідно поточно визначити його обов'язки і викласти їх письмово;

б) координація взаємовідносин між зусиллями однієї людини і групи людей також повинна бути визначена письмово;

в) адміністратор та інші службовці виконують вказівки, що надходять із одного джерела;

г) уся діяльність облікового персоналу повинна бути розподілена на логічні функції відповідно до індивідуальних обов'язків кожного;

д) дії виконавців мають бути згруповані таким чином, щоб виконання їх поєднувалось з ефективністю виробництва.

Позитивним є те, що питання організації обліку постійно в центрі уваги американських бухгалтерів, які працюють над забезпеченням гнучкості та відповідності постійно змінюваним обставинам.

3. 2. Облік матеріальних запасів

3.2.1. Завдання обліку товарно-матеріальних цінностей та його регламентація

Однією з найбільш важливих статей активу балансу є записи товарно-матеріальних цінностей. Від ефективного використання матеріальних запасів залежать фінансові прибутки і швидкість обороту вкладеного капіталу. У зв'язку з цим велика увага приділяється обліку матеріальних запасів.

Перед тим як перейти до розгляду питань обліку матеріальних запасів, з'ясуємо, що собою являють запаси товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ). До запасів товарно-матеріальних цінностей промислових компаній включають предмети, які очікують моменту використання у виробництві для створення продукції і надання послуг, а також ті, які знаходяться в обробці з метою наступної реалізації, і готові, очікують моменту продажу. Отже, до матеріальних запасів відносять: сировину і матеріали, незавершене виробництво (напівфабрикати); готову продукцію. В тор-

гових компаніях до матеріальних запасів відносять ще товари. Таким чином, до товарно-матеріальних цінностей належать різні елементи матеріально-виробничих цінностей. В умовах ринку таке трактування матеріальних запасів має велике значення, оскільки від ефективного обороту запасів має їх залежати обсяг прибутку і швидкість обороту капіталу, вкладеного в матеріальні запаси. Основною метою обліку матеріальних запасів є точне визначення зіставленням відповідних витрат, щоб зрозуміти, чому саме основною метою обліку матеріальних запасів є прибуток, а не фактична собівартість матеріальних запасів. Розглянемо ці економічні категорії. Валовий прибуток від реалізації, одержаний протягом року, визначають вирахуванням собівартості реалізованих товарів з виручки від продажів їх за звітний період. Величину собівартості реалізованої продукції визначають обчисленням вартості запасів на кінець звітного періоду (кінцевих запасів) з вартістю товарів для продажу. У зв'язку з цим, чим вища вартість кінцевих запасів, тим нижчою буде собівартість реалізованих товарів і відповідно вищий валовий прибуток. І навпаки, чим менша вартість матеріальних запасів у кінці звітного періоду, тим вища собівартість реалізованої продукції і нижчий валовий прибуток. Отже, від величини вартості кінцевих запасів залежить, яка частина собівартості товарів буде вираховуватися з суми нетто реалізації, яка її собівартість і яка частина буде перенесена на наступний звітний період як початкові запаси. Слід пам'ятати, що вартість товарів від реалізації включає в себе початкові запаси, які перейшли з попереднього періоду і нетто — купівлю звітного періоду. Помилка, допущена при визначенні матеріальних запасів на кінець звітного періоду, тягне за собою відповідну помилку при визначенні валового і чистого прибутків у звіті про прибутки і збитки. Це також призводить до неправильного відображення в балансі активу власного капіталу.

Зміна в оцінці матеріальних запасів зумовлює немилучу помилку або зміну у визначенні величини чистого прибутку.

Виходячи з цього, основними завданнями обліку матеріальних запасів є:

1) визначення точної величини вартості товарно-матеріальних цінностей, які перебувають у запасах і в процесі виробництва;

2) видача інформації відповідним підрозділам (відділам) підприємства про наявність тих або інших товарно-матеріальних цінностей;

3) надання інформації для визначення необхідних "перезамовлень" на поповнення запасів окремих ТМЦ;

4) забезпечення процесу своєчасного визначення відхилень між даними аналітичного обліку і фактичною наявністю товарно-матеріальних цінностей.

Порядок обліку товарно-матеріальних цінностей у зарубіжних країнах регламентується міжнародним стандартом 2 "Оцінка та відображення матеріально-виробничих запасів у контексті формування фактичної собівартості", який введений у дію з 1 січня 1976 р. Стандарт визначає поняття собівартості (первісної вартості) і методи оцінки за собівартістю кожної одиниці придбаних матеріалів середньою собівартістю, зокрема середньозваженою собівартістю та змінною середньою, за собівартістю перших і останніх за часом закупівель. Вибір методу оцінок матеріальних запасів має істотний вплив на показники фінансових результатів (прибуток та ін.).

3.2.2. Оцінка матеріально-виробничих запасів

В умовах ринкових відносин одним із основних методологічних принципів обліку матеріальних запасів є оцінка. Помилка в оцінці матеріальних запасів на кінець поточного року негативно впливає на величину чистого прибутку як у поточному, так і в наступному році. І тим самим впливає на розмір оплаченого податку з прибутку. Тому федеральні органи особливо регулюють застосування підприємствами різних методів оцінки матеріальних запасів, а бухгалтері фірм дуже часто стикаються з проблемою з одного боку, найбільш точного визначення прибутку, а з другого — з бажанням зменшити податок на прибуток.

Є ряд методів оцінки матеріальних запасів для фінансової звітності. Основна частина з них ґрунтується або на собівартості або на ринковій ціні.

Американський інститут присяжних бухгалтерів зазначає, що первинною основою обліку матеріальних запасів є собівартість, яка включає в себе елементи:

- 1) суму рахунку-фактури за вирахуванням знижок при купівлі;
- 2) суму страхування товарів у дорозі;
- 3) відповідні податки і тарифи.

Інші витрати, пов'язані з придбанням, прийманням тощо, в принципі також слід включати в собівартість матеріальних запасів. Однак на практиці настільки складно розподілити ці витрати між окремими видами, що їх здебільшого враховують як витрати звітного періоду (тобто включають в накладні витрати), а не як елемент собівартості матеріальних запасів.

Протягом року ціни на більшу частину товарів змінюються. Та сама кількість товарів може бути придбана за різними цінами. Тому бухгалтерів цікавить рух вартостей, а не фізичне переміщення товарів у процесі фірми, оскільки він дає змогу більш точно визначити прибуток.

У зарубіжних країнах використовують різні методи оцінки матеріальних запасів, а саме:

- 1) метод специфічної ідентифікації;
- 2) метод середньої вартості;
- 3) ФІФО (перша партія в прибуток — перша у видатки);
- 4) ЛІФО (остання партія в видатки — перша у прибуток);
- 5) НІФО (наступна партія в прибуток — перша у видатки);
- 6) метод базових запасів;
- 7) ціна останнього придбання.

Однак найбільшого поширення набули перші чотири методики. Тому спинимось на них більш докладніше.

Метод ідентифікації

Суть методу ідентифікації полягає в тому, що він закріплює фактичну вартість за конкретною одиницею запасу. Відповідно до цього методу на кожну одиницю товару встановлюється певна ціна. Метод ідентифікації найбільше

використовується при покупці і продажу одиниць продукції, які мають велику вартість, таких, як автомобілі, важке машинотехнічне обладнання, ювелірні вироби. При використанні цього методу вартість проданих товарів і кінцеві запаси обліковують за їхньою фактичною вартістю.

Деякі бухгалтери стверджують, що це найбільш точний теоретично метод. Проте, незважаючи на це, не набув значного поширення через суттєві недоліки. По-перше, при використанні цього методу однакові товари обліковують у записах за різною вартістю. По-друге, виникає можливість маніпулювання прибутком. Так, залежно від того, який з однакових телевізорів купить покупець, прибуток змінюватиметься відповідно до початкової вартості кожного телевізора.

Метод середньої вартості

При використанні методу середньої вартості, вартість матеріальних запасів визначають діленням всієї (повної) вартості товарів (записок на початок плюс всі товари, придбані протягом певного періоду) на кількість одиниць цих товарів. В результаті матимемо середньозважену вартість одиниці товару. Вартість матеріальних запасів, визначена за методом середньої вартості, враховує всі ціни, за якими були придбані товари протягом звітного періоду, і тим самим визначають збільшення і зниження. Деякі спеціалісти критикують цей метод, вважаючи, що необхідно зважати на останні за часом ціни, оскільки саме вони найбільше впливають на рівень доходу і прийняття управлінських рішень.

Метод оцінки запасів за цінами перших закупок (ФІФО) (перша партія в прибуток — перша в видатки)

При цьому методі матеріальні запаси повинні бути списані за цінами придбання відповідних партій у хронологічному порядку надходження їх, тобто спочатку списують у видатки матеріали за цінами першої закупленої партії, потім другої, третьої і так до повного вибирання

**ОЦІНКА МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ ЗА МЕТОДАМИ
ФІФО, ЛІФО, НІФО, (ДОЛ.)**

Зміст операції	Кількість	Ціна (дол)	Сума
Залишок на початок місяця	12	10	120
Надійшло за документами №1	25	10	250
№2	15	9	135
№3	30	8	240
Всього надійшло	70	-	625
Витрачено у виробництво ФІФО	60	-	569
ЛІФО	60	-	525
НІФО	60	-	545
Залишок на кінець місяця ФІФО	22	8	176
ЛІФО	22	10	220
НІФО	22	9,09	200

загальної кількості цього матеріалу. Порядок оцінки не залежить від фактичної послідовності витрачання партій матеріалів, що надійшли. При цьому методі враховують рух вартості, а не рух товару. Ефект від використання методу ФІФО полягає в тому, що матеріальні запаси на кінець періоду оцінюються за цінами останніх закупівель, а в собівартості реалізованої продукції використовуються ціни перших закупівель товарів. У період постійного зростання цін метод ФІФО дає найбільш високий з можливих рівень чистого доходу. Відповідно, у період зниження цін спостерігається зворотний процес. Тому основним недоліком цього методу є те, що він збільшує вплив циклу розвитку на показники доходу. У зв'язку з цим метод ФІФО найкраще використовувати в умовах стабільної економіки при незначних коливаннях цін.

**Метод оцінки запасів за цінами
останніх закупівель (ЛІФО),
(остання партія є видатки – перша в прибутку)**

Цей метод зворотній (обернений) метод ФІФО, тобто витрачені матеріальні запаси оцінюються за вартістю останнього надходження, потім попереднього тощо, хоча їх фактичний рух може бути іншим. У період інфляції ЛІФО дає в результаті менший прибуток ніж ФІФО, відповідно менший прибутковий податок. Тому в деяких країнах (наприклад, в Великобританії) використовувати цей метод заборонено. В період дифляційних процесів він дає більший прибуток ніж будь-який інший. Отже, він рівнюється вплив циклу економічного розвитку (підйому і спаду). Одним з недоліків цього методу є недооцінка вартості запасів, поскільки в балансі матеріальні запаси оцінюються і відображаються за цінами перших закупівель (попередніми цінами); а ця оцінка дуже часто не збігається з реальною вартістю матеріальних запасів. Метод ЛІФО доцільно використовувати тоді, коли для економіки характерні інфляційні або гіперінфляційні процеси.

Для кращого розуміння суті методів оцінки розглянемо приклад, поданий у табл. 6.

Згідно з табл. 6, всього витрачено запасів 60 одиниць. Спочатку зробимо оцінку витрачених запасів за методом ФІФО. З 60 одиниць 37 одиниць (12 + 25) оцінимо по 10 дол. на загальну суму 370 дол. Залишається (60 - 37) 23 одиниці, з яких 15 оцінимо за 9 дол. на суму 135 дол. Залишається (23 - 15) 8 одиниць, які оцінимо за 8 дол. на суму 64 дол. Отже, витрачені за місяць матеріальні запаси повинні бути оцінені на суму 569 дол. (370 + 135 + 64).

Тепер зробимо розрахунок витрачених 60 одиниць матеріальних запасів за методом ЛІФО. Із зазначеної кількості (60 одиниць) 30 одиниць оцінимо за 8 дол. на суму 240 дол. Решту 30 одиниць витрачених матеріальних запасів оцінимо так: 15 одиниць за 9 дол. (9 × 15 = 135) і 15 одиниць за 10 дол. (10 × 15 = 150). Загальна вартість витрачених запасів оцінених за методом ЛІФО, дорівнюватиме 525 дол. (240 + 135 + 150).

У залишку залишається 22 одиниці матеріального запасу.

За методом ФІФО він буде оцінений так $22 \times 8 = 176$ дол., а за методом ЛІФО $22 \times 10 = 220$ дол. Якщо

допустити, що це була готова продукція, то побачимо, як ці методи впливають на величину прибутку.

Так, собівартість товарів для продажу становила 745 дол. Тепер віднімаючи товарні запаси на кінець місяця в оцінці за методом ФІФО, визначимо собівартість реалізованих товарів 569 дол. (745 - 176). За методом ЛІФО собівартість реалізованих товарів дорівнюватиме 525 дол. (745 - 220). Тепер, якщо допустити, що нетто-реалізація за місяць становила 1000 дол., то при оцінці за методом ФІФО прибуток становитиме 431 дол. (1000 - 569), а при оцінці за методом ЛІФО - 475 дол. (1000 - 525). Отже, в період дифляційних процесів (заниження цін) при оцінці матеріальних запасів за методом ФІФО компанія матиме менший прибуток, ніж при оцінці їх за методом ЛІФО.

Усі зазначені методи мають свої переваги і недоліки. Тому компанії використовують той або інший метод залежно від мети, якої вони прагнуть досягти в першу чергу. Однак, вибравши той або інший метод, компанія повинна користуватися ним з року в рік.

Досі ми виходили з того, що товарно-матеріальні цінності враховують за собівартістю. Якщо ринкова ціна на матеріальні запаси впала нижче від первісної вартості, то їх враховують, застосовуючи уцінку.

3.2.3. Методи аналітичного обліку матеріальних запасів

У зарубіжних країнах до методів аналітичного обліку матеріальних запасів відносять:

- періодичного обліку матеріальних запасів;
- безперервного (поточного) обліку матеріальних запасів.

Відповідно до методу періодичного обліку докладний облік матеріальних запасів протягом року не ведеться, а в кінці року повинна здійснюватися інвентаризація наявних запасів для встановлення рівня запасів на кінець звітного періоду. Собівартість реалізованих запасів не може бути визначена доти, поки не буде завершена інвентаризація. Собівартість розраховують так: нетто-вартість купівлі

плюс рівень запасів на початок звітного періоду мінус рівень запасів на кінець звітного періоду.

Метод періодичного обліку запасів використовується в багатьох торгових компаніях, оскільки потребує великого обсягу канцелярської роботи. Основним недоліком цього методу є відсутність деталізованих записів про те, які запаси є в наявності на поточний момент. Така інформація дала б змогу керівництву здійснювати оперативне управління матеріальними запасами для того, щоб уникнути відсутності необхідних запасів на складі.

Суть методу безперервного (поточного) обліку товарно-матеріальних цінностей полягає в тому, що систематично, в міру надходження і руху матеріальних запасів, їх суворо документують у кількісно-сумовому вираженні. Цей метод забезпечує контроль за операціями стосовно руху товарно-матеріальних цінностей, дає змогу вчасно зробити нові замовлення матеріалів для поповнення запасів, а також формує інформацію про оптимальний обсяг замовлення. Внаслідок цього протягом усього звітного періоду відома величина наявних запасів.

Надходження матеріалів на підприємство оформлюють рапортом, який складають у трьох примірниках. Особливою для складання рапорту є рахунок-фактура поставальника. Один примірник рапорту направляють у відділ постачання для звіряння з умовами розміщення замовлення, другий передають на склад форм матеріалів, а третій залишають у групі приймання. Примірник рапорту, який спочатку було направлено у відділ постачання, потім передають у фінансову бухгалтерію для розрахунків з поставальниками.

Відпуск матеріалів у виробництво здійснюється за вимогами. Зміст бланку вимоги майже не відрізняється від вимог, які використовуються на наших підприємствах. Вимогу виписують у трьох примірниках. Перший примірник залишають на складі, другий - у групі матеріального обліку, третій - у особи, яка одержує матеріал. Вимога на основні матеріали відрізняється від вимоги на допоміжні лише кольором.

Для оформлення повернутих невикористаних матеріалів на склад використовують бланк іншого кольору.

який містить ті самі показники, що і бланк-вимога, тільки відповідно змінюється інформація. Про повернення невикористаних матеріалів роблять запис у колонці "Видано" способом "червоного сторно". При безпервному (поточному) методі облік матеріальних запасів на складі здійснюють у картках аналітичного обліку у розрізі їх найменувань, в яких надходження і відпуск матеріальних запасів реєструють в міру того, як вони здійснюються. Використання методу не виключає потреби в проведенні інвентаризації наявності матеріальних запасів у кінці звітного періоду. Облікові запаси показують, що повинно бути в наявності, але це ще не те, що є насправді, оскільки можуть бути втрати, зумовлені псуванням, крадіжками або іншими причинами. Картки аналітичного обліку повинні бути приведені у відповідність до фактично виявленої кількості запасів.

На практиці використовуються ще інші методи обліку матеріально-виробничих запасів. При цьому організація обліку спрямована на своєчасне забезпечення керівництва інформацією про наявність і рух матеріалів, про розміри мінімальних і максимальних запасів стосовно фірми кожної номенклатури матеріальних ресурсів з метою ефективного їх використання.

3.2.4. Особливості інвентаризації товарно-матеріальних цінностей

Інвентаризація в зарубіжних країнах, як і у нас здійснюється не рідше від одного разу на рік, проте здебільшого "циклічним методом". Суть цього методу полягає в тому, що зняття залишків здійснюється спеціально підготовленою штатною групою працівників, яка виконує цю роботу якісніше, ніж особи, яких залучають епізодично (від випадку до випадку). Ця група працює за наперед складеним графіком, який дає змогу проінвентаризувати кожний вид матеріальних запасів мінімум один раз на рік, а в окремих випадках за найбільш цінними предметами і більше ніж один раз на рік.

При цьому графік складають таким чином, щоб інвентаризація конкретного матеріалу проводилась у момент,

коли його найменше на складі. Цей метод проведення інвентаризації набув поширення на підприємствах, де є велика номенклатура матеріалів.

Проведення інвентаризації докладно планується і кожному члену інвентаризаційної групи дається спеціальна інструкція, де вказують мету і завдання інвентаризації, організацію робіт з зняття залишків, обов'язки і відповідальність кожного члена групи в загальній організаційній схемі підприємства, класифікацію цінностей при віднесенні окремих предметів до тієї або іншої групи матеріалів, порядок виділення поточних операцій інвентаризації в процесі зняття залишків тощо.

При проведенні інвентаризації на складі, як правило, окремо виділяють предмети, які не мають пошиту і втрапили свою цінність. Крім того виділяють предмети, які належать іншим організаціям або не підлягають включенню в залишки з інших причин. Цінності, що належать компанії, але знаходяться в інших організаціях, мають бути документально підтверджені.

Щодо незавершеного виробництва передбачається закінчення обробки сировини, тобто завершення процесу додати проведення інвентаризації, там, де це можливо. На матеріали, які перебувають у стадії обробки, складають описи групування витрат за виробами, партіями виробів, в розрізі замовлень, нарядів.

Записи і підрахунки знятої наявності, як правило, роблять від руки в ярликах, картках, листах або в книгах, призначених для запису залишків. Бланки для записів попередньо нумерують.

Одним з етапів інвентаризації є попереднє звіряння (зіставлення, порівняння) цифр підрахунку з залишками в картках аналітичного обліку, а якщо вони не ведуться — з ярликами на складі. При виявленні суттєвих розходжень вдаються до розслідування, а інколи до повторної перевірки.

3. 3. Облік основного капіталу

3.3.1. Зміст основного капіталу

Основні засоби в США ототожнюють з поняттям необоротних активів (довгострокових активів). Вираження необоротних активів у грошовому вимірнику називається основним капіталом. Поняття необоротних активів дещо ширше від поняття основних засобів, оскільки сюди ще відносять вартість землі і її родовищ, а також вартість нематеріальних активів. Отже, необоротні активи можна поділити на такі види:

- матеріальні активи — земля, будівлі, обладнання (основні засоби);
- природні ресурси;
- нематеріальні активи.

Матеріальні активи мають фізичну натуральну форму. Сюди, наприклад, відносять землю. Оскільки строк використання її практично необмежений, це єдиний вид матеріальних активів, за яким не нараховується амортизація. Будівлі, споруди, обладнання підлягають амортизації — зносу, який являє собою розподіл вартості активу протягом строку експлуатації його.

Природні ресурси за економічним змістом відрізняються від землі тим, що використовуються і переробляються як початкова сировина для виробництва. Серед природних ресурсів виділяють руду, нафту, газ, лісоматеріали та ін. Характерною особливістю природних ресурсів є те, що вони не зазнають зносу, а вичерпуються (виробляються, виснажуються), що означає їх поступове спустошення, зменшення внаслідок видобутку, вирубування тощо.

Нематеріальні активи — це засоби тривалого користування, які не мають фізичної натуральної природи, а здебільшого за їх допомогою легалізуються права власників або підтримуються їхні переваги, які випливають з прав власності. До них відносять: патенти, авторські права, торгові знаки, найменування товарів, ліцензії, франшизи, гудвіл.

Франшиза — це контрактна угода, при якій власник продає другій особі право продажу певної продукції або надання послуг, використання торгових знаків або найме-

нувань товарів, ведення бізнесу в певній географічній зоні. Прикладом франшизи є закуочні "МАКДОНАЛД'С".

Гудвіл — ціна фірми, є найбільш складними і суперечливими за змістом нематеріальними активами. В поняття гудвіл входить сукупність факторів переваг певної компанії над іншими. До цих факторів відносять рівень професіоналізму управлінської команди, ефективну організацію, продаж реклами, особливий виробничий і технологічний процес, добру взаємодію управлінського персоналу з працівниками, високий рівень кредитоспроможності, першокласні програми підготовки кадрів, слабкість в управлінні конкурента, вигідне географічне місце розташування, сприятливі норми державного і податкового регулювання.

Нематеріальні активи відображають в обліку за первісною вартістю, в яку не входять ціна придбання і вартість юридичного оформлення контракту. Якщо нематеріальні активи придбані в обмін на акції або інші активи, то первісна вартість нематеріального активу є ринковою вартістю виданих об'єктів або одержаного нематеріального активу.

Розглянемо методи оцінки гудвіл. Гудвіл відображається в облікових регістрах і звітності лише в тому випадку, якщо корпорація або її частина придбається іншою стороною і переходить в її власність.

Таким чином, вартість гудвілу визначається в процесі обміну і є кількісним прогнозом стійкого функціонування корпорації у майбутньому. Якщо ж корпорація з моменту утворення її не брала участі в процесі купівлі-продажу, то величина гудвілу, створеного цією корпорацією, не відображується в обліку і звітності в зв'язку з неможливістю об'єктивно вартісно оцінити гудвіл.

Теоретично величину гудвілу в грошовому вираженні можна визначити кількісно визначивши фактори переваги або іншої корпорації над іншими. Тепер такої удосконаленої методики поки що не існує. Фактично величину гудвілу визначають порівнянням ринкової вартості чистих матеріальних активів і кількісно визначених нематеріальних активів з конкретною (договірною) ціною фірми. Різниця і становить позитивний гудвіл, якщо величина контрактної (договірної) ціни більша від ринкової вартості

активів компанії. Якщо ж ринкова вартість більша від контрактної ціни купівлі активів, то буде негативний гудвілл. Така ситуація є результатом недосконалості ринку: продавець мав би більшу вигоду, продаючи свої активи індивідуально, а не як єдине ціле (оптом).

3.3.2. Оцінка основного капіталу

Базою оцінки основного капіталу прийнято вважати фактичну собівартість придбання, тобто оплачену вартість майна на рахунок продавця або підрядчика (за мінусом комерційної знижки) плюс податки, транспортні витрати, вартість встановлення і приведення його в діючий стан. Разом з тим цей варіант оцінки використовується не завжди, а здебільшого принципи оцінки основних засобів визначаються у великих концернах радою директорів. Загальноприйнято, що в балансі основні засоби відображають за залишковою вартістю. Тепер, як правило, переоцінка основного капіталу у зв'язку з зміною його ціни на ринку не проводиться. Разом з тим реальна вартість основного капіталу визначається при його реалізації.

В світі використовують такі методи оцінки основного капіталу:

- а) ліквідаційна вартість — це оцінка з позиції продавця тієї суми, яка може бути виручена внаслідок продажу за вирахуванням витрат на реалізацію. Ліквідаційна вартість має відображати найменшу оцінку вартості об'єкта підприємницької діяльності;
- б) відновна вартість — являє собою оцінку з позиції покупця майбутньої вартості заміни об'єкта підприємницької діяльності в його фактичному стані, і є підходом, який звичайно використовують для цілей страхування. В загальному відновна вартість вища від ліквідаційної хоча б в тому, що суми виручки не включають витрати на реалізацію;
- в) балансова вартість — оцінка майна за залишковою вартістю, являє собою вартість об'єкту підприємницької діяльності, яка відображається в його фінансових звітах. Для підприємства в цілому балансова вартість дорівнює загальній величині активів за вирахуванням загальної суми зобов'язань, тобто розміру власного капіталу. Є ряд при-

чин, за якими балансова вартість компанії, зазначена в її балансовому звіті, не обов'язково дає адекватну картину фінансового становища компанії на певний момент часу. Основна проблема полягає в тому, що в більшості країн облік ведеться за принципом початкової вартості;

г) поточна вартість — (прибуткова методична) — оцінка, що полягає в обчисленні приблизного рівня рентабельності об'єкта, величини майбутніх прибутків, доходів;

д) відношення ціни акції до доходу. Для компанії, які досягли стійкого рівня доходів, цей коефіцієнт перебуває на науковому рівні: порядку 5:7. Для відносно нових компаній, щодо яких є сприятливі умови для значного збільшення майбутніх надходжень, цей коефіцієнт може бути дуже високим.

У тих випадках, коли реалізація підприємства здійснюється за ціною вище від реалізованої вартості активів (балансової вартості), то різницю відносять на матеріальні активи. У випадках, коли підприємство придбане за ціною нижче від його реальної вартості, то дооцінка, як правило, не проводиться.

3.3.3. Способи обліку основних засобів

Для організації обліку основних засобів їх попередньо класифікують за такими ознаками:

- 1) функціональною (за призначенням майна) — заводські будівлі, складські приміщення, виробниче, конторське обладнання, транспортні засоби та ін.
- 2) за строком служби, тобто за передбачуваним строком експлуатації, а отже — за розміром нарахованої амортизації;
- 3) місцем знаходження — цехи, відділи тощо;
- 4) фізичним характером обладнання (пресове, прокатне та ін.).

Крім того, в більшості західних країн аналітичний облік основного капіталу ведуть в розрізі таких груп:

- земля;
- будівлі;
- машини і обладнання;
- автоматичне обладнання;
- обладнання контор.

Кожній складовій цієї класифікації відповідає синтетичний рахунок в Плані рахунків.

Облік основного капіталу в США здійснюється по об'єктно. Переміщувати майно і тим більше ліквідувати основні засоби без письмового дозволу відповідальних осіб не можна, сам факт ліквідації слочатку оформляється бланком на списання майна. У цьому бланку вказують: ціну придбання, суму нарахованої амортизації, залишкову вартість. За наслідками ліквідації складають спеціальний звіт, в якому перераховують одержані від ліквідації матеріали з зазначенням процесу придатності їх порівняно з новими. Обов'язково вказують прізвище відповідальної особи за ліквідацію. Результат від ліквідації списують на фінансові результати поточного року.

При надходженні основних засобів складають записи рахунків "Будівлі", "Земля", "Машини і обладнання"; за дебетом та кредитом рахунків до оплати (якщо оплата не відбувалася) або "Статутний фонд".

Аналітичний облік основних засобів на підприємствах США ведеться в спеціальних книгах (книга основного капіталу, заводська книга, книга майна). Облік здійснюється механічним чи автоматизованим способом. Найпростішим і обов'язковим для всіх підприємств первинним документом з аналітичного обліку необоротних активів є інвентарна книга (табл. 7.)

Деякі фірми США орендують основні засоби, за що сплачують орендну плату, яка відноситься на собівартість продукції.

Розглянемо облік рахунків основних засобів та матеріальних активів в системі бухгалтерського обліку.

- Придбано фірму:
  - а) купівельна вартість — 10000
  - б) будівель — 5000
  - в) споруд — 3000
  - Дебет "Будівлі" — 5000
  - Дебет "Споруди" — 3000
  - Дебет "Нематеріальні споруди" — 2000
  - Кредит "Гроші в банку" — 10000
- Придбано будівлі, обладнання:
  - Дебет "Будівлі" — 5000
  - Дебет "Обладнання" — 5000
  - Кредит "Гроші в банку" — 20000
- Закуплено обладнання. Рахунок не оплачено
  - Дебет "Обладнання" — 3000
  - Кредит "Рахунки до оплати" — 3000
- Оплачено чеком рахунок на обладнання:
  - Дебет "Рахунки до оплати" — 3000
  - Кредит "Гроші в банку" (чекова книжка) — 3000
- Продаж обладнання:
  - а) ціна продажу — 4500
  - б) вартість придбання — 6000
  - в) зношення обладнання — 1000
  - г) збитки від реалізації (4500 + 1000 — 6000) = 500
  - Дебет "Рахунки до отримання" — 4500
  - Дебет "Знос основних засобів" — 1000
  - Дебет "Збитки від вибуття обладнання" — 500
  - Кредит "Обладнання" — 6000
- Надійшли кошти на рахунок в банку від продажу обладнання:
  - Дебет "Гроші в банку" — 4500
  - Кредит "Рахунки до отримання" — 4500
- Продаж обладнання:
  - а) ціна продажу (гроші поступили в банк) — 7500
  - б) вартість придбання обладнання — 5000
  - в) знос обладнання — 500
  - г) прибуток від реалізації (7500+500-500) — 3000
  - Дебет "Гроші в банку" — 7500
  - Дебет "Зношення ОЗ" — 500
  - Кредит "Прибуток від вибуття обладнання" — 3000
  - Кредит "Обладнання" — 5000

Кожній складовій цієї класифікації відповідає синтетичний рахунок в Плані рахунків.

Облік основного капіталу в США здійснюється по об'єктно. Переміщувати майно і тим більше ліквідувати основні засоби без письмового дозволу відповідальних осіб не можна, сам факт ліквідації слочатку оформляється бланком на списання майна. У цьому бланку вказують: ціну придбання, суму нарахованої амортизації, залишкову вартість. За наслідками ліквідації складають спеціальний звіт, в якому перераховують одержані від ліквідації матеріали з зазначенням процесу придатності їх порівняно з новими. Обов'язково вказують прізвище відповідальної особи за ліквідацію. Результат від ліквідації списують на фінансові результати поточного року.

При надходженні основних засобів складають записи рахунків "Будівлі", "Земля", "Машини і обладнання"; за дебетом та кредитом рахунків до оплати (якщо оплата не відбувалася) або "Статутний фонд".

Аналітичний облік основних засобів на підприємствах США ведеться в спеціальних книгах (книга основного капіталу, заводська книга, книга майна). Облік здійснюється механічним чи автоматизованим способом. Найпростішим і обов'язковим для всіх підприємств первинним документом з аналітичного обліку необоротних активів є інвентарна книга (табл. 7.)

Деякі фірми США орендують основні засоби, за що сплачують орендну плату, яка відноситься на собівартість продукції.

ІНВЕНТАРНА КНИГА

Види необоротних активів	Заводські будівлі і обладнання								
	Рік придбання	Вартість придбаного	Амортизація				Неамортизована частина		
			93	94	95	96			
Комп'ютер IBM AT 486	1992	1200	300	300	300	900	600	300	—

В США дозволено складання складних бухгалтерських проводок, до кількя рахунків дебету кореспондують з кредитом багатьох рахунків. Головне при цьому, щоб зміст їх був зрозумілим бухгалтеру-аудитору.

8. Здано в оренду частину обладнання. Отримано оренду плату	— 2000
Дебет "Гроші в банку"	— 2000
Кредит "Отримана орендна плата"	— 2000
9. Нарахована амортизація:	
а) за основні засоби заводського призначення	— 1000
б) за основні засоби збуту	— 500
в) знос будівель	— 800
г) обладнання	— 700
Дебет "Виробництво"	— 1000
Дебет "Позавиробничі витрати"	— 500
Кредит "Зношення будівель"	— 800
Кредит "Зношення обладнання"	— 700

В США амортизаційний фонд не створюється.

3.3.4. Облік витрат на експлуатацію основних засобів

Витрати з підтримання основних засобів у робочому стані поділяють на дві групи:

- капітальні;
  - поточні.
- Капітальні витрати використовують для створення сприятливих умов або можливостей експлуатації основних засобів у майбутньому, поточні — створюють ці можливості на поточний період. Перші є доповненням до основного капіталу і можуть збільшувати балансову вартість майна. Другі — включають в собівартість продукції.

Американські економісти витрати, пов'язані з експлуатацією основних засобів, поділяють на чотири групи:

- догляд і поточний ремонт;
- доповнення;
- вдосконалення і модернізація;
- зміна.

Догляд за обладнанням, спрямований на підтримання його в робочому стані, а поточний ремонт — на те, щоб обладнання привести у початковий стан. До цієї групи витрат відносять витрати на чистку, змащування і налагоджування; заміну дрібних деталей, які не ведуть до збільшення вартості всього обладнання або машини; ремонту (можуть включити і елементи перших двох витрат).

Витрати на змащування, налагодження і заміну деталей завжди розглядають як експлуатаційні і відносять на поточні витрати, тобто на собівартість продукції.

Витрати на ремонт обліковують аналогічно, якщо вони не включають переробок і заміни тих агрегатів і вузлів машин, які вибувають. Ці витрати, як правило, капіталізуються.

Таким чином, під ремонтом розуміють відновлення стану майна до його повної виробничої здатності після пошкодження, аварії або внаслідок використання понад нормативний строк.

На практиці розрізняють такі методи обліку витрат на поточний ремонт обладнання:

- 1) віднесення прямо на витрати поточного періоду, протягом якого вони були здійснені;
- 2) віднесення на витрати протягом звітного року однаковими сумами на основі попередньо складеного кошторису. Для того, щоб протягом року рівномірно відносити на собівартість витрати з утримання і ремонту обладнання, створюється резерв. При цьому щомісяця дебетується відповідний рахунок з обліку собівартості в розмірі 1/2 частини річної суми на ці роботи і кредитується рахунок цього резерву, а фактичні витрати відносять в дебет цього рахунку. В кінці року здійснюється регулювання за рахунком резерву пропорційно рахункам витрат. Кредитовий залишок за рахунком резерву може переноситися на наступний рік тоді, коли ремонтний цикл переходить за межі поточного року;

- 3) з використанням рахунку резерву протягом усього періоду експлуатації обладнання. Техніка нарахування витрат на поточний ремонт на основі кошторису поширюється на весь строк служби обладнання. На відміну від попереднього способу, щорічне регулювання залишку на рахунку резерву не здійснюється, оскільки він переноситься з року в рік до кінця служби об'єкту.

3.4. Методи обліку амортизації і зносу основних засобів

Усі матеріальні активи тривалого користування, крім землі, мають обмежений строк користування. Після декількох років експлуатації засоби виробництва стають повністю непридатними. Вони можуть стати такими з однієї причини: внаслідок їх фізичного зносу; через їх моральний знос.

Фізичний знос є результатом їх використання і експлуатації, а також дії природних факторів: вітру, сонця, дощу тощо.

Періодичний ремонт і догляд можуть зберегти будівлі і обладнання в доброму стані і значно подовжити строк їх служби, але в кінцевому підсумку кожна будівля і машина все ж таки стануть непридатними. Моральний знос-це процес, внаслідок якого активи не відповідають сучасним вимогам у зв'язку з прогресом у розвитку техніки та інших причин. Навіть будівлі дуже часто стають морально застарілими, не встигнувши зазнати фізичного зносу. Бухгалтери, як правило, не бачають відмінності між фізичним і моральним зносом, оскільки їх цікавить строк експлуатації основних засобів, не зважаючи на можливий строк їх служби.

За період експлуатації спостерігається перенесення вартості основних засобів на новостворений продукт. В бухгалтерському обліку процес періодичного, рівномірного списання капіталізованої вартості будівель і обладнання протягом корисного часу функціонування їх на витрати називається амортизацією. Розмір амортизаційних відрахувань залежить від:

1) первісної вартості — нетто — ціни придбання плюс усі необхідні витрати з доставки, установки і підготовки об'єкта до роботи;

2) ліквідаційної (реалізаційної) вартості — суми коштів, яку компанія розраховує одержати за ліквідацію, лом тощо, за мінусом витрат на продаж, на дату реалізації активу. Реалізаційна вартість може бути визначена дуже точно для активів з коротким строком служби. Разом з тим деякі активи мають дуже обмежену сферу застосування, і відповідно обмежений ринок збуту. Тому їх реалізаційна вартість може дорівнювати сумі коштів, виручених за лом.

Отже, реалізаційна вартість залежить не тільки від стану активу, але й від ринку збуту.

3) амортизованої вартості — різниці між первісною і ліквідаційною вартістю.

4) оцінки корисного строку служби — періоду, протягом якого об'єкт може бути використаний у виробництві.

При визначенні (оцінці) корисного строку служби об'єкта бухгалтер повинен враховувати таку інформацію:

а) нагромаджений досвід роботи з цими активами;

б) сучасний стан об'єкту;

в) питання ремонту і догляду за обладнанням;

г) сучасні тенденції у сфері технології і виробництва;

д) місцеві погодні умови;

5) методи нарахування амортизації.

На практиці є багато методів списання вартості основних засобів амортизацією, але найчастіше використовуються такі:

а) рівномірного (прямолінійного) списання вартості;

б) нарахування зносу пропорційно обсягу виконаних робіт (виробничий) або метод одиниць продукції;

в) списання вартості за сумою чисел;

г) зменшуваного залишку.

Метод рівномірного (прямолінійного) списання вартості є одним з найбільш простих і поширених методів нарахування амортизації. Він полягає в тому, що амортизована вартість об'єкта рівномірно списується протягом строку його служби. Амортизація залежить тільки від тривалості строку служби. Сума амортизаційних відрахувань для кожного періоду (року) розраховується діленням амортизованої вартості (первісної вартості) мінус його ліквідаційна вартість на кількість звітних періодів експлуатації об'єкта. Норма амортизації є сталою величиною. Наприклад, первісна вартість вантажного автомобіля 20000 дол., його ліквідаційна вартість у кінці п'ятирічного строку експлуатації — 5000 дол. Розрахунки здійснюються таким чином:

$$\frac{\text{Первісна вартість} - \text{Ліквідаційна вартість}}{\text{Строк служби}} = \frac{20000 - 5000}{5} = 3000.$$

Таблиця 8

НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ МЕТОДОМ ПРЯМОЛІНІЙНОГО (РІВНОМІРНОГО) СПИСАННЯ

Період	Первісна вартість	Річна сума амортизації	Акумулятивна амортизація (нагромаджений знос)	Книжкова залишкова вартість
Дата придбання	20000	—	—	20000
Кінець 1-го року	20000	3000	3000	17000
Кінець 2-го року	20000	3000	6000	14000
Кінець 3-го року	20000	3000	9000	11000
Кінець 4-го року	20000	3000	12000	8000
Кінець 5-го року	20000	3000	15000	5000

Нарахування амортизації протягом п'яти років можна відобразити таким чином (табл. 8).

З даної таблиці випливає:

- 1) протягом усіх п'яти років амортизаційні відрахування однакові;
- 2) акумуляування амортизації здійснюється рівномірно (нагромаджений знос збільшується рівномірно);
- 3) книжкова (залишкова) вартість рівномірно зменшується, поки не досягне оціночної ліквідаційної вартості.

Прямолінійний метод, як правило, застосовується для активів, для яких:

- 1) час, а не застарілість є основним фактором, що обмежує строк служби;
- 2) відносно постійний обсяг періодичної роботи виконується ними.

Метод нарахування зносу пропорційно обсягу виконаних робіт ґрунтується на тому, що кожна операція (або одиниця продукції) передбачає однаковий розмір амортизації активу, на якому її здійснили (виробили). Цей метод застосовується там, де зношування об'єкта прямо пов'язано з частотою його використання.

Амортизаційні відрахування можна визначити за такою формулою:

Первісна вартість — Ліквідаційна вартість

Амортизація за період =

Передбачена кількість операцій, одиниць роботи, одиниць продукції, які можна здійснити, виробити на підприємстві

Припустимо, що вантажний автомобіль, про який йшлося вище, виконав певну кількість операцій, а його пробіг розрахований на 100000 миль. Амортизаційні відрахування на одну милю визначають так:

$$\frac{20000 \text{ дол.} - 5000 \text{ дол.}}{100000 \text{ миль}} = 0,15 \text{ дол. /миль}$$

Якщо припустити, що при експлуатації за перший рік вантажний автомобіль мав пробіг у 25000 миль, другий — 35000, третій — 10000, четвертий — 20000, п'ятий — 10000, то таблиця амортизаційних відрахувань матиме такий вигляд (табл. 9)

Річна сума амортизації дорівнює 25000 миль $\times$ 0,15 дол./милю = 3750 дол. Виходячи з цієї формули, слід відмітити прямий зв'язок між щорічною сумою амортизації і одиницею роботи (продукції). Акумуляування амортизації прямо залежить від одиниць роботи (продукції). Врешті-решт, залишкова вартість щороку зменшується

Таблиця 9

НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ ПРОПОРЦІЙНО ОБСЯГУ ВИКОНАНИХ РОБІТ

	Первісна вартість	Мілі	Річна сума амортизації	Акумулятивна амортизація (нагромаджений знос)	Книжкова залишкова вартість
Дата придбання	20000	—	—	—	20000
Кінець 1-го року	20000	25000	3750	3750	16250
Кінець 2-го року	20000	35000	5250	9000	11000
Кінець 3-го року	20000	10000	1500	10500	9500
Кінець 4-го року	20000	20000	3000	13500	6500
Кінець 5-го року	20000	10000	1500	15000	5000

ся прямо пропорційно показнику одиниці роботи продукції доти, поки не досягне ліквідаційної вартості.

Відповідно до цього методу кількість вироблених товарів слід відносити до певного виду основних засобів. Цей метод слід використовувати тоді, коли віддача об'єкта протягом строку його корисної експлуатації може бути визначена з достатньою точністю.

Прискорені методи амортизації полягають в тому, що на початку експлуатації основних засобів суми нарахованого зносу більші ніж в кінці строку служби об'єкта. Використовуючи ці методи, виходять з того, що багато які види основних засобів виробничого призначення діють більш ефективно поки вони ще нові (тобто в перші роки експлуатації їх) і мають велику продуктивну спроможність. Це мотивується правилом відповідності, згідно з яким списують велику частину зносу на початок експлуатації основних засобів (а не в кінці), якщо їх корисність і продуктивна спроможність значно більша в перші роки, ніж в наступні.

Використання прискорених методів зумовлене зокрема тим, що у зв'язку з удосконаленням технології багато які види обладнання дуже швидко втрачають свою вартість (старіють морально). Отже, найбільш правильним є списання великої суми зносу в кожному звітному періоді, ніж в майбутньому. Нові відкриття призводять до морального старіння обладнання, придбаного раніше, і потребують заміни його раніше, ніж воно зноситься фізично. Іншим аргументом потреби використання прискорених методів є те, що витрати на ремонт, як правило, дуже значні в кінці строку експлуатації об'єкта, ніж на початку.

Метод списання вартості за сумою чисел. Розрахунок річної суми амортизації за цим методом здійснюють за допомогою формули:

$$\text{Амортизація за рік} = \frac{\text{Кількість років, які залишилися до кінця строку служби об'єкта}}{\text{Сума чисел}} \times (\text{Первісна вартість} - \text{Ліквідаційна вартість})$$

У чисельнику розрахункового коефіцієнта записують кількість років, які залишилися до кінця строку служби об'єкта.

У знаменнику суми чисел — років експлуатації об'єкта. При цьому суму чисел визначають за такою формулою:

$$S = \frac{N \times (N + 1)}{2}$$

де S — сума чисел; N — строк служби об'єкта в роках.

Наприклад, передбачуваний строк корисної служби вантажного автомобіля — 5 років. Сума чисел років експлуатації його становитиме:

$$15 = \frac{5 \times (5 + 1)}{2}, \text{ або } 1 + 2 + 3 + 4 + 5 = 15$$

Далі множенням кожного дробу на амортизовану вартість, що дорівнює 15000 дол. (20000 — 5000), визначають щорічну суму амортизації:

$$\frac{5}{15} \times (20000 - 5000) \text{ або } 15000 = 4999$$

$$\frac{4}{15} \times 15000 = 3999 \text{ і т. д.}$$

Таблиця амортизаційних відрахувань у такому випадку буде мати наступний вигляд (табл. 10).

Таблиця 10

**НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ
МЕТОДОМ СУМИ ЧИСЕЛ**

Дата придбання	Первісна вартість	Річна сума амортизації	Акумуляована амортизація	Книжкова (залишкова) вартість
Кінець 1-го року	20000	4999	4999	15001
Кінець 2-го року	20000	3999	8998	11002
Кінець 3-го року	20000	3000	11998	8002
Кінець 4-го року	20000	1999	13997	6003
Кінець 5-го року	20000	1003	15000	5000

Метод зменшувального залишку ґрунтується на тому самому принципі, що і метод суми чисел. Однак спочатку використовують прямолінійний метод. Первісну вартість об'єкта ділять на кількість періодів (років), і розраховують процент амортизації за певний період (рік). Після цього одержану ставку множать на два і застосовують не до первісної вартості активу, а щоразу до книжкової (залишкової) вартості в кінці кожного періоду (року).

Наприклад, строк корисного використання вантажного автомобіля становить 5 років. Відповідно, застосовуючи прямолінійний метод амортизації на кожний рік складає 20 %.

При методі зменшувального залишку з подвоєною нормою списання норма амортизації дорівнюватиме 40 % ($20\% \times 2$). Цю фіксовану ставку в 40 % відносять до книжкової (залишкової) вартості в кінці року. При цьому ліквідаційна вартість не враховується, за винятком останнього року, коли сума амортизації обмежена величиною, необхідною для зменшення книжкової (залишкової) вартості предмету до ліквідації (табл. 11).

Як видно з табл. 11, тверда норма амортизації завжди застосовується до книжкової (залишкової) вартості попереднього року. Сума амортизації (найбільша в перший рік)

Таблиця 11

**НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІ МЕТОДОМ
ЗМЕНШУВАЛЬНОГО ЗАЛИШКУ**

Дата придбання	Первісна вартість	Річна сума амортизації	Акумулятивна амортизація	Книжкова (залишкова) вартість
Дата придбання	20000	—	—	20000
Кінець 1-го року	20000	$(40\% \times 20000) = 8000$	8000	12000
Кінець 2-го року	20000	$(40\% \times 8000) = 3200$	11200	8800
Кінець 3-го року	20000	$(40\% \times 8800) = 3520$	14720	5280
Кінець 4-го року	20000	$(40\% \times 5280) = 2112$	15000	5000
Кінець 5-го року				

зменшується з року в рік. І врешті сума амортизації в останньому році обмежена сумою, необхідною для зменшення книжкової (залишкової) вартості до ліквідації.

3.5. Облік заробітної плати і виплат робітникам та службовцям

3.5.1. Види та форми оплати праці

Заробітна плата в промисловості США складається із прямої заробітної плати, непрямої та виплат робітникам і службовцям, не пов'язаних з витратами робочого часу.

Пряма заробітна плата — це частина заробітної плати, яка витрачена на виробництво одного виду продукції і прямо відноситься на собівартість калькуляції об'єкта. До неї можна віднести заробітну плату працівників, безпосередньо зайнятих промисловим виробництвом.

Непряма заробітна плата — це частина заробітної плати, витрачена на виробництво кількох видів готової продукції або прямо не пов'язана із випуском виробів. До неї включають заробітну плату категорій працівників виробничих цехів (майстрів, старших робітників, десятників, облікових працівників, експедиторів), допоміжних цехів (ремонтників, комірників, канцелярських працівників (клерків), обслуговуючого та управлінського персоналу (оплата праці двірників, швейцарів, прибиральниць, сторожів, адміністративно-управлінського персоналу, пожежників, працівників складів).

Виплати, премії, оплата відпусток, допомога хворим, пенсії, оплата праці у святкові та вихідні дні, доплата до погодинної ставки, оплата за простої відносяться до виплат робітникам і службовцям, що не пов'язані із витратами робочого часу. Ці виплати входять до складу виробничих накладних витрат, оскільки вони не можуть бути безпосередньо включені в собівартість продукції.

В окремих галузях промисловості дуже важко знайти межу між прямою і непрямою заробітною платою, але американські підприємці надають такому розмежуванню особливого значення, оскільки такий облік дає змогу за-

безпечити ефективний контроль за використанням фонду заробітної плати та розподілом накладних витрат.

3.5.2. Облік відпрацьованого часу

Облік використання робочого часу здійснюють табельники або спеціально встановлені автомати, а деколи й самі працівники.

Табельник складає карточку обліку часу. З метою скорочення кількості первинних документів карточки обліку часу поєднують з маршrutними листками, щоденними рапортами та робочими нарядами та ін. В них зазначають прізвище працівника, номер жетона, зміну роботи, назву цеху, вид і час роботи, кількість відпрацьованих годин, в тому числі понадурочні. Працівник два рази на день (на початок і кінець зміни) зазначає в карточці час приходу та виходу з роботи. В ній враховуються і внутрішньозмінні простой. Після закінчення одного виду роботи і при переведенні працівника на іншу роботу попередню карточку обліку часу закривають і відкривають нову карточку.

При автоматизованій системі окремі операції в процесі обробки згідно з технологією виробництва заковдані. Працівник, приступаючи до виконання операції, відмічає в магнітній картці свій особовий номер, час, початок і кінець операції. Паралельно ці дані автоматично передаються в центральний диспетчерський пункт, що видає дані про облік робочого часу, виробіток і нараховану суму заробітної плати кожного працівника, бригади, дільниці, цеху, в цілому по заводу, на що було витрачено робочу силу, про перебіг виробничого процесу, обсяги готових виробів й незавершеного виробництва, кількість матеріальних і трудових ресурсів, залишки матеріалів і напівфабрикатів на складі, обсяги виконаних робіт одним працівником за зміну, в цілому по дільницях та заводу та ін.

3.5.3. Синтетичний і аналітичний облік зарплати

Щотижня на основі первинних даних відділ обліку заробітної плати перевіряє достовірність запису, нараховує

заробітну плату і складає платіжну відомість, де вказується дата, номер чека, сума нарахованої заробітної плати до видачі. Відомість одночасно є регістром з обліку заробітної плати для розподілу її в цехах і виробках.

Після складання і перевірки загальної суми платіжної відомості вона передається в бухгалтерію, де ведеться облік виплат заробітної плати на кожного працівника. В чеку вказують його номер, час, за який видається заробіт-на плата, загальну суму до видачі.

Кожному працівникові видається на руки виписка із платіжної відомості про нараховану заробітну плату та відрахування.

Із заробітної плати відраховують федеральні, місцеві добродійні податки, займи, позики тощо. В окремих випадках можуть утримувати профспілкові внески, внески на соціальне страхування.

Усі дані платіжних відомостей у міру виплати заробітної плати переносять особову картку обліку заробітної плати, яка виплачується раз на тиждень або два рази за місяць в залежності від домовленості між підприємцем і працівником.

На суму нарахованої заробітної плати складають таку кореспонденцію рахунків: дебет рахунків "Виробництво", "Виробничі накладні витрати" та кредит рахунка "Заробітна плата". На суму відрахувань із заробітної плати роблять бухгалтерський запис: дебет рахунка "Заробітна плата" і кредит рахунків "Нарахована заробіт-на плата до видачі", "Прибутковий податок до виплати", "Податок на соціальне страхування до виплати", "Інші відрахування із заробітної плати".

В кінці звітного періоду бухгалтерія розподіляє суму заробітної плати між цехами, центрами витрат і сегментами прибутку для включення їх в собівартість окремих виробів. Заробітну плату виробничих працівників безпосередньо відносять на одиницю виробу або замовлення.

Додаткову заробітну плату в США розподіляють трьома основними способами.

1) Загальна сума додаткової заробітної плати за місяць відноситься пропорційно на замовлення чи операцію

за тією самою нормою, яка застосовується у відношенні всіх інших статей накладних витрат.

2) Усі види додаткової заробітної плати можуть бути зібрані на окремих рахунках і розподілені на виробничі операції (замовлення) за спеціальною ставкою.

3) Облік додаткової заробітної плати та її списання на витрати виробництва здійснюють за такою ж методикою, як і облік основної заробітної плати працівників.

Порядок відображення в обліку заробітної плати та відрахувань від неї покажемо на прикладі.

Нараховано заробітної плати — 60000 дол., в т. ч. — заводському персоналу 40000 дол., працівникам збуту — 20000 дол. Відрахування по прибутковому податку — 10000 дол., до виплати заробітної плати 50000 дол.

Дебет рахунку "Виробництво"	— 40000
Дебет рахунку "Позавиробничі витрати"	— 20000
Кредит рахунку "Прибутковий податок до оплати"	— 10000
Кредит рахунку "Заробітна плата до виплати"	— 50000

При виплаті заробітної плати:

Дебет рахунку "Прибутковий податок до оплати"	— 10000
Дебет рахунку "Заробітна плата до виплати"	— 50000
Кредит рахунку "Гроші у банку"	— 60000

3.6. Облік ліквідних та позаоборотних активів

3.6.1. Облік готівки та короткострокових інвестицій

Готівка складається із наявних коштів у касі, чеків і грошових переказів, одержаних від клієнтів, та вкладів на рахунках у банку. Рахунок "Каса" або рахунок "Рахунок у банку" може включати суму, яку називають "компенсаційним залишком". Цей залишок являє собою мінімальну суму, яка зберігається на вимогу банку на своїх рахунках як забезпечення договорів про отримання кредитів.

Як правило, в компаніях з стійким фінансовим становищем, є певний надлишок готівки та безготівкових коштів, які необхідні для забезпечення нормального функціо-

нування фінансових важелів. Тому більшість компаній пускають їх в обіг, особливо в період дії високих кредитних ставок на строкові депозитні рахунки і сертифікати, в цінні папери. Такі вкладення капіталу називають короткостроковими інвестиціями в цінні ліквідні папери. Короткострокові інвестиції застосовуються при їх купівлі за собівартістю придбання. Наприклад, компанія придбала за 10000 дол. казначейський вексель США, що є короткостроковою позикою держави, строк оплати настає через 120 днів. Така операція буде проведена в бухгалтерському обліку так:

Дебет рахунку "Короткострокові інвестиції"	— 10000
Кредит рахунку "Каса"	— 10000

Доходи по короткострокових інвестиціях накопичуються у міру надходження при погашенні державою вище зазначеного казначейського векселя державою в сумі 15000 дол. Така операція буде відображена в бухгалтерському обліку так:

Дебет рахунку "Каса"	— 15000
Кредит рахунку "Короткострокові інвестиції"	— 10000
Кредит рахунку "Доходи з процентів"	— 5000

При продажу цінних паперів компанії, як правило, зазнають збитків або отримують прибутки в залежності від рівня котування даних цінних паперів на фондовій біржі. Наприклад, фірма 1 реалізує 5000 акцій у вигляді вкладеного капіталу фірми 2 купівельна вартість яких становила 35 дол., включаючи комісійні та послуги брокера. Реалізація акцій здійснюється по ціні 25 дол. за штуку. Ці операції будуть відображені в обліку таким чином:

а) придбання:

Дебет рахунку "Короткострокові інвестиції"	— 175000
Кредит рахунку "Каса"	— 175000

б) реалізація:

Дебет рахунку "Каса"	— 125000
Дебет рахунку "Збитки"	— 50000
Кредит рахунку "Короткострокові інвестиції"	— 175000

3.6.2. Облік рахунків до отримання та отриманих векселів

Рахунки та векселі до отримання є однією із найважливіших частин ліквідних активів компанії.

Рахунки до отримання — це короткострокові ліквідні активи, які виникають при продажу товарів у кредит в оптовій чи роздрібній торгівлі. Їх часто називають комерційним кредитом. У обліку ці активи відображають так:

а) при пред'явленні покупцям рахунків за відвантажену їм продукцію:

Дебет рахунку "Рахунки до отримання"
Кредит рахунку "Доход від продажу";

б) при надходженні платежів за реалізовану продукцію:

Дебет рахунку "Рахунок в банку"
Кредит рахунку "Рахунок до отримання".

У фінансовому обліку США моментом реалізації продукції вважається її відвантаження, тобто виписування покупцям рахунків.

Рахунки, не оплачені покупцями у визначений строк, називають сумнівними боргами. Їх визначають, як правило, в кінці звітного року перед складанням "Звіту про прибутки та збитки" і відображають таким записом:

Дебет рахунку "Видатки з сумнівних боргів"
Кредит рахунку "Поправка на сумнівні борги".

Рахунок "Поправка на сумнівні борги" відображається в балансі у вигляді контраktivного рахунку і його сума вираховується із вартості рахунку "Рахунки до отримання".

В обліковій практиці застосовують два методи визначення величини видатків з сумнівних боргів:

- 1) в процентах від нетто-реалізації;
  - 2) обліком рахунків із строками їх сплати.
- При першому методі визначається середній процент втрат з сумнівних боргів за три попередні роки. Наприклад, нетто-реалізація за три попередні роки становить — 100000, втрати з сумнівних боргів — 8000, процент втрат з сумнівних боргів $(8000 : 100000) \times 100 \% = 8 \%$. Реалізація

Таблиця 12

КАРТКА ОБЛІКУ ОПЛАТИ

Покупець	Всього до оплати	Строк не настав	Прострочення 1-30 дн.	Прострочення 31-60 дн.	Прострочення 61-90 дн.	Прострочення понад 90 дн.
А	400		400			
Б	100			100		
В	7000	6000			450	
Г	450			3800	2200	1600
Д	52600	31000	14000	3900	2650	1600
Всього:	60550	37000	15400			
% сумнівних боргів:	1	4	10	30	50	

Таблиця 13

РОЗРАХУНОК СУМНІВНИХ БОРГІВ

	Сума	Сумнівних боргів, %	Поправка на сумнівні борги
Строк сплати не настав	37600	1	376
01-30 днів	15400	4	616
31-60 днів	3900	10	390
61-90 днів	2650	30	795
Понад 90 днів	1600	50	800
Всього:	60550		2977

за звітний період становить 30000, повернення та уцінка — 2900, знижки з продажу — 100. Сума сумнівної заборгованості становить: $(30000 - 2900 - 100) \times 0,08 / 100 \% = 2160$.

Другий метод більш аналітичний і зводиться до розбиття сумнівних боргів за строками їх несплати (табл. 12, 13).

Простий вексель — це беззаперечне зобов'язання заплатити визначену суму грошей за вимогою або у встановлений строк. При обліку векселів велике значення мають такі показники:

- 1) дата погашення;
- 2) строк погашення векселя;
- 3) позичковий процент та процентна ставка;
- 4) сума погашення;
- 5) облікова дисконтна ставка;
- 6) виплата з векселя.

1. Дата погашення векселя — це дата його оплати. Її безпосередньо вказують на векселі або визначають іншим способом.

2. Строк погашення векселя є важливим тому, що процентний дохід визначається на підставі точної кількості днів його дії.

3. Позичковий процент — це плата або винагорода за користування кредитом.

4. Сума погашення — це загальна сума, що виплачується згідно з векселем в день його погашення.

5. Обліковувати вексель — це означає одержати авансом позичковий процент. Облікова ставка являє собою суму вирахованого позичкового процента.

6. Виплату згідно з векселем розраховують так: виплата суми погашення за вирахуванням позичкового процента. Отримані векселі проводяться таким записом:

Дебет рахунку "Векселя отримані"
Кредит рахунку "Рахунки до отримання";

Погашення векселя:

Дебет рахунку "Рахунок у банку" чи "Каса"
Кредит рахунку "Векселі отримані"
Кредит рахунку "Доходи з процентів".

3.6.3. Облік природних ресурсів

Характерною особливістю природних ресурсів є те, що при видобутку вони перетворюються в матеріальні запаси, які підлягають подальшій переробці чи продажу. Природні ресурси відображають у бухгалтерському обліку за вартістю їх придбання, причому, в міру розробки їх вартість зменшується. Так, залишкова вартість родовища нафти у міру видобутку її із скважин, зменшується на суму, що дорівнює вартості добутих барелів. Зменшення вартості природних ресурсів реєструють як їх виснаження. Термін "виснаження" включає в себе не тільки зменшення природних ресурсів, але й пропорційне списання вартості цінних ресурсів на видобуті чи розроблені матеріальні цінні ресурси на видобуті чи розроблені методом. При купівлі або розробці ресурсів визначають розрахунковий показник погашення (вартості) запасів у барелях, тоннах чи кубічних метрах. Вартість однієї видобутої одиниці ресурсів

розраховуємо діленням вартості придбання за мінусом ліквідаційної вартості природних ресурсів на розрахункову величину запасів. Наприклад, в шахтах запаси вугілля оцінюють 100000 дол., ліквідаційна вартість їх — 20000 дол., вартість придбання шахти — 120000 дол. Вартість 1 кг добутого вугілля (вартість виснаження) становить 1 дол. Якщо видобуто 10 т вугілля, то вартість виснаження становить 10000 дол. В бухгалтерському обліку ця операція буде проведена таким записом:

Дебет рахунку "Видатки із виснаження природних ресурсів" — 10000
Кредит рахунку "Нагромаджене виснаження" — 10000

Витрати на розвиток і розробку нафтових та газових родовищ відображуються в обліку двома способами:

1) витрати включаються у вартість родовища і становлять вартість всього ресурсу (запасу). Ця вартість перетворюється у позаоборотні активи (капіталізується) і зменшується протягом всього строку експлуатації;

2) методом повних витрат, тобто перенесенням на вартість родовища усіх попередніх витрат, як по вдалих розробках, так і по невдалих.

3.7. Облік та розподіл виробничих накладних витрат

3.7.1. Характеристика та склад виробничих накладних витрат

До складу накладних виробничих витрат відносять непрямі матеріали, непряму заробітну плату і виплати робітникам та службовцям, не пов'язані безпосередньо із використанням робочого часу. Комерційні та адміністративні витрати, в основному, відносяться до накладних, але вони не є частиною виробничих накладних витрат.

Особливістю накладних витрат є те, що їх неможливо безпосередньо віднести на собівартість одиниці продукції.

Кредит рахунку "Податки на соціальне забезпечення" — 5 дол.
 Кредит рахунку "Податки на допомогу щодо безробіття" — 5 дол.
 Кредит рахунку "Прибутковий податок" — 10 дол.
 Кредит рахунку "Інші заборгованості" — 5 дол.

4) списання на виробництво накладних витрат:

Дебет рахунку "Виробництво" — 1075 дол.
 Кредит рахунку "Постійні виробничі накладні витрати" — 65 дол.
 Кредит рахунку "Змінні виробничі накладні витрати" — 1010 дол.

Поряд із загальними виробничими витратами в цілому на фірмі, кожен цех відкриває кілька додаткових аналітичних рахунків для контролю витрат цеху.

3.7.3. Розподіл виробничих накладних витрат

Сума виробничих накладних витрат повинна розподілятися між цехами, центрами витрат або сегментами виробу, обслуговуючими і допоміжними цехами. На основі встановленої ставки суми накладних витрат обслуговуючих та допоміжних цехів перерозподіляються між виробничими цехами або центрами витрат (сегментами виробу).

Для розподілу накладних витрат на виріб застосовуються різні бази розподілу. Зокрема, сума заробітної плати виробничих робітників, кількість відпрацьованих ними людино-годин, розрахунок на основі відпрацьованих машино-годин, матеріальних витрат та ін.

Вибір певного методу розподілу залежить від економічного призначення статті витрат.

Вибираючи метод розподілу накладних витрат, підприємець надає перевагу тому із них, який дає змогу здійснити розподіл не в кінці звітного періоду, а після закінчення виробничого процесу на одиницю продукції або на конкретне замовлення.

Сума накладних витрат, що припадає на одиницю продукції може змінюватись під впливом зміни обсягів її випуску. Із збільшенням обсягів випуску продукції збіль-

Виробничі накладні витрати поділяються на такі статті: непрямі матеріали та послуги, непряма заробітна плата та загальні виробничі накладні витрати.

До непрямих матеріалів та послуг можна віднести вартість дрібних інструментів, допоміжних матеріалів, послуги обслуговуючих цехів та інші витрати, що необхідні для виробництва готової продукції.

До непрямої заробітної плати входять витрати персоналу різних заводських служб, які безпосередньо не пов'язані із виробництвом, але їх діяльність потрібна для виробничого процесу (працівники цехового транспорту, техніки, контролери, та ін.).

Загальні виробничі витрати включають в себе витрати, пов'язані із забезпеченням і обслуговуванням виробничих цехів та заводоуправління.

3.7.2. Облік виробничих накладних витрат

Для посилення контролю за виробничими накладними витратами в бухгалтерському обліку застосовують два рахунки: "Змінні виробничі накладні витрати", та "Постійні виробничі накладні витрати". Ці рахунки вступають в кореспонденцію з іншими рахунками в таких господарських операціях:

1) відпущені у виробництво непрямі матеріали:

Дебет рахунку: "Змінні виробничі накладні витрати"
 Кредит рахунку "Матеріали" — 1000 дол.

2) нарахована заробітна плата виробничим робітникам та службовцям:

Дебет рахунку "Виробництво" — 100 дол.
 Дебет рахунку "Постійні виробничі витрати" — 50 дол.
 Кредит рахунку "Заробітна плата" — 150 дол.

3) проведені нарахування, що пов'язані із заробітною платою на кінець звітного періоду:

Дебет рахунку "Змінні виробничі накладні витрати" — 10 дол.
 Дебет рахунку "Постійні виробничі накладні витрати" — 15 дол.

шується загальна сума змінних витрат, а на одиницю продукції — змінні витрати мають сталу величину. Разом з тим, загальна сума сталих витрат із збільшенням обсягів випуску продукції залишається незмінною, а на одиницю продукції — частка цих витрат зменшується.

Якщо обсяги випуску продукції зменшуються, то загальна сума змінних витрат також зменшується, а витрати на одиницю продукції залишаються постійними. В такій же ситуації загальна сума постійних витрат незмінна, а на одиницю продукції — частка цих витрат збільшується.

Зміни собівартості одиниці продукції в залежності від обсягів її випуску спричиняють коливання цін з місяця у місяць, створюючи проблему віднесення фактичних виробничих накладних витрат на собівартість продукції.

Цю проблему можна розв'язати, якщо ставки виробничих накладних витрат на одиницю продукції будуть визначені заздалегідь. Це дасть змогу віднести виробничі накладні витрати на собівартість продукції відразу після виготовлення, а поставачальнику — своєчасно подати за відвантаженою продукцією рахунок для оплати за принципом "собівартість плюс прибуток". Усуваючи коливання собівартості одиниці продукції, зумовлені сезонним характером виробництва, підприємець зможе ефективно вплинути на виробничий цикл.

Тому слід заздалегідь визначати кількість продукції, що підлягає випуску, суму постійних та змінних витрат виробництва і на підставі цих даних розрахувати собівартість одиниці продукції. Такі розрахунки є бізнес-планом дій підприємця в досягненні ним максимально можливого прибутку. Їх подають у фінансових кошторисах або бюджетах.

Фінансові кошториси або бюджети, що стосуються продукції та постійних накладних витрат, складає кожний відділ, а потім вони зводяться в цілому за фірму. Бюджет накладних витрат, що складається із окремих бюджетів для різних рівнів виробничих потужностей, називається гнучким.

На його основі керівник або економічна служба фірми визначає нормальні накладні витрати на одиницю продукції.

Накладні витрати розподіляють в центрах обслуговування та виробничих центрах (центрах відповідальності). Спочатку розподіляється загальна сума накладних витрат у всіх центрах відповідальності. Базою розподілу може бути, для прикладу, площа, яку займають різні центри відповідальності, виражена в квадратних футах. Ставку розподілу накладних витрат визначають діленням загальної суми накладних витрат на загальну площу всіх центрів відповідальності.

Для первинного розподілу витрат між центрами відповідальності необхідно площу, яку займає кожний центр, помножити на ставку накладних витрат на 1 квадратний фут. Якщо центри обслуговування надають свої послуги тільки виробничим центрам, тоді процес вторинного розподілу здійснюється без ускладнень.

Накладні витрати будь-якого центру обслуговування можуть бути розподілені між виробничими центрами у відповідності до встановленої ставки. Якщо центри обслуговування надають свої послуги один одному, а також виробничим центрам, то процес розподілу ускладнюється.

Певна частина загальних виробничих накладних витрат може пройти через два або більше центрів, аж поки остаточно не буде віднесена на вартість продукції. Накладні витрати кожного центру обслуговування розподіляються послідовно щодо виробничих центрів та інших центрів обслуговування, накладні витрати яких ще не розподілені.

Перший центр обслуговування, накладні витрати якого розподілені, не повинен приймати витрати другого центру обслуговування. Однак слід мати на увазі, що перевагу варто надавати тому центру, накладні витрати якого найменше залежать від інших центрів. Далі за таким же самим принципом розподіляються накладні витрати другого, третього та інших центрів обслуговування.

Може також практикуватися одночасний розподіл накладних витрат усіх центрів обслуговування. В цьому випадку складається система рівнянь, за допомогою якої визначають кінцеву суму накладних витрат, що припадає на конкретний виробничий центр.

Отже, точність, правильність та обґрунтованість обліку та розподілу виробничих накладних витрат значною мірою

залежать від кваліфікації та досвідченості бухгалтера. У зв'язку з цим облік та розподіл виробничих накладних витрат має здійснювати головний бухгалтер або його заступник.

3.8. Фінансова звітність

3.8.1. Структура звітності фірм

Звітність є одним із елементів методу бухгалтерського обліку. Основне призначення її полягає в тому, що за нею можна виявити тенденцію розвитку фірм, визначити їхній економічний та виробничий потенціал, оцінити науково-технічний рівень продукції та її конкурентоспроможність, з'ясувати плато та кредитоспроможність.

Найбільш повну та докладну інформацію з зазначеними вище показниками в США можна дістати про фірми, що створені на основі правової форми акціонерного товариства, які згідно з чинним законодавством зобов'язані щороку друкувати свої звіти в періодичних виданнях. Фірма іншої організаційно-правової структури таких вимог не додержує, однак багато з них представляють дані про результати своєї діяльності інформаційно-довідковим агентствам або друкують їх з метою реклами.

Звичайно, річний звіт фірми складається з кількох розділів, що висвітлюють такі питання: виробництво та реалізація продукції за основними товарними групами, обсяг та основні напрямки капіталовкладень, науково-дослідна робота, зміни в організаційній структурі, керівний склад, основні дочірні підприємства, фінансові результати діяльності. Однак основними документами фінансової звітності є бухгалтерський баланс та рахунок прибутків та збитків.

Діяльність підприємств в США підлягає щорічній ревізії та перевірці усього стану бухгалтерського обліку і звітності. Здебільшого це роблять працівники аудиторських фірм, однак окремим великим підприємствам при наявності в них кваліфікованих фахівців це дозволяється здійснювати самостійно.

Бухгалтерські звіти акціонерних товариств в США підлягають щорічному опублікуванню. При цьому обов'язковою

є наявність висновку аудиторської фірми при встановленні достовірності бухгалтерських звітів. Спочатку звіти мають бути офіційно зареєстровані в Бюро реєстрації корпорацій, а потім їх опубліковують або розсилають усім акціонерам.

Бухгалтерську звітність складають за результатами фінансового року. В США фінансовий рік — це розрахунковий період відображення фінансово-господарської діяльності, що охоплює 12 місяців роботи (52 тижні або тринадцять 4-х тижневих періодів). Деякі компанії надають перевагу 48-тижневому року, щоб у розрахунковому періоді було 12 місяців і 4 тижні в кожному. Періодично вони здійснюють коригування з метою погодження фінансового року з календарними даними.

Складання бухгалтерської звітності в США є обов'язковим для підприємств усіх організаційно-правових форм. Однак для державних та некомерційних структур щорічна аудиторська перевірка та реєстрація звітів у Бюро реєстрації корпорацій не обов'язкові.

3.8.2. Баланс фірми в США

Бухгалтерський баланс — це документ, що відображає у вартісному вираженні активи та джерела формування їх на певну облікову дату (квартал або рік). Баланс відображає взаємозв'язок активів фірми та джерел використання їх, дає змогу проводити аналіз залежності фірми від зовнішніх джерел фінансування, аналіз структури власного та залученого капіталу, а також його використання в господарському обороті.

Американські бухгалтери додержуються погляду, згідно з яким балансом є звіт про активи, пасиви та власний капітал. У лівій частині цього звіту показується, як розподіляються поточні активи на готівку та інші складові, що становлять робочий капітал фірми на певну дату. Фіксовані — це активи, придбані здебільшого за рахунок довгострокових інвестицій, такі як виробничі будівлі та обладнання.

У правій частині балансу показуються поточні пасиви, що складаються з кредиторської заборгованості постачальникам, короткострокових позик та іншої короткострокової заборгованості. Далі в пасиві балансу відображають довго-

Баланс як звіт про активи та пасиви дає змогу інвесторам оцінити їх структуру та вирішити, чи належним чином вони розміщені.

Розглянемо докладніше структуру активів та пасивів зазначеного вище балансу (див. табл. 14).

Гроші на рахунках є статтею поточних активів, яка вказує на кількість грошей у касі та на рахунках у банку. Цінні папери, що швидко реалізуються, — це вкладення тимчасово вільних коштів у цінні папери — акції та облігації інших підприємств. Ці короткострокові фінансові вкладення звичайно передбачають більші відсотки, ніж сплачують банківські установи за депозитами.

Дебіторська заборгованість або рахунки, що підлягають оплаті — це кошти, тимчасово запозичені покупцями, які придбали товари в кредит. Дебіторська заборгованість звичайно погашається протягом 30, 60, 90 днів. Оскільки нереально припускати, що всі ці зобов'язання будуть сплачені, то підприємствам дозволяється створювати резерв сумнівних боргів.

Товарно-матеріальні запаси в компаніях оптової та роздрібною торгівлі складаються з товарів, що підлягають подальшому продажу. В промислових корпораціях до них належать: сировина і матеріали, незавершене виробництво (напівфабрикати у виробничому процесі) та готова продукція, що підлягає реалізації покупцям.

До фіксованих активів належать земля, будівлі, машини та обладнання. Крім землі, всі інші статті показують в балансі за залишковою вартістю (первісна вартість або ціна придбання за мінусом зносу).

Окремою статтею в балансах можуть бути нематеріальні активи, які не мають реальних фізичних та натуральних властивостей, але становлять безперечну економічну цінність. Їхніми характерними рисами є: тривалий період використання, відсутність фізичної структури, значна економічна ефективність при використанні. Як правило, до цієї статті відносять: права інтелектуальної власності, вартість ділової репутації фірми, програмного забезпечення ЕОМ, придбаних патентів ліцензій, "ноу-хау", наукових досліджень та ін.

Кредиторська заборгованість — це рахунки, пред'явлені до сплати. Борг підлягає звичайно сплаті 30, 60 або 90 днів.

строкову заборгованість із строком погашення не менше як через рік. Ця стаття може також включати капіталізовані орендні платежі фінансової оренди. Якщо суму заборгованостей фірми відняти від суми її активів, матимемо власний капітал або капітал акціонерів фірми. Складові частини власного капіталу включають випущені звичайні акції, капітал від продажу акцій понад номінал та нерозподілені прибутки, що накопичилися з попередніх років з прибутків, що залишилися після сплати податків та дивідендів. Після ліквідації фірми та сплати всіх претензій кредиторів власний капітал завжди розподіляється серед акціонерів.

Форму балансу акціонерного товариства в США подано в табл. 14.

Таблиця 14

БАЛАНС АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА "КРАСТ"
станом на 1 січня 1994 р.

АКТИВИ	ЗАБОРГОВАНІСТЬ ТА ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ
1-й розділ: ОБОРОТНІ АКТИВИ	1-й розділ: КОРОТКОТЕРМІНОВА ЗАБОРГОВАНІСТЬ
Гроші на рахунках	Кредиторська заборгованість
Цінні папери, що швидко реалізуються	Короткострокові позики
Дебіторська заборгованість	Інші поточні пасиви
Товарно-матеріальні запаси	ВСЬОГО короткострокової заборгованості
ВСЬОГО оборотних активів	220000
2-й розділ: НЕОБОРОТНІ АКТИВИ	2-й розділ: ДОВГОСТРОКОВА ЗАБОРГОВАНІСТЬ
Фіксовані активи за залишковою вартістю	Довгострокова заборгованість
ВСЬОГО необоротних активів	ВСЬОГО довгострокової заборгованості
	440000
	3-й розділ: ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ
	Звичайні акції
	Нерозподілені прибутки
	ВСЬОГО власного капіталу
	350000
	200000
	550000
ВСЬОГО активів	ВСЬОГО заборгованості та власного капіталу
	1210000
	1210000

До складу короткострокових позик включають векселі до сплати, нараховані до сплати або накопичені зобов'язання. Векселя до сплати показують грошові суми, які підприємство позичило в банках та інших корпораціях під письмове зобов'язання — вексель. У цій статті показують вексель за його номіналом та обов'язкові відсотки стосовно нього. До нарахованих до сплати витрат входять нараховані на певну дату, але ще не сплачені витрати.

До інших поточних пасивів може належати податок на прибуток, що підлягає сплаті.

До складу довгострокової заборгованості включають векселя до сплати, які зафіксовані в письмових зобов'язаннях і підлягають погашенню в строк понад один рік. Відсотки за цими зобов'язаннями сплачуються щокварталу, у кожне півріччя або щороку.

У третьому розділі балансу показують власний капітал фірми, що складається із зобов'язань акціонерам та нерозподілених прибутків.

Компанії, які тісно пов'язані між собою як філії однієї фірми, складають консолідований баланс. Важливим при складанні консолідованої звітності є облік та оцінка довгострокових фінансових вкладень. Розрізняють такі методи обліку: за собівартістю придбання (якщо компанія володіє менш ніж 20 відсотками акцій іншої компанії), участі (якщо компанія володіє 20–50 відсотками акцій іншої компанії), контрольного пакету акцій (більше як 50 відсотків акцій іншої компанії).

3.8.3. Рахунок прибутків та збитків

Рахунок прибутків та збитків відображає результати господарської діяльності фірми за звітний період і поряд з балансом є однією із важливих форм фінансової звітності акціонерних товариств. Звіт звичайно складають один раз в рік та подають разом з балансом, оскільки ці дві форми взаємно доповнюють одна одну.

Розрізняють дві форми складання рахунку прибутків та збитків: одноступеневу та багатоступеневу. В першому випадку спочатку відображають усі надходження та доходи, а далі з їхньої загальної суми віднімаються усі витрати

виробництва та різні видатки. В результаті дістають чистий прибуток. Така форма звіту застосовується в фірмах з одним напрямком діяльності. Схематично одноступенева форма рахунку прибутку та збитків має такий вигляд:

Доходи:

Чистий продаж	— 300000
Інші доходи	— 120000
Витрати виробництва та інші видатки	— 120000
Собівартість реалізації продукції	— 130000
Витрати зі збуту	— 20000
Адміністративні видатки	— 34000
Сплачені проценти	— 5000
Чистий прибуток	— 231000
Податок на прибуток (30%)	— 69300
Інші видатки	— 10000

При багатоступеневій формі рахунку з кожної категорії надходжень та доходів віднімають відповідні витрати та визначають проміжні підсумки результатів діяльності. Різниця між усіма надходженнями і вирахуваннями з них — це сума чистого прибутку чи збитків. Схема багатоступеневої форми складання рахунку прибутків та збитків може бути представлена так:

Продаж	— 300000
Мінус повернення та знижки	— 20000
Чистий продаж	— 280000
Мінус витрати виробництва	— 120000
Всього валовий прибуток від реалізації продукції	— 160000
Мінус витрати:	
зі збуту продукції	— 20000
адміністративні та загальні	— 34000
Всього прибуток від операцій	— 106000
Інші надходження	— 150000
Мінус інші видатки	— 25000
Чистий прибуток	— 231000
Податок на прибуток (30%)	— 69300
Інші видатки	— 10000

3.8.4. Звіт про нерозподілений прибуток

Звіт про нерозподілений прибуток показує, як розподіляється прибуток компанії після сплати нею усіх належних державі податків. Зростання нерозподіленого прибутку є надійним гарантом успішного функціонування фірми, прибутковості та ліквідності її.

Нерозподілений прибуток визначають розрахунково. Він являє собою різницю між нетто-прибутком після сплати податку та сумою дивідендів.

Проілюструємо розрахунок звіту на такому умовному прикладі:

Нетто-прибуток після сплати податку (за 1996 р.)	100000
Мінус сплачені дивіденди за звичайними акціями	15000
за привілейованими акціями	5000
	<u>20000</u>
Нерозподілений прибуток (за 1996 р.)	80000

Звіт про нерозподілений прибуток компанії "Альфа" станом на 31 грудня 1996 року матиме такий вигляд:

Баланс-нетто на 01.01.96 г.	530000
Нетто-прибуток після сплати податків (за 1996 р.)	100000
	<u>430000</u>
Мінус сплачені дивіденди за звичайними акціями	15000
за привілейованими акціями	5000
	<u>20000</u>
Баланс станом на 01.01.97 г.	410000

3.8.5. Звіт про зміни фінансового становища

Звіт про зміни фінансового становища фірми дає змоги простежити зміни у фінансово-майновому становищі компанії у звітному році. Іноді такий звіт називають ще звітом про формування та використання фондів корпорації.

Тепер використовують два методи складання цього звіту. Перший ґрунтується на визначенні фондів як працюючого капіталу — вартості поточних активів щодо балансу. Різницю між поточними активами та поточними пасивами називають нетто-працюючим капіталом.

Другий метод ґрунтується на концепції визначення фондів як грошей. Звіт, складений за допомогою цього методу, відображає джерела формування та напруги виконання коштів корпорації.

Для підготовки звіту про зміни фінансового становища фірми слід з'ясувати відхилення за всіма статтями її балансу на початок та кінець року та визначити, чим були зумовлені прирости чи спади тих чи інших статей, здійснити аналіз працюючого капіталу. Звіт про зміни фінансового становища на основі методу працюючого капіталу, складений фірмою у 1994 році має вигляд:

ДЖЕРЕЛА ПРАЦЮЮЧОГО КАПІТАЛУ

Операції протягом року	
Нетто-прибуток	100000
Плюс відрахування, що не зменшують працюючий капітал протягом року:	
Депресатія*	30000
	<u>130000</u>

ВИКОРИСТАННЯ ПРАЦЮЮЧОГО КАПІТАЛУ

Розподіл дивідендів	20000
Збільшення працюючого капіталу	<u>110000</u>

ЗМІНИ В СКЛАДОВИХ ПРАЦЮЮЧОГО КАПІТАЛУ

Збільшення (зменшення) поточних активів:

Гроші	10000
Дебіторська заборгованість	6000
Матеріальні запаси	<u>140000</u>
	156000

Збільшення / зменшення / поточних пасивів

Кредиторська заборгованість	20000
Векселі до сплати	20000
Податок на прибуток	<u>6000</u>
Збільшення працюючого капіталу	<u>110000</u>

* Депресатія — послідовне списання вартості відсутніх активів.

3.8.6. Аналіз фінансових звітів корпорації

В управлінні бізнесом у корпораціях США велика увага приділяється оцінці фінансової діяльності на підставі аналізу її звітності. За допомогою такого аналізу розраховують ряд показників, що характеризують стан та ефективність ведення господарства. Це дає змогу інвесторам, кредиторам, менеджерам та іншим зацікавленим особам оцінити минулий, поточний та очікуваний фінансовий стан фірми. Розрахунок основних показників подано у табл. 15.

Таблиця 15

РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВО-МАЙНОВОГО СТАНОВИЩА КОРПОРАЦІЙ

N п/п	Показник	Розрахунок	
		2	3
Характеристика напрямку розвитку фірми			
1.	Динаміка продажу	Приріст продажу звітного періоду	Продаж попереднього періоду
2.	Динаміка прибутку	Приріст прибутку звітного періоду	Прибуток попереднього періоду
3.	Динаміка активів	Приріст загальної суми активів за звітний період	Загальна сума активів попереднього періоду
4.	Динаміка власного капіталу	Приріст зобов'язань акціонерам звітного періоду	Зобов'язання акціонерам попереднього періоду
Прибутковість			
5.	Прибутковість інвестицій у компанію	Прибуток після сплати податків	Загальна сума інвестицій
6.	Прибутковість інвестицій у звичайні акції	Прибуток після сплати податків та дивідендів за привілейованими акціями	Зобов'язання акціонерам — Номінальна вартість привілейованих акцій
7.	Головний показник прибутковості	Прибуток до сплати податку та відсотків за кредит	Всього активи — Невідчутні активи

Продовження табл. 15

N п/п	Показник	Розрахунок	
1	2	3	
8.	Прибутковість усіх активів	Прибуток після сплати податку та дивідендів за привілейованими акціями	Всього активи — Невідчутні активи
9.	Оборотність відчутних активів	Продаж	Відчутні активи
10.	Валова прибутковість продажу	Продаж	Валовий прибуток
11.	Нетто-прибутковість продажу	Продаж	Прибуток після сплати податку та дивідендів за привілейованими акціями
Ліквідність			
12.	Поточний коефіцієнт	Поточні активи	Поточні пасиви
13.	Коефіцієнт критичної оцінки	Гроші + Ринкові цінні папери + Дебіторська заборгованість	Поточні пасиви
14.	Нетто-працюючий капітал	Поточні активи — Поточні пасиви	
15.	Пересічний період індексації дебіторської заборгованості	Дебіторська заборгованість	Продаж у кредит : Кількість днів
16.	Оборот дебіторської заборгованості	Продаж у кредит за рік	Дебіторська заборгованість
17.	Оборотність матеріальних запасів	Продаж	Матеріальні запаси
18.	Тривалість матеріальних запасів	Матеріальні запаси	Пересічний добовий продаж товарів
19.	Оборотність кредиторської заборгованості	Купівлі	Кредиторська заборгованість
20.	Тривалість кредиторської заборгованості	Кредиторська заборгованість × Кількість днів у році	Купівлі

N п/п	Показник	Розрахунок	
		1	2
Стабільність			
21.	Показник заборгованості кредиторам	Всього пасиви _____ Всього пасиви _____	
22.	Показник заборгованості акціонерам	Всього заборгованість акціонерам _____ Всього активи _____	
23.	Покриття відсотків за облігаціями	Прибуток до сплати податків _____ Відсоткові платежі за облігаціями _____	
Акціонерний капітал			
24.	Прибутковість акції	Дивіденди _____ Ринкова ціна акції _____	
25.	Доход на звичайну акцію	Прибуток після сплати податку та дивідендів за привілейованими акціями _____ Кількість звичайних акцій _____	
26.	Співвідношення ціни та доходності звичайних акцій	Поточна ринкова ціна звичайних акцій _____ Останній показник доходності звичайних акцій _____	
27.	Капітал, що припадає на одну звичайну акцію	Зобов'язання власникам звичайних акцій _____ Кількість випущених звичайних акцій _____ Ринкова ціна акції _____	
28.	Співвідношення ринкової та балансової цін звичайних акцій	Капітал, що припадає на одну звичайну акцію _____ Ринкова ціна акції _____	

Розділ 4. ОСНОВИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

4.1. Класифікація витрат виробництва

В США не має єдиної чіткої системи класифікації витрат виробництва. В промисловості класифікація виробничих витрат залежить від інформативності, яка потрібна менеджменту. Є чимало випадків, коли всередині однієї фірми мають місце різні групування витрат для обчислення собівартості продукції. Аналіз економічної літератури дозволив виділити такі класифікаційні групи:

1. За економічним змістом витрати групують на основні і накладні. В основні витрати включають тільки матеріали, витрачені для безпосереднього випуску готової продукції, заробітну плату виробничо-промислового персоналу. Усі інші витрати відносять до накладних.

2. Залежно від способу віднесення на собівартість витрати поділяються на прямі та непрямі. Під прямими розуміють витрати, які безпосередньо можна віднести на виробництво виробів. До них належать прямі матеріальні витрати, пряма заробітна плата робітників. Непрямі — це витрати, розподілені опосередковано, тобто через певні співвідношення (заробітна плата управлінського персоналу, непрямі матеріальні витрати і т. ін.).

3. Виробничі витрати залежно від зміни обсягу випущеної продукції або продажу поділяють на змінні та постійні. Змінними є витрати, які змінюються із зміною обсягу випуску продукції або продажу (вартість прямих матеріалів, сума прямої заробітної плати та ін.). До постійних витрат, які не змінюються із збільшенням або зменшенням обсягу випущеної продукції або продажу відносять заробітну плату адміністратора фірми, вартість страхування майна, амортизацію основних засобів тощо.

Виділяють три типи постійних витрат: довгострокові, робочі та запрограмовані. До довгострокових відносять витрати, передбачені на тривалий час (амортизація будівель та споруд). Робочі витрати необхідні для поточної діяльності заводів та компаній (страхування, податки, заробітна плата контролерів). Запрограмовані витрати

(вартість незастрахованих товарів, втрачених від стихійного лиха та ін.).

Кошториси витрати — це витрати, які пов'язані з майбутньою діяльністю фірми і здійснюються за певний період (рік, півроку, квартал, місяць).

6. З позиції управлінської функції витрати виробництва поділяють на виробничі, пов'язані з реалізацією продукції та адміністративні. Виробничі — це витрати на виробництво товарів. Витрати, пов'язані з реалізацією продукції, та адміністративні відносяться до позавиробничих.

Позавиробничі витрати поділяють на:

а) пов'язані з географічним розташуванням, тобто витрати на збут (навантаження, розвантаження, реклама, заробітна плата торговельних працівників, витрати на переміщення та ін.);

б) адміністративні — це витрати на утримання керівних кадрів, канцелярських працівників та інші витрати на організацію виробництва і управління;

в) на пошукові роботи (розробки) та дослідження;

г) пов'язані з випуском цінних паперів.

7. З метою контролю за діяльністю виробничих підприємств витрати на виробництво в промислових фірмах США класифікують за місяцями виникнення їх — центрами витрат або зонами відповідальності. Центри витрат виробництва можуть бути організовані за двома основними ознаками, що залежать від виду і технології виробництва:

1) функціональним — при об'єднанні, для продажу, в цеху або при виробничій діяльності однотипних верстатів або операцій (ковальський, ливарний цехи тощо);

2) технологічним — при конвеєрному виробництві або поточній лінії, коли різне обладнання, яке виконує спеціалізовані операції, об'єднується в єдиний технологічний процес (ковальський, механічний і збиральний цехи).

8. За ознаками доцільності виробничі витрати поділяють на релевантні, або доцільні, та нерелевантні, або не доцільні. Релевантні — це витрати або послуги, пов'язані з прийняттям рішень. Нерелевантні — це витрати або послуги, що не залежать від рішень, що приймаються. Вони зберігаються навіть тоді, коли продукція не випускається (заробітна плата адміністратора, амортизація та ін.).

безпосередньо не пов'язані з виробничою та іншими видами діяльності підприємства (на дослідження, рекламу та ін.), а управління ними здійснюється вищим керівництвом компанії.

Окремі категорії виробничих витрат можуть бути напівпостійними або напівзмінними. Напівзмінні витрати змінюються в тому самому напрямі, що й обсяг, однак не залежать прямо від обсягу. Причому вони можуть залишатися постійними в порівняно невеликому діапазоні часу. Так, у зв'язку з неритмічною роботою виробництва такі витрати як оплата за простій, позаурочні роботи збільшуються швидше, ніж обсяги випуску продукції.

Дослідження свідчать, що сума постійних витрат залишається незмінною незалежно від кількості виробленої продукції (наданих послуг), тоді як сума змінних витрат змінюється залежно від кількості випущеної продукції чи наданих послуг.

4. Залежно від методу списання виробничі витрати поділяють на витрати певного періоду і витрати на виробничі витрати певного періоду мають невиробничу природу і списуються за певний період часу як немінучі. Величина їх не залежить від кількості випущеної продукції. Вони включають ринкові, торговельні, розподільні, дослідницькі та адміністративні витрати. Обсяг витрат на виробничі витрати пов'язаних з виробництвом продукції, змінюється прямо пропорційно до кількості випущених виробів. До витрат на виробничі витрати належать основні матеріали, пряму заробітну плату, змінну частину виробничих накладних витрат.

5. За строками виникнення витрати виробництва поділяють на фактичні, минулі і кошторисні (або майбутні) витрати. Фактичні витрати фірми пов'язані з виробництвом та реалізацією товарів у грошовому вираженні за певний період часу. Ці витрати відносять до минулих. Минулі витрати групують на відновні і невідновні. Відновні минулі витрати — це вимірювані в грошових засобах витрати на товари або послуги, які відновлюються за рахунок майбутніх доходів від реалізації (вартість нереалізованої готової продукції та ін.). Невідновні — це витрати, які не можуть бути відновлені при отриманні майбутнього прибутку

4.2. Методи обліку витрат виробництва

Основними завданнями обліку та калькулювання витрат виробництва є визначення собівартості одиниці продукції і контроль за трудовими, матеріальними та іншими витратами.

В американських фірмах в основному застосовуються два методи обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції: за замовленнями, за процесами.

Системи обліку витрат за замовленнями і процесами, майже відповідають методам обліку витрат за замовленнями і попереднім методом обліку витрат на виробництво. Однак системи обліку витрат на виробництво в промислових фірмах США застосовується за своїми функціями значно ширше, ніж методи обліку виробничих витрат в Україні, оскільки ці системи поряд з обліком витрат і обчисленням собівартості одиниці продукції включають ще контрольну та аналітичну функції за статтями витрат виробництва.

При обліку витрат за замовленнями об'єктами калькулювання є виробниці, замовлення, субзамовлення, партії (групи) виробів, а при обліку витрат за процесами — виробничі операції та процеси. Незалежно від застосовуваної системи обліку для кожного калькуляційного об'єкта відкривається аналітичний рахунок, виробничі витрати отожнюються, пов'язуються безпосередньо з кожним замовленням.

Метод обліку витрат за процесами будується на зведенні в одне ціле виробничих витрат в різних цехах і процесах або центрах витрат, через які проходить продукт за певний період часу.

Позамовний метод обліку застосовується в індивідуальному і дрібносерійному виробництві з коротким циклом виробничого процесу. Керівник фірми, отримавши замовлення, планує виробництво так, щоб мати прибуток від виконаного замовлення за максимальною коротким строк.

Виробничий відділ на кожне замовлення складає спеціальну форму "Виробниче замовлення", де є такі дані: замовник, назва і кількість продукції, номер та дата поча-

тку виконання і закінчення замовлення, необхідна кількість і сума матеріальних, трудових, накладних витрат.

Після складання виробничого замовлення один його примірник передається в бухгалтерію для відкриття калькуляційної відомості замовлення і обліку фактичних витрат.

Керівник фірми, ознайомившись з калькуляційною відомістю, санкціонує виробництво визначеної кількості продукції, дає готовності продукції, яку вносять у відомість разом з датою початку виконання роботи. Усі витрати, здійснені у зв'язку з виконанням цього замовлення, відображаються у калькуляційній відомості замовлення. Вартість прямих матеріальних витрат простежується в робочому процесі за допомогою заявок на матеріали. В кожній заявці обліковується не тільки номенклатура прямих матеріалів, а і їхня вартість і номер замовлення, для виконання якого витрачаються матеріали. Зведені заявки для замовлення вносять у калькуляційну відомість. Прямий робочий час акумулюється в кожному виробничому відділі в ярликах на робочий час, де вказують кількість робочого часу, витраченого на виконання замовлення, і вносять у калькуляційну відомість разом з сумою заробітної плати відділу. Змінні та постійні виробничі накладні витрати розраховують на основі встановленої ставки на одиницю прямої робочої сили для кожного відділу. Ці ставки заздалегідь визначають до початку фінансового року.

Всі витрати, пов'язані з виконанням замовлення, повинні бути внесені в калькуляційну відомість цього замовлення. Тому витрати, відображені на дебеті рахунку "Виробництво" протягом періоду виготовлення дорівнюватимуть сумі всіх витрат, показаних у калькуляційній відомості замовлення на цей період. Аналогічно кредитована сторона рахунку відображає витрати в закінченні роботи.

Собівартість продукції обчислюється не тільки в закінченні замовлення, їх виконання може бути розпочате в одному періоді, а закінчене — в наступному. Тому калькуляція собівартості для одного замовлення може містити дані про витрати, що охоплюють два або більше облікових періодів. Об'єктом калькуляції при цій системі є собівар-

тість закінчення замовлень незалежно від строку їх виконання. Виробничі витрати відносять на відповідне замовлення, на виготовлення якого вони витрачені. Витрати, які безпосередньо не відносять до будь-якого певного замовлення, розподіляють між усіма замовленнями на основі встановленої ставки. В промислових фірмах США набув поширення розподіл накладних витрат за бюджетною ставкою на одиницю замовлення або випущеної продукції. Встановлені норми виробничих витрат дають можливість визначити загальну суму витрат і собівартість одиниці продукції відразу ж, як закінчені роботи.

Цей метод обліку витрат на виробництво дуже трудомісткий. Контроль за виробничими витратами в цеху при методі обліку за замовленнями складніший, ніж за процесами, оскільки витрати акумулюються на кожне замовлення, а не в цеху відповідалності. При цьому методі неможливо контролювати використання постійних накладних витрат за кожним замовленням або проектом. Постійні накладні витрати розподіляються за замовленнями за допомогою ставки, але не залежать від кількості годин роботи.

Різниця між фактичною сумою виробничих витрат і кошторисною сумою відноситься на рахунок "Реалізація продукції".

При методі обліку витрат за замовленнями на виробництво і калькуляції собівартості продукції рахунок "Виробничі накладні витрати" закривається в кінці року, нерозподілена частина накладних витрат списується на рахунок "Реалізація продукції".

Метод обліку виробничих витрат за процесами застосовується в масовому та серійному виробництві. Є три форми обліку витрат на виробництво: послідовний, паралельний та окремих.

При послідовній формі виробничі витрати одного цеху або процесу послідовно перераховуються на рахунок наступного цеху обробки. Паралельний облік здійснюється на тих підприємствах, де обробка продукції відбувається одночасно з кількома процесами, необхідними для випуску того самого виробу. Окремо облік здійснюється там, де випускаються однорідні продукти з різними процесами обробки.

При методі обліку за процесами витрати нагромаджуються за певний період часу в цехах, центрах витрат і процесах, тобто в обліково-калькуляційних підрозділах.

Витрати акумулюються поступово протягом звітного періоду, а в кінці його групуються в розрізі цехів або процесів. Випуск продукції фактично відображають в процесах щодня (щотижня), а в кінці звітного періоду підсумовують у цехових звітах. Загальну суму всіх витрат з кожного процесу ділять на загальний випуск виробів після закінчення процесу, щоб мати середню собівартість виробу за звітний період.

Якщо обробка виробів не закінчена, то продукцію і незавершене виробництво вважають готовими виробами. Коли ж виник брак і втрати продукції в цеху, то збитки відносяться на цех і тим самим збільшують середню собівартість виробу. В тому випадку, якщо матеріали обробляють не в одному, а кількох цехах, витрати одного цеху переносяться в наступний цех. Загальну суму витрат і собівартості одного виробу (обробки одиниці всього випуску) виявляють при закінченні виробництва і нагромадженні всіх витрат.

Після того, як витрати нагромаджені в кожному центрі відповідальності, цеху або процесі, керівники всіх цих підрозділів складають звіт про витрати виробництва для вищих функціональних служб. У звіті вказують кількість обробленої продукції і її вартість, собівартість одиниці обробленої продукції в цеху, кількість і вартість залишків незавершеного виробництва на початок і кінець звітного періоду, кількість та вартість продукції, отриманої від інших цехів, а також перерахованої в наступний цех. Якщо були втрати і брак, то фіксується кількість і вартість забракованих виробів. На основі звіту про витрати визначається і контролюється цехова собівартість продукції.

Для обчислення собівартості одиниці продукції після отриманого звіту про витрати виробничих підрозділів підсумовують усі прями виробничі витрати, визначають загальну суму непрямих накладних витрат, і розподіляють їх між основними цехами згідно з встановленою ставкою. Потім відношенням суми виробничих витрат до кількості готових виробів визначають собівартість одиниці готового

виробу. Після цього всі витрати переносяться на відповідні бухгалтерські рахунки виробничих витрат.

Матеріальні витрати обліковують на основі вимог на матеріали. Трудові витрати нагромаджуються у відповідних документах з обліку праці. Сума накладних витрат здебільшого розподіляється згідно із заздалегідь встановленою ставкою. Цей метод розподілу застосовується на підприємствах з сезонним характером виробництва. В галузях з рівномірним циклом виробництва сума накладних витрат розподіляється рівномірно на кількість випущених виробів.

Для розрахунку собівартості одиниці продукції і гогового виробу за процесами застосовують три способи розрахунків, які безпосередньо залежать від характеру виробничого процесу. При першому на початок і кінець звітного періоду взагалі немає залишків незавершеного виробництва, а, другому — залишків незавершеного виробництва немає тільки на початок періоду, третьому — залишки незавершеного виробництва є на початок і на кінець звітного періоду.

Отже, в промислових фірмах США облік витрат на виробництво і калькуляції собівартості надається приоритетне значення, оскільки вони прямо впливають на фінансові результати господарської діяльності кожної фірми зокрема.

4.3. Застосування системи стандарт-кост в процесі обліку витрат на виробництво

Новим підходом до обліку виробничих витрат можна вважати систему стандарт-кост, під якою розуміють заздалегідь визначені або наперед складені кошториси витрат на виробництво одного або кількох виробів, які використовуються для оперативного порівняння з фактичною собівартістю виробленої продукції. Система стандарт-кост перебачає:

- а) розробку норм стандартів;
- б) складання стандартної калькуляції;
- в) облік фактичних витрат з виділенням відхилень від стандартів.

Підприємств встановлює для себе стандартну собівартість з метою визначення наступної ціни і з'ясує, як вона змінюватиметься, щоб забезпечити рентабельність виробництва.

Поняття "стандарт-кост" означає стандартну вартість; "стандарт" — кількість необхідних виробничих витрат (матеріальних і трудових) для випуску одиниці продукції або заздалегідь обчислені витрати на виробництво продукції або надання послуг; "кост" — це грошовий вираз виробничих витрат, що припадають на одиницю продукції. Система стандарт-кост застосовується переважно для забезпечення контролю за прямими витратами виробництва — трудових і матеріальних.

Стандарти поділяються на базові, поточні, ідеальні, досяжні й полегшені.

Базові стандарти встановлюються керівником на початку року і діють кілька років. На основі цих стандартів фірма визначає зміни ринкових цін на матеріали та робочу силу.

Поточні стандарти встановлюються керівником фірми і діють протягом певного, менш тривалого періоду часу (переважно до одного року).

Ідеальні стандарти діють при максимальному рівні продуктивності праці та ідеальних виробничих умовах. Ідеальні стандарти недосяжні, але вони є своєрідним стимулом, до якого необхідно прагнути.

Досяжні стандарти — це стандарти, які реально можуть виконуватися працівниками фірми.

Полегшені стандарти застосовуються до некваліфікованих робітників з великими витратами праці і низькою тарифною ставкою.

За системою стандарт-кост для виконання замовлення фірма складає картку стандартної собівартості, де показує кількість витрачених матеріалів, робочої сили і накладних витрат. Ця картка має бути підготовлена до початку виробництва.

Стандартна вартість матеріалів складається з двох елементів: кількості матеріалів та ціни. Стандартна кількість матеріалів переважно розробляється інженерами, що мають враховувати технологію виробів та їхню якість.

В картку стандартної собівартості включаються також матеріальні витрати, пов'язані з технологією обробки продукції. Стандарти допуски, що встановлюються інженерами, формуються на основі досвіду попередніх років.

Відхилення від норм витрат сировини і основних матеріалів обліковуються за причинами виникнення:

- а) зміни цін;
  - б) невідповідності якості фактично спожитих матеріалів встановленим нормам;
  - в) зміни стандартного коефіцієнта змішування двох або більше різних видів сировини та матеріалів.
- Відхилення від норм витрат матеріалів за рахунок цін дорівнюють різниці між фактичною і стандартною ціною, помножену на фактичну кількість витрачених на виробництво матеріалів. Стандарт на матеріали може ґрунтуватися на середніх, поточних або очікуваних цінах. Якщо матеріали придбані за ціною, що не перевищує стандарту, то відхилення вважається позитивним.

Відхилення в матеріалах за рахунок цін виникає у випадку недопоставок, виконання термінових замовлень, витрат, що перевищують фактичні та ін. На практиці зміни в цінах на матеріали важко контролювати, але цей показник дає керівництву важливі відомості для планування і прийняття рішень. Якщо фірма закупила матеріали за необґрунтованими цінами, то з самого початку виробничого процесу вона приречена на неефективну діяльність і певну частину збитків.

Відхилення матеріалів за рахунок витрачання їх обчислюється множенням стандартної ціни на різницю між фактичною і стандартною кількістю матеріалів.

Відхилення якості матеріалів від встановленого стандарту спостерігається у випадках нееконормного їх витрачання в процесі виробництва, нестачі, придбання неякісних матеріалів, неточності інженерних рішень, використання несправного інструмента, верстатів, природних витрат тощо.

Відхилення від стандарту уважно аналізуються і встановлюються реальні чинники, що на них впливають. Якщо величина відхилень значна, менеджер на основі аналізу вживає відповідних заходів для скорочення цих витрат.

Стандарти на роботу силу складаються з таких елементів, як стандартні витрати робочої сили за годину та стандартний тариф на погодинну оплату.

При встановленні стандартів на роботу силу визначають найбільш ефективні процеси обробки продуктів. Окремі фірми застосовують синтетичні стандарти часу — таблиці, що містять стандартні допуски часу для різних операцій, завдання, інші — контрольне виробництво.

Встановлення стандартів робочої сили потребує послідовності виконуваних операцій (з врахуванням середньої кваліфікації) за час, що підлягає оплаті.

Відхилення в заробітній платі за рахунок тарифів дорівнює різниці між фактичними і стандартним тарифами, помноженій на фактичну кількість відпрацьованих годин.

Відхилення в заробітній платі внаслідок порушення її використання визначається множенням стандартно-годинної тарифної ставки на різницю між фактично відпрацьованими і стандартними годинами.

Встановлювати стандарти на промислово-виробничі накладні витрати набагато складніше ніж на пряму роботу силу і матеріали. Складність полягає у визначенні та використанні стандартних витрат для оцінки продукції і контролю за постійною частиною виробничо-промислових накладних витрат. Постійні виробничі накладні витрати складаються в основному з амортизації будівель, обладнання, витрат на дослідження, рекламу та ін.

Відхилення від норм постійних витрат зумовлені недоконанням плану обсягу випуску продукції. Оскільки ці витрати не залежать від обсягу випуску, то питома вага їх зростає. При відношенні постійних витрат за нормами на окремі вироби виникають негативні відхилення, зумовлені невиконанням плану випуску продукції, внаслідок чого витрати зменшуються. Якщо ж план випуску продукції буде перевиконаний, матимуть місце позитивні відхилення, оскільки в подальшому витрати менші від фактичних. Отже, ці відхилення можуть бути показником ефективності виробничої діяльності щодо виробництва і контролю за накладними витратами.

Загальне відхилення від норми накладних витрат виникає в результаті різниці між відшкодованими витратами

за стандартною нормою і фактичним обсягом готової продукції.

Стандарти на промислово-виробничі витрати залежать від продуктивності праці, перевищення кошторису і ефективності використання потужностей.

Порядок зміни стандартів залежить від зміни технології, цін, недоброякісності встановлених стандартів та інших чинників. Стандарти, що застосовуються протягом тривалого часу незалежно від змін у методах виробництва, називаються базовою стандартною собівартістю. Ця собівартість змінюється тільки у випадку радикальної зміни технології виробництва, потужності підприємства або тоді, коли базові стандарти значно сильно відстають від фактичного стану речей і втрачають значення.

Інколи стандарти встановлюються на короткий період часу і переглядаються у міру потреби.

Американські фірми використовують різні варіанти обліку витрат на виробництво і калькуляції собівартості продукції. Спинимось на двох найбільш поширених.

Перший варіант обліку витрат на виробництво за системою стандарт-кост полягає в тому, що витрати на дебет рахунку "Виробництво" оцінюються за стандартною вартістю, з кредиту цього ж рахунку готова продукція списується також за стандартною вартістю, а вартість залишків незавершеного виробництва обчислюється за фактичною вартістю.

При другому варіанті обліку виробничі витрати на дебет рахунку "Виробництво" відображають за фактичною вартістю, а з кредиту цього рахунку готова продукція списується за стандартною вартістю. Вартість залишків незавершеного виробництва визначається за стандартною вартістю з врахуванням відхилень від фактичних витрат в той чи інший бік.

За обома варіантами обліку витрат калькуляція собівартості продукції здійснює задалегідь на основі твердого стандарту. Відхилення від стандартної вартості не відносяться на собівартість продукції, а списуються на рахунок "Реалізація готової продукції".

Система стандарт-кост широко застосовується при методах обліку витрат на виробництво за замовленнями і

процесами, хоч у чистому вигляді вона не набула поширення.

Розглянемо як організований облік витрат на виробництво і калькуляцію собівартості продукції на основі системи стандарт-кост в одній із американських фірм.

Стандарт-кост на виріб А

Матеріали:

6 одиниць матеріалу $\times$ 3 дол. стандартної ціни = 18 дол.

Оплата праці:

4 стандартні години $\times$ 8 дол. годинної нормативної ставки =
= 32 дол.

Накладні витрати:

3 стандартні години $\times$ 9 дол. нормативних накладних витрат =
= 27 дол.

Стандартна собівартість одиниці продукції — 77 дол.

Сума накладних витрат при нормативній потужності передбачена в 810 000 дол.; норма прямих витрат — 90 000 годин, накладних витрат на одну годину — 9 дол. (810 000 : 90 000).

Протягом року закуплено 95 000 одиниць матеріалів за фактичною ціною 3,50 дол. за одиницю або 332 500 дол. За цей же період на виробництво списано 92 000 одиниць, а стандартом передбачено — 85 000.

Стандартна вартість придбаних матеріалів становить 285 000 дол. (95 000 $\times$ 3 дол.) і відображається по дебету рахунку "Матеріали", а відхилення в сумі 47 500 дол. (95 000 $\times$ 0,50 дол.) — по дебету рахунку "Відхилення по матеріалах за рахунок цін". В кредиті рахунку "Рахунки до оплати" відображається фактична вартість придбаних матеріалів — 332 500 дол.

Сума матеріальних витрат на виробництво за системою стандарт-кост списується за стандартною вартістю:

Дебет рахунку "Виробництво" (85 000 $\times$ 3) 255 000 дол.
Кредит рахунку "Матеріали" 255 000 дол.

На суму відхилень по матеріалах внаслідок нераціонального використання їх робиться додатковий запис:

Дебет рахунку "Відхилення в матеріалах"	42 500 дол.
за рахунок їх використання"	42 500 дол.
Кредит рахунку "Матеріали"	

Щодня для отримання матеріалів зі складу складається заявка і робиться запис у журналі виробничих витрат на наступний день.

У процесі виробництва може виникнути погрєба в додаткових матеріалах, які перевищують стандарт. На такі матеріали заповнюється спеціальна вимога червоного або рожевого кольору, що означає відхилення від стандарту стосовно матеріалів. На основі цих вимог виробничий відділ складає звіт про кількісні зміни матеріалів. Один прирїрник звіту передається керівнику фірми, а другий — в калькуляційний відділ із зазначенням причин додатково отриманого матеріалу.

Виробничий відділ щодня складає робочі листки для кожного робітника, підраховує кількість відпрацьованих годин, суму заробітної плати і вказує номер замовлення або процесу, на які вона була витрачена. Калькуляційний відділ нагромаджує робочі листки в порядку їх надходження. Там же до випуску готової продукції збираються відхилення від встановлення стандарту.

Наприклад, фірма повинна випустити 17 000 одиниць за фактично відпрацьований час. Згідно із встановленими стандартами було б витрачено 637 500 дол., в тому числі 493 000 дол. на пряму заробітну плату та 144 500 дол. на непряму. Фірма фактично витратила за звітний рік на заробітну плату 652 000 дол. або на 14 500 дол. більше від стандарту.

На суму фактично витраченої заробітної плати складають проводки:

Дебет рахунку "Пряма заробітна плата"	493 000 дол.
Дебет рахунку "Накладні витрати"	144 500 дол.
(на суму непрямої заробітної плати)	
Дебет рахунку "Відхилення в заробітній платі"	14 500 дол.
за рахунок зміни тарифів"	
Кредит рахунку "Заробітна плата компанії в цілому"	652 000 дол.

При системі стандарт-кост сума заробітної плати відноситься на собівартість продукції за стандартною вартістю. Для виробництва 17000 одиниць виробу фірма згідно із встановленим стандартом повинна витратити 544000 дол. (4 × 17000 × 8), а на фактично відпрацьований час пряма заробітна плата становить 493000 дол. Отже, отримано економію фонду заробітної плати в сумі 51000 дол. (544000 — 493000) за рахунок раціонального використання її.

В такій ситуації буде зроблено бухгалтерський запис у дебет рахунку "Відхилення в заробітній платі" — 51000 дол. та хунку "Пряма заробітна плата" — 493000 дол.

Велике значення в американських фірмах надається обліку і калькуляції накладних витрат, оскільки питома вага їх в структурі собівартості продукції з розвитком технічного прогресу зростає.

Накладні витрати згідно з стандартом дорівнюють 459000 дол. (3 × 17000 × 9), а фактична сума їх (за мінусом непрямої заробітної плати становила 484000 дол. (29000 дол. (484000 — 455000)).

Слід мати на увазі, що відповідно до гнучкого бюджету фактично відпрацьованому часу 91000 годин відпущено 455000 дол. накладних витрат, а на запланований стандартний час 102000 години фірма передбачила витрати 503000 дол. Отже, у звітному році досягла економії накладних витрат за рахунок підвищення продуктивності праці в сумі 48000 дол. (503000 — 455000). Разом з тим, за рахунок неефективного використання виробничої потужності щодо накладних витрат допущено перевитрати на суму 44000 дол. (503000 — 459000). В загальному перевитрати накладних витрат становили 33000 дол. (29000 + 48000 — 44000).

В кінці кожного місяця накладні витрати списуються за стандартною собівартістю на виробництво: дебет рахунку "Виробництво" і кредит "Накладні витрати (використані)" на суму 459000 дол. Рахунок "Накладні витрати (використані)" щомісяця закривають з врахуванням відхилень від стандартів: дебет рахунків "Накладні витрати (використані)" і "Відхилення накладних витрат (використані)"

них витрат від стандартів" відповідно на суми 459000 дол. і 25000 дол. та кредит рахунку "Накладні витрати (фактивні)".

На вироблену у звітному році готову продукцію складають проводку: дебет рахунку "Готова продукція" і кредит рахунку "Виробництво" на суму 130900 дол. (17000 × 77).

В кінці звітного періоду сума відхилень від стандартів списується на рахунок "Реалізація продукції":

	Дебет	Кредит
Реалізована продукція	75800	
Економія заробітної плати за рахунок її ефективного використання	51000	
Відхилення в матеріалах за рахунок цін		47500
Відхилення в матеріалах за рахунок їх використання		42500
Відхилення в заробітній платі за рахунок тарифів		14500
Відхилення в накладних витратах		25000

Деякі промислові фірми списують суму відхилення від стандарту і на виробництво.

Бухгалтерія визначає причини відхилень від стандарту на функціональних дільницях, центрах витрат або в цехах.

До переваг системи стандарт-кост над іншими методами обліку витрат на виробництво можна віднести:

— можливість задалегідь визначати суму очікуваних витрат на виробництво та реалізацію виробу;

— розраховувати собівартість одиниці виробу для визначення цін, складати звіт про доходи;

— система стандарт-кост не регламентована законом і немає єдиної методики розрахунку стандартів та ведення облікових регістрів;

— дуже важко скласти норми-стандарти відповідно до технологічної карти виробництва;

— не на всі виробничі витрати і замовлення можна встановити стандарти.

Недоліками системи фактивні вважають такі:
— практично важко встановити ступінь напруженості норм-стандартів;

— норми стандартів переглядаються рідше, ніж змінюються виробничі умови;

Стандарт-кост може використовуватися для оцінки виконання встановленого завдання. Це в тому випадку, коли стандарти реальні, досяжні і добре керовані.

4.4. Облік виробничих витрат за системою директ-костинг

Директ-костинг — це система калькуляції витрат виробництва, при якій в витрати на виробництво включаються тільки змінні витрати, а постійні та постійні накладні витрати не входять до елементів собівартості. Вони як витрати певного періоду списуються з отриманого прибутку протягом того періоду в який вони були здійснені. Отже, в постійні накладні витрати включають вартість товарних запасів на початок і кінець року незаверженого виробництва.

Практичне застосування директ-костингу значною мірою визначається правильним розподілом витрат на постійні та змінні. Складність розробки методу точного розподілу витрат полягає в тому, що той самий вид витрат в одному випадку відноситься до змінних витрат, в іншому — до прямих. Наприклад, відрядну оплату праці робітника відносять до змінних витрат, а якщо ж він працює за системою оплати погодинно — витрати відносять до постійних.

Будь-які витрати, на думку американських облікових працівників, можна вважати постійними або змінними залежно від мети використання їх. Зважаючи на цю обставину, рахунки за характером витрат спочатку розподіляють за відділами, а потім класифікують як змінні та постійні відповідно функцій, здійснюваних кожним відділом. Розподіл витрат на постійні та змінні ґрунтується на певних обмеженнях, яких слід обов'язково дотримуватися з тим, щоб запобігти помилкам при визначенні витрат.

Отже, першою характерною особливістю системи директ-костинг є розподіл виробничих витрат на постійні та змінні.

Другою особливістю цієї системи є інтеграція виробничого і фінансового обліку. Система директ-костинг, яку запропонував в 1936 році американський вчений Джонатан Харрісон, полягає в тому, що записи виробничого та фінансового обліку об'єднуються у загальну систему і відображаються в Головній книзі. Регулярно виробничі витрати і звіт про прибутки та збитки подаються керівництву у вигляді залежності даних "вартість — обсяг виробництва — прибуток". Такий метод називають моністичною системою ведення обліку.

Разом з тим ця система має певні недоліки:

- характер і мета виробничого і фінансового обліку настільки різні, що об'єднувати їх не зовсім доцільно, оскільки в основі поділу обліку є збереження комерційної таємниці;
- моністична система обліку складна і велика за обсягом, що зумовлено кількістю статей, пов'язаних із внутрішніми операціями.

Ці факти роблять систему дорогою, а також негнучкою і непрактичною.

Третьою особливістю калькуляції собівартості продукції за системою директ-костинг є процес багатостадійного складання звіту про доходи промислових фірм. Ці звіти складаються на основі маржинального доходу. Багатоступінчаті звіти мають не менше двох розділів: верхній показує маржинальний дохід, а нижній — чистий дохід.

Маржинальний дохід визначають як різницю між обсягом реалізованої продукції та змінними витратами.

Чистий дохід обчислюють як різницю між маржинальним доходом та постійними витратами.

Якщо ж змінні витрати розділяти ще на виробничі і невиробничі, то звіт про доходи буде тріступінчастим. В цьому випадку на першому етапі визначають виробничий маржинальний дохід, на другому — обчислюють маржинальний дохід в цілому фірми як різницю між виробничим маржинальним доходом і позавиробничими змінними витратами, на третьому — чистий прибуток фірми вирахованням з загальної суми маржинального доходу та суми постійних витрат.

Багатостадійний метод постійно розвивається і вдосконалюється. Основні форми багатостадійних звітів про доходи фактично стандартизовані.

Для кращого розуміння специфіки калькуляції собівартості продукції за системою стандарт-костинг її слід порівняти з традиційною системою повного розподілу витрат на виробі (табл. 16)

Таблиця 16

КАЛЬКУЛЯЦІЯ ВИТРАТ ЗА СИТЕМАМИ ПОВНОГО РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ ТА ДИРЕКТ-КОСТИНГ

№ п/п	Показники	Система повного розподілу витрат	Система директ-костинг
1	2	3	4
1.	Кількість одиниць випущеної продукції	25000	25000
2.	Кількість одиниць реалізованої продукції	25000	25000
3.	Сума реалізованої продукції (25000 од. × 50)	1250000	1250000
4.	Собівартість випущеної і реалізованої продукції: а) змінні витрати виробництва — прями матеріали (25000–11) — пряма заробітна плата (25000–7) — змінні накладні витрати (25000–5) Разом в пункті 4а б) постійні витрати виробництва (25000–12) Разом в пункті 4б	275000 175000 125000 575000 300000 875000 375000	275000 175000 125000 575000 300000 875000 675000
5.	Загальний прибуток від реалізації	50000	50000
6.	Комерційні та адміністративні витрати: а) змінні комерційні і адміністративні (25000–2) б) постійні комерційні і адміністративні	15000 65000 65000	0 50000 625000
7.	Разом в пункті 6		
8.	Кінцевий маржинальний дохід Постійні витрати виробництва: а) накладні (25000–12) б) комерційні і адміністративні	0 0 0	300000 15000 315000
9.	Разом в пункті 8	310000	310000
10.	Прибуток до випущених податків	103000	103000
11.	Прибуткові податки	207000	207000
	Чистий прибуток		

бутку внаслідок зміни змінних витрат, цін реалізації та змін, пов'язаних із структурою виробленої продукції. В звіті про доходи, складеному за методом повного розподілу витрат на виробі, суми постійних та змінних витрат окремо не показують. Для визначення впливу цих витрат на прибуток керівництво фірми повинно паралельно про- водити другий розрахунок.

В умовах гострої конкурентної боротьби керівництво фірми матиме більший ефект при вирішенні господарських питань, використовуючи систему директ-костинг.

Система директ-костинг дає змогу здійснити більш оперативний контроль за постійними витратами, ніж це має місце при використанні системи повного розподілу затрат на виріб, оскільки в процесі контролю за собівартістю продукції використовуються стандартні витрати або гнучкі бюджети. При застосуванні стандарт-кост в системі директ-костинг встановлюють стандарти на постійні витрати, а в основу контролю гнучкого бю- джету покладено поділ витрат на постійні та змінні. Протягом року всі постійні витрати нагромаджуються і в кінці звітного періоду списуються на виробництво. Деякі фірми, враховуючи, що сума накладних витрат протягом короткого періоду часу не змінюється, зазда- легідь включають у бюджет витрати на рекламу, дослі- дження, нагляд та ін. Зміна суми цих витрат контролю- ється управлінням фірми. У зв'язку з тим, що частина нерозподіленої суми накладних витрат за системою пов- ного розподілу на виробі переходить з одного року в інший, контроль за ними слабшає.

До переваг системи директ-костинг можна віднести:

— дані про собівартість, обсяги виробництва та при- буток можна одержати з бухгалтерської періодичної звітності;

— незмінність прибутку під впливом постійних накла- дних витрат при можливих змінах залишків товарно- матеріальних цінностей;

— звіти про витрати виробництва і доходи відпові- дають вимогам управління щодо прогнозування.

В організації управлінського обліку в промислових фірмах США є ряд положень, що заслуговують на увагу

Дані звіту свідчать про те, що сума чистого доходу однакова при будь-якому методі калькуляції витрат ви- робництва. Це пояснюється відсутністю незавершеного виробництва і залишків готової продукції на початок та кінець року.

Обчислений чистий доход при будь-якому методі калькуляції може бути тожним за умови, що суми виробленої та реалізованої продукції, а також вартості товарних запасів на початок і кінець року однакові. Зважаючи на ці обставини у звіті, де розрахунок здійс- нювався за методом повного розподілу витрат, постійні витрати виробництва визначено як частину собівартості продукції. У звіті, складеному за методом директ-костинг, постійні витрати виробництва розраховані у вигляді періодичних витрат.

Застосування кожного із зазначених методів кальку- ляції витрат виробництва дає різні результати тільки в тому випадку, коли обсяг реалізованої продукції за певний період більший або менший від обсягу виробленої продук- ції. Залежно від добутих результатів підприємець викорис- товує той або інший метод.

У випадку застосування методу директ-костинг, сума прибутку залежить від обсягу реалізованої продукції. Од- нак, при калькулюванні витрат за системою директ-костинг відмінності, зумовлені відсутністю балансу між виробництвом та реалізацією, не визначають. Велике зна- чення при цьому надається обсягу реалізованої продукції. Реально ж сума прибутку залежить від обсягу реалізації, а реалізація — від товарної продукції.

На відміну від системи повного розподілу витрат на виробі, при застосуванні системи директ-костинг частка постійних витрат залишків товарно-матеріальних цінно- стей на кінець року не включається у собівартість реалі- зованої продукції наступного року. Вся сума постійних витрат щомісячно списується у вигляді періодичних витрат.

Система директ-костинг загострює увагу зацікавлених осіб на вимірюванні маржинального доходу.

У звіті про дохід, складеному за методом директ-костинг, можна побачити зміну або збільшення суми при-

Розділ 5. ОБЛІК ТА ЗВІТНІСТЬ КИТАЮ

5.1. Організаційні основи побудови обліку в Китаї

Починаючи з 1979 року, важливою складовою частиною політики Китаю щодо проведення структурних економічних реформ і відкриття країни для зовнішнього світу, є залучення іноземних інвестицій. З цього часу вони принесли значний економічний прибуток і зробили істотний внесок у зростання національної економіки.

Даний матеріал підсумовує і дає оцінку процесам обліку та звітності, що відбуваються в Китаї. У короткому огляді висвітлюються їхні недоліки та помилки, а також досліджуються шляхи розв'язання проблем.

"Система обліку Китайської Народної Республіки для спільних підприємств за участю китайського та іноземного капіталу" затверджена Міністерством фінансів у 1985 р. Економічні об'єкти можуть коригувати процедури обліку, встановлені Системою, для забезпечення особливих вимог.

Можна назвати такі основні моменти облікових процедур, дотримання яких вимагає Система:

- бухгалтерський облік ведеться за методом подвійного запису;
- записи у бухгалтерських документах і звітах повинні вестися на основі реальних ділових операцій; вони повинні бути своєчасними, правильними, всеохоплюючими і повними;
- бухгалтерські рахунки повинні вестися китайською мовою або китайською і паралельно однією з іноземних мов, погоджених партнерами;
- грошові показники повинні бути виражені в одиницях законного для Китаю засобу платежу — юанях (женьмінбі) або в грошових одиницях однієї з іноземних валют за погодженістю між партнерами;
- необхідно вести три основні облікові книги: журнал, головну бухгалтерську книгу та допоміжну бухгалтерську книгу.

українських вчених-обліковців та практиків. До таких положень слід віднести:

1. Створення системи забезпечення керівництва інформацією про майбутню діяльність підприємства;
2. Розробку форм організації обчислювальних центрів і використання ЕОМ для вирішення обліково-аналітичних завдань;
3. Використання класифікації витрат залежно від зміни обсягу випуску продукції для управлінських потреб;
4. Застосування локалізації витрат на місцях виникнення гнучкого бюджету;
5. Впровадження в практику розподілу непрямих витрат математичних методів;
6. Використання елементів системи стандарт-кост у методах обліку витрат на виробництво за замовленнями і процесами калькуляції собівартості продукції.

5.2. Положення про сумнівні рахунки, старіння запасів та повернення проданих товарів

Положення про сумнівні рахунки, старіння запасів і повернення проданих товарів виключаються з бухгалтерського обліку у відповідності з правилами бухгалтерського обліку в Китаї. Коли збирання дебіторських рахунків стає настільки складним, що це викликає занепокоєність, тоді дані, що неможливо зібрати, мають бути ретельно вивчені. Будь-який пункт, що справді не можна відобразити у детальному управлінському аналізі, повинен бути списаний як безнадійний борг, який підлягає вилученню з бухгалтерського прибутку за відповідний період. Під такий самий режим підпадають застарілі запаси та знос. Що року від керівника вимагається складання принаймні одного щорічного обрахунку фізичного стану інвентарних одиниць, і йому дозволяється списувати всі товарно-матеріальні цінності, які є фізично пошкодженими, загубленими, відпрацьованими і які визначені застарілими. До книг записуються відповідні поправки, що затверджуються керівництвом, а витрати віднімаються від прибутку за конкретний період.

Нерідко бувають скарги з боку іноземних інвесторів, які часто зумовлені браком необхідних положень про втрачені, що є рідкісним явищем.

Дозволити чи не дозволити прогнозування сумнівних рахунків, застаріння запасів та повернення проданого товару — питання спірне. Можна стверджувати, що такі прогнози у найкращому випадку будуть простими оцінками, а визнання втрат (якщо вони визначені реалістично) допоможе уникнути перекурення даних. Проте справедливе і те, що непередбачення сумнівних рахунків суперечить бухгалтерському принципу приведення прибутків у відповідність до вартості і не виходить за межі міжнародних бухгалтерських норм.

5.3. Облік основного капіталу та його знецінення

Капітал із строком служби більше одного року, в облік проводиться як основний капітал і підлягає періодичній амортизації. Предмети, одинична вартість яких менша ніж 5000 юанів і з терміном користування менше одного року, розглядаються як періодичні витрати відповідно до обсягу, реально використаного під час виробництва.

Величину основного капіталу слід оцінювати за його початковим нагромадженням амортизаційним зносом, обчисленим рівномірним способом і застосованим на груповій основі. Залишкова вартість в обсязі до 10-ї початкової величини активу віднімається при надходженні від загальної величини знецінювання вартості.

Коли особливі обставини диктують необхідність застосування прискореного нарахування зносу або запровадження більш досконалих методів обчислення зносу, то прийнято, щоб заява розглядалася місцевими податковими органами, а кінцеве підтвердження надходить від Міністерства фінансів Китаю. У протилежному випадку ставка прискореного нарахування зносу, що перевищує нормальну величину, не може бути утриманою під час реєстрації податкової декларації.

Запровадження прискореного нарахування зносу та амортизації нематеріальних активів протягом менше 10 років, затвержене інструкцією про прибуткові податки, є одним з найбільш сприятливих режимів, які можуть бути надані підприємствам. Щоб відповідати цим сприятливим режимам, підприємство має задовольняти одну із таких умов:

- мати інвестиції у розмірі більше 5 млн. доларів;
- використовувати найсучасніше устаткування та технології;
- досягти максимальної економічної ефективності при обновленні існуючих підприємств;
- вважатися особливо необхідним підприємством, які відповідають цим умовам, може надаватися сприятливий режим застосування прискореного нарахування зносу, або звільнення від податків, або підвищена квота для продажу

їхньої продукції на місцевому ринку. Рішення про вибір однієї з пілг приймається самою фірмою або шляхом консультацій з партнерами.

Встановлення фонду знецінювання та ставок періодичного знецінювання є обов'язковим для державних підприємств. Фонди, забезпечені операціями шляхом ставок знецінювання, можуть бути поєднані з іншими поточними фондами, які знаходяться у вільному розпорядженні.

5.4. Облік нематеріальних активів

В засобах державних підприємств немає одиниць, що називаються "нематеріальними активами". На підприємствах економічних зон спостерігається інша ситуація: у випадку спільних підприємств інвестування на витрати на такі категорії, як патенти, технічні "ноу-хау", проценти від використання торгової марки, авторське право на використання територій чи інші особливі привілеї вносяться на рахунок нематеріальних активів, що підлягають періодичній амортизації. Якщо купується якась товарно-матеріальна цінність, то її початкова вартість має бути доступною за ціною, яку платить підприємство. Для інвестицій початкова вартість повинна встановлюватись на підставі визначення цінності цього товару, як це передбачено в угоді або контракті, укладеному між партнерами.

Витрати, що їх зазнає підприємство вільної економічної зони протягом підготовчого періоду, можуть бути віднесені на рахунок організаційних витрат (стаття у списку нематеріальних активів). Капіталізовані таким чином витрати не повинні включати ті видатки, які робляться з метою одержання фінансових та інших нематеріальних активів або проценту, одержаного протягом періоду будівництва.

Первісна вартість нематеріальних активів може бути амортизована, а періодичні амортизаційні ставки є припустимими оперативними витратами для сплати прибуткового податку. Ті одиниці, які вважаються інвестованими іноземним підприємством із передбаченням часового ліміту використання, відносяться до таких, що підлягають амортизації

відповідно до встановленого ліміту часу, починаючи з місяця, коли вони вступили в дію. Одиниці, що не належать такому передбаченню, повинні бути амортизованими у період не менш ніж 10 років.

5.5. Облік надходження та витрачання іноземної валюти

До кінця 1987 р. підприємства Китаю оцінювали свої валютні ресурси — вклади у банках, рахунки та векселі дебіторів — за їхньою початковою вартістю на основі обмінного курсу, що зафіксовано в книгах по закінченні операцій. Відповідно до Нормативного акту бухгалтерського обліку від 1985 р., який діяв до 31 грудня 1987 р., надходження і витрати іноземної валюти щоразу записувались у книги. Хоча обмінний курс коливався, баланс юаневих рахунків іноземної валюти не міг бути скоригованим. Таким чином, коли валюта розписка вносилась до банківського рахунку, валютні прибутки та витрати можна було визначити тільки після повернення документів з банку. У випадку, коли бралася позика в іноземній валюті, прибутки та витрати можна було визначити тільки після погашення; якщо отримували рахунки надходили від реалізації продукції, то прибутки і витрати валюти можна було визначити тільки після збору всіх рахунків. І, нарешті, якщо рахунки у іноземній валюті з'явилися в результаті закупівель, то валютні прибутки і витрати можна були визначити тільки після ліквідації заборгованості.

Очевидним недоліком такої процедури є те, що вплив коливань курсу на операції — а це сьогодні постійне явище у економіці Китаю, не знаходив своєчасного відображення у рахунках та звітах. Багато підприємств зіткнулись з широким діапазоном коливань своїх валютних прибутків та витрат. У надзвичайних випадках деякі з них мали сукупні валютні прибутки та витрати більші, ніж їхні щорічні адміністративні витрати.

Намагаючись виправити ситуацію, Міністерство фінансів у своєму додатковому нормативному акті про операції з іноземною валютою, опублікованому 31 грудня 1987 р., замінило

описану вище процедуру більш реалістичним підходом. Згідно з положенням, підприємства можуть коригувати свій обмінний курс на кінець року після одержання згоди від місцевих фінансових та податкових органів. Величина, утворена від цього коригування внаслідок наявності різниці між обмінним курсом, зафіксованим у бухгалтерській книзі, та курсом на кінець року, повинна вноситися у новий рахунок під назвою "Очікувана амортизація валютних прибутків та витрат", що підлягає періодичній амортизації в строки, обумовлені підприємствами та місцевими фінансовими та податковими органами. Звичайно для цього встановлюється термін від одного до п'яти років. Амортизований баланс рахунку "Очікувана амортизація валютних прибутків та витрат" повинен вноситись до балансу як "відстрочені бюджетні витрати", якщо йдеться про дебетовий залишок або як "відстрочені кредити" у випадку кредитового залишку.

5.6. Облік фінансових результатів

Періодичний чистий прибуток визначається шляхом бухгалтерської процедури, у якій слід дотримуватися таких принципів:

- витрати приводяться у відповідність до прибутків;
  - витрати розподіляються між послідовними періодами на основі накопичення;
  - прибутки визнаються такими, коли є підтвердження операціям з реалізації продукції і прибуток ресурсів вважається визнаним;
  - оцінка активів та визначення прибутку провадяться на основі первісної вартості;
  - розрізняються капітальні витрати та прибуткові витрати.
- Незважаючи на те, що бухгалтерські регулятивні акти, якими керуються підприємства у Китаї, розроблялись з урахуванням законів про прибутковий податок (а тому обліковий прибуток головним чином узгоджується з прибутком, що підлягає оподаткуванню), вони дещо відрізняються від законів про прибутковий податок.

Тимчасові відмінності виникають тому, що час, витрачений на бухгалтерське визнання деяких прибутків та витрат, не відповідає вимогам закону про податки. Типовим прикладом є знецінювання. Впровадження прискореного нарахування зносу також являє собою тимчасову відмінність.

Постійні відмінності виникають тоді, коли різниця між обліковим прибутком та прибутком, що підлягає оподаткуванню, не вкладається в межі податкового закону. Підприємство може призначити такі заходи, як штрафи, штрафи за прострочення сплати податків, дотації на суспільний добробут та підвищення рівня життя, витрати на конфіскаційні власності, витрати на розваги та суспільну діяльність, що перевищують 3% прибутку з продажу за податковий рік, до загальних адміністративних і неоперативних витрат. Ці статті не віднімаються згідно з податковим законом. Для цілей оподаткування необхідно скоригувати величину рахунку чистого прибутку відповідно до прибутку, що підлягає оподаткуванню.

Закон вимагає правильшого розподілу чистого прибутку, що залишається після сплати податків, перш ніж прибуток буде розподілений між власниками. Певна частина чистого прибутку повинна забезпечити асигнування для 3 категорій: резерв для виплати премій та грошових допомог працівникам; привласнені збережені прибутки на розширення підприємства і привласнені збережені прибутки на непередбачені витрати. Підприємство не зобов'язане визначати конкретну величину чи частку для активів кожної з категорій. Резерв на сплату премій та грошових допомог персоналу є резервом пасиву, що являє собою ресурс, утриманий з періодичних прибутків із спеціальною метою поліпшення добробуту персоналу та передбачення його преміювання, і таким чином заохочування тих, хто робить порівняно більш значний внесок у виробництво. Цей фонд може використовуватись виключно для грошового забезпечення колективної допомоги для персоналу, на медичне обслуговування та на фінансову допомогу. У випадку ліквідації залишок з цього рахунку не розподіляється між власниками, а є пасивом, який так чи інакше має бути сплачений персоналу.

НЕОБХІДНІ ЗВІТИ В КИТАЇ

Звіт	Річний	Квартальний	Місячний
Баланс, доповнений:	+		
Звіт про товарно-матеріальні запаси	+	+	+
Звіт про основний капітал та накопичені амортизаційні відрахування	+		
Звіт про незавершене будівництво	+		
Звіт про нематеріальні та інші активи	+		
Звіт про рахунки в іноземних валютах	+	+	
Звіт про прибутки та витрати, доповнений:	+	+	+
Звіт про розподіл прибутків	+		
Звіт про вартість вироблених товарів та вартість проданих товарів	+		
Звіт про виробничі витрати	+		
Звіт про витрати на реалізацію	+		
Звіт про загальні та адміністративні витрати	+		
Звіт про прибутки та витрати на неосновні види діяльності підприємства	+		
Звіт про зміни у фінансовому становищі	+		

Копії річних, квартальних та бухгалтерських звітів повинні бути подані партнером по інвестуванню, адміністративному органу, який є куратором підприємства, фінансовому органу на тому ж рівні, що й адміністративний та місцевим податковим органом. Одна копія річного звіту також подається урядовому органу, у компетенції якого знаходиться санкціонування організації підприємства. Підприємства, які за визначенням Міністерства фінансів мають важливе значення, повинні також подавати одну копію у Міністерство.

Привласнені збережені прибутки на розширення підприємства, є частиною внеску власника, яка складається з ресурсів, що діють за межами підприємства вільної економічної зони для розширення виробництва і бізнесу. Гроші можуть бути використані на придбання нових активів основного капіталу, для зміцнення існуючого становища та для розширення операцій, а також на випуск пробних партій нової продукції та науково-дослідні роботи.

Збережені прибутки на передбачені витрати також є частиною внеску власника, частиною прибутку, призначеною для оптимізації наступних витрат і страхування від передбачених витрат. Обсяг збережень визначається комітетом директорів, який є верховним колективним органом управління. При необхідності його також можна використовувати на розширення виробництва або перевести на рахунок внесеного капіталу. Після того, як процес привласнення, описаний вище, завершується і зобов'язання виконуються так, як це передбачено статутами акціонерних компаній, залишок прибутку може бути розподілений у пропорціях, що відповідають частці їх внеску до капіталу. Рішення про розподіл прибутку приймається комітетом директорів. Проте прибутки не можуть бути розподілені доти, доки втрати минулих років не виведені із збережених передбачених прибутків і витрат.

5.7. Бухгалтерська звітність

В Китаї практикується складання 3-х форм бухгалтерського звіту: бухгалтерського балансу, звіту про прибутки та збитки та звіту про зміни у фінансовому становищі. З метою доповнення основних звітів та оприлюднення більш детальної фінансової та іншої оперативної інформації, від них також вимагається підготовка комплекту додаткових звітів. У таблиці 17 наведено перелік звітів, які повинні бути зібрані в межах цієї підготовки. Комплект щорічних бухгалтерських звітів повинен супроводжуватись "Роз'ясненням фінансового становища", де зазначаються позитивні надбання та недоліки поточного року, а також заходи, які слід здійснити і очікувані поліпшення у наступному році.

Розділ 6. ОБЛІК ІНФЛЯЦІЙНИХ ЯВИЩ

6.1. Необхідність обліку інфляції

З погляду бухгалтерського обліку під інфляцією слід розуміти підвищення загального рівня цін в економіці внаслідок пониження їх купівельної спроможності.

Об'єкти бухгалтерського обліку відображають на основі первісної вартості. В основі такої облікової реєстрації покладено такі методологічні причини:

а) первісна вартість становить фактичну вартість, на основі якої підприємство здійснювало виробничо-господарську діяльність;

б) первісна вартість є результатом погодження ціни суб'єктами виробничо-господарської діяльності.

Слід погодитись з думкою багатьох економістів, що в умовах стабільних цін використання системи обліку, що ґрунтується на початковій вартості, доцільне. Так побудовано систему обліку в усіх розвинутих капіталістичних країнах, де темпи інфляції є низькими і сягають до 5 % на рік.

Однак постає питання як вести бухгалтерський облік, коли має місце значне коливання цін. В такі періоди бухгалтерські дані, що складаються на основі первісних вартостей, є недостовірними і значно спотворюють результати виробничо-господарської діяльності. На основі цієї інформації вже неможливо правильно визначити фінансову стійкість чи ліквідність підприємств. Так, готівкові засоби і дебіторська заборгованість під час інфляції втрачають частину своїх вартостей, оскільки вони являють собою вимогу на фіксовану кількість грошей, що підлягає сплаті в майбутньому. Для прикладу візьмемо наявність дебіторської заборгованості в сумі 10000 грн. протягом кварталу, коли місячний рівень інфляції становить 5 % (для України це явище закономірне). Отже, за квартал рівень інфляції досяг 15 %. Визначимо втрату вартості дебіторської заборгованості:

за перший місяць кварталу	—	$10000 - (10000 \times 0,05) = 9500$;
за другий місяць кварталу	—	$9500 - (9500 \times 0,05) = 9025$;
за третій місяць кварталу	—	$9025 - (9025 \times 0,05) = 8573,75$;

$$\text{в процентному співвідношенні} \quad \frac{8573,75}{10000} \times 100\% = 85,74\%$$

Якщо належним чином не врахувати це, то такі приховані витрати в економічній діяльності значно спотворять фактичне становище підприємства та ліквідність засобів. Навпаки, наявність кредиторської заборгованості, позик під впливом інфляції погашають частину своїх реальних вартостей оскільки виплати зі своїх зобов'язаностей здійснюються грошовими засобами, купівельна спроможність яких внаслідок інфляційних явищ значно знизилась. Це особливо характерно для тих ситуацій, коли процентні ставки за кредити банку повністю не відображають інфляцію. Поточна вартість підприємства не реальна у зв'язку з оцінкою активів на основі первісної вартості. Це, в свою чергу, утруднює оцінку можливих доходів фірми.

В період інфляції при оцінці вартості активів на основі первісної вартості операцій відбувається значне пониження вартості забезпечення ресурсів підприємства. Це, в свою чергу, зменшує реальність отримання короткострокових кредитів банку. Заниження в звітності вартості активів призводить до зловживань у процесі приватизації підприємств, оскільки їх облікова вартість, що ґрунтується на початковій ціні, не реальна і не відповідає теперішній вартості активів.

Важливо вказати на те, що відсутність обліку зміни цінних аспектів виробничо-господарської діяльності, призводить до недостовірності звітних бухгалтерських даних про результати фінансової діяльності. Так, довготривалі активи, як статті балансу, що найбільш характерні для акціонерних та холдингових товариств, як правило, були придбані в попередні періоди діяльності, коли купівельна спроможність грошей була значно вищою. Відповідно балансовому методу взаємозв'язку активу і пасиву, вартість цих активів, що відображає первісну купівельну спроможність, віднімається від надходжень, що характеризують поточну купівельну спроможність. Результатом цього є певна грошова сума із мішаною купівельною спроможністю, зміст якої є невизначеним.

Крім того, без коригування фінансової звітності на вплив інфляційних явищ, в економічному аналізі складно

досягти консенсусу при вивченні та дослідженні результатів виробничо-господарської діяльності. Це пояснюється насамперед незіставністю динамічних рядів активів та пасивів за один обліковий період, для якого характерна різка зміна цінних аспектів діяльності.

Слід обов'язково зазначити, що в періоди гіперінфляції зниження вартості активів (будівель, споруд, матеріальних запасів) призводить до недостовірності даних про витрати та їх значне заниження (собівартості виробництва продукції та її реалізації). Це, в свою чергу, веде до завищення даних про фінансові результати та значно збільшує оподаткування суб'єктів виробничо-господарської діяльності, виплати дивідендів за акціями та процентів за облігаціями. Негативним наслідком цього явища є заниження внутрішніх ресурсів підприємства, що мають бути спрямовані на модернізацію чи реконструкцію наявних активів.

Отже, враховуючи зазначене вище, слід зробити загальний висновок про необхідність бухгалтерського обліку інфляційних явищ з метою отримання достовірної та реальної інформації про стан господарських засобів та джерел формування їх і господарські процеси.

6.2. Методи обліку інфляційних явищ

Економічна література виділяє кілька методів обліку інфляції із зовсім різними цілями. Розглянемо їх позитивні та негативні характеристики.

6.2.1. Поправки на зміну загального рівня цін

Основною метою цього методу є відтворення реальної вартості активів, пасивів надходжень та видатків із врахуванням зміни купівельної спроможності.

Метою методу поправки на зміну загального рівня цін є зміна грошової одиниці, в якій ведеться облік, переходом від звичайних грошових одиниць до одиниць постійної купівельної спроможності на певну дату без зміни головної бази оцінки — оцінки за первісною вартістю. Результати фінансово — господарської діяльності оцінюються на основі

купівельної спроможності. Наслідком цих коригувань є певний показник доходів, що являє собою максимальну суму ресурсів, яка може бути розподіленою протягом облікового періоду без збитків з тим, щоб продовжувати діяльність на сталому рівні.

Ілюстрацією цього методу є наступний приклад. Нехай закуплені товарні цінності на суму 100 тис. грн. реалізовані на загальну суму 200 тис. грн. Із різниці в 100 тис. грн. продавець сплатить у бюджет податок на додану вартість у розмірі 28% — 21870 грн. Таким чином, при затратах з реалізації в 25 тис. грн. прибуток підприємства при незмінних витратах становитиме: $100000 - 21870 - 25000 = 53130$. Тепер при підрахунках врахуємо наступне: загальний рівень цін, що вимірюється відповідним індексом, за період закупівлі та реалізації товарно-матеріальних цінностей зріс на 30%. Це означає, що закупівля того самого товару, що обійшлася в 100 тис. грн. при незмінних цінах, становитиме 130 тис. грн. Якщо врахувати таку зміну цін, то прибуток, скоригований за загальним рівнем цін становитиме: $53130 - 30000 = 23130$ грн.

Отже, відповідно до цього методу збережеться загальна купівельна спроможність підприємця, якщо він вилучив із обігу суму прибутку для розподілу — 23130 грн. Слід зробити висновок про те, що метою методу коригувань за загальним рівнем цін є збереження загальної купівельної спроможності підприємця.

Перевагами методу є те, що він дає змогу обліковувати активи та пасиви підприємства в однорідних грошових одиницях, що в свою чергу створює об'єктивну методологію перерахунку вартостей, яка може застосовуватись на загально-державному рівні.

Крім того, цей метод дає можливість точно встановити прибутки та збитки, що зумовлені інфляційними явищами.

До негативних сторін цього методу слід віднести його загальний характер. У багатьох випадках облік прибутку внаслідок зміни купівельної спроможності позитивних зобов'язань, що обліковуються в балансі на час інфляції, може бути недостовірним. Підприємства з великою часткою позикового капіталу можуть отримати великі інфляційні

прибутки і при цьому бути на межі банкрутства. Крім того, слід вказати на сумніви щодо правильного визначення загального рівня цін.

Однак, на нашу думку, використання цього методу в гіперінфляційних економіках є виправданим та доцільним.

6.2.2. Метод коригувань за поточною вартістю

За цим методом доход підприємства розглядається як сума ресурсів, яку можна розділити протягом певного періоду без врахувань податків.

Відповідно до цього методу, слід коригувати первісну чисту вартість активів на основі спеціальних індексів цін, щоб відобразити зміни, що відбулися під впливом інфляції. Використовуючи попередні цифрові дані, зауважимо: якщо поточна вартість товарних запасів зросла на 30 %, то для їх заміни потрібно вже 130 тис. грн. Тому в системі поточної оцінки вартостей підприємство повинно збільшити вартість цих товарно-матеріальних цінностей та власний капітал на 30 тис. грн. Джерелом таких надходжень повинен стати власний прибуток, оскільки переоцінка вартості запасів призведе до збільшення собівартості спожитих ресурсів. Таким чином, поточні надходження узгоджуватимуться з поточними витратами:

$$200000 - 100000 \times \frac{130000}{100000} = 70000 \text{ грн.}$$

Отже, розподілу підлягають не більше як 700000 грн. доходу. Слід зазначити, що є ряд варіантів оцінки поточної вартості. Як правило, поточна вартість дорівнює поточній відновній вартості активів. Якщо відновна вартість більша за можливу вартість реалізації і приведену вартість, то як правило, як базу вимірювання використовують найбільшу із цих величин. Відновна вартість активів підприємства по їх видах являє собою суму наявних чи еквівалентних їм засобів, які слід виплатити для придбання в поточному періоді наявних активів. Можлива вартість реалізації, в свою чергу, становить суму наявних засобів, що можна отримати від продажу активів за мінусом витрат з реалізації. Приведена вартість — це вартість активів, пе-

рерахована на основі даних поточного періоду з врахуванням майбутніх чистих надходжень, що відносять на рахунки активів.

Метод коригувань за поточною вартістю дає об'єктивну інформацію про стан господарських засобів під впливом інфляційних зрушень в економіці. Однак для нього характерні, як і для усіх інших економічних моделей, елементи суб'єктивності. Якщо коригування загальною купівельною спроможністю потребують лише зміни одиниці обліку активів, то коригування за поточною вартістю передбачає зміну одиниці вимірювання, і таким чином, порушує систему оцінки за первісною вартістю. Не враховуючи зміни купівельної спроможності грошей, коригування за поточною вартістю не тільки різко звужує можливість інтерпретації порівняння даних за різні періоди, але й не враховує прибутки та збитки, що виникають при зміні купівельної спроможності грошових засобів.

6.2.3. Метод коригувань за поточною вартістю постійною купівельною спроможністю

У рамках цього методу, що ґрунтується на концепції приросту доходів, збільшення поточної вартості активів обліковується як приріст лише тією мірою, в якій він перевищує загальні темпи інфляції. Наприклад, якщо вартість придбаних на початок облікового періоду активів збільшиться із 100 тис. грн. до 200 тис. грн. на кінець періоду, і відповідно загальний індекс підвищиться з 700 до 1075, то реальне збільшення активів становитиме:

$$200000 - 100000 \times \frac{1050}{700} = 50000 \text{ грн.}$$

За цим методом суми, відображені в поточній вартості, також перераховуються в еквіваленти купівельної спроможності на кінець певного облікового періоду.

З погляду інформаційної функції бухгалтерського обліку, цей метод вибирає в себе кращі риси. Однак для нього, як і для попередніх методів, характерні елементи суб'єктивності, недостатньої точності та високі витрати.

6.3. Міжнародний досвід відображення інфляційних змін об'єктів обліку

В ряді країн прийняті нормативи та стандарти, у відповідності до котрих підприємства зобов'язані скоригувати облікові дані з врахуванням інфляції. Вперше було введено коригування показників обліку залежно від рівня інфляції у Німеччині в 1918 році. Пройшли десятиліття і багаторічні пошуки системи обліку в умовах інфляції в ряді країн виробили свої підходи. Зупинимось на них.

Аргентина

В 1972 році Аргентинський технічний інститут аудиторів прийняв рішення про обов'язкове корегування даних в фінансових відомостях на зміни купівельної сили аргентинського песо. В 1979 році уряд прийняв цю систему корегування звітності з врахуванням інфляції в якості основи для визначення ставок податків. У відповідності з цією методикою визначення розмірів подоходних податків баланси основного капіталу станом на початок року корегуються на загальний рівень інфляції. На основі скоригованих з врахуванням інфляції балансів нараховується знос і проводяться амортизаційні відрахування. Доходи, що обкладаються податком, включають прибутки чи збитки зі грошових активів і зобов'язань. Хоч такі "грошові" збитки обліковуються в міру їх виникнення, "грошові" прибутки можуть обліковуватися частинами три рази в рік.

Австралія

Через сильну опозицію в ділових колах проект стандарту, присвячений обліку з поточної вартості, підготовлений на основі виданого в 1976 році тимчасового зведення правил, був перетворений в зведення правил практики обліку (SAP 1). Не володіючи силою стандарту, SAP 1 рекомендує (але не зобов'язує до виконання) всім зареєстрованим на біржах компаніям з загальним об'ємом активів, що перевищують 20 млн. австралійських доларів, і державним підприємствам, активи яких перевищують 100 млн.

австралійських доларів, представляти додаткові звіти про прибутки і збитки і балансові відомості, які містять скориговані з поточною вартістю дані стосовно відношення до амортизації, собівартості реалізованої продукції, а також прибутків і збитків з грошових активів і зобов'язань. Підприємства, що представляють звітність, можуть публікувати рахунки, складені на базі першопочаткової вартості. В теперішній час SAP 1 керується лише невелика кількість компаній. Багато хто вважає, що облік інфляції хтось чи отримає всезагальне поширення, поки він не буде використуватись з метою оподаткування.

Бельгія

У відповідності з прийнятим в жовтні 1976 року Королівським декретом про фінансові відомості підприємств, компаніям дозволяється використовувати в основних фінансових відомостях перераховані з поточної вартості дані щодо відношення до товарно-матеріальних запасів основного капіталу, собівартості реалізованої продукції і амортизації, вказуючи їх в примітках. Різниця в оцінці вартості повинна відображатися на дебеті чи кредиті рахунку переоцінки вартості активів.

Бразилія

В умовах високих темпів інфляції в Бразилії, які вимірюються двохзначними, а часто і трьохзначними числами, тут здавна намагаються на основі відповідних принципів забезпечити облік впливу інфляції на відомості підприємств як з метою ведення бухгалтерського обліку, так і з метою визначення розмірів податків. До недавнього часу бразильські компанії використовували систему часткового корегування на інфляцію. Всі рахунки довгострокових активів (основного капіталу, інвестицій, нематеріальних активів, відкладених витрат, амортизації і фонду відрахувань на виснаження природних ресурсів, а також будь-яких відповідних резервів асигнувань на покриття збитків, за винятком збитків стосовно товарно-матеріальних запасів і портфельних інвестицій) і всі рахунки власного капіталу

(акціонерного капіталу, капітальних резервів, резервів поступлень, резервів щодо переоцінки активів, нерозподіленого прибутку і відкладених зобов'язань з податків) корегувались на зміни загального рівня цін. В якості дефлятора використовувався індекс довгострокових зобов'язань уряду Бразилії (ORTN). При використанні з метою оподаткування вводиться чистий показник перерахунку вартості довготривалих активів і власного капіталу з врахуванням інфляції, а різниця, яка виникає при переоцінці вартості, відображається безпосередньо на рахунку поточних прибутків і збитків.

В 1987 році Бразильська комісія з цінних паперів і фондових бірж (Comissao de Valores Mobiliarios) зобов'язала компанію, акції яких котируються на фондовій біржі, перейти з метода часткової індексації на метод повної індексації. У відповідності з цим нормативом (який відомий як норматив комплексної індексації) компанії зобов'язані використовувати корективи на зміни загального рівня цін при збереженні ORTN в якості офіційного індекса. Як компанія, так і спеціалісти в області бухгалтерського обліку з інтуїтизмом прийняли цей крок, оскільки таке корегування даних дозволяє більш точно відображати стан справ і здійснювати більш повний управлінський аналіз, що, в кінцевому рахунку, забезпечує можливість прийняття більш ефективних управлінських рішень.

Бермудські острови

Інститут аудиторів Бермудських островів є філіалом Канадського інституту аудиторів і, в відповідності з досягнутою домовленістю, керується його політикою в відношенні технічних питань. Тому позиція Канади з питань обліку інфляції співпадає з позицією Бермудських островів.

Канада

У відповідності з розділом 4510 довідника Канадського інституту аудиторів великі публічні компанії зобов'язані представляти дані про зміни цін в якості додаткової ін-

формації до основних фінансових відомостей. Ця інформація повинна включати:

- а) обчислені на основі поточної вартості дані про собівартість реалізованих товарів, знос і амортизацію будівель, споруд і обладнання і виснаження природних ресурсів чи дані про величину коректив поточної вартості з цих позицій;
- б) дані про поточні і відкладені зобов'язання з оплати податків;
- в) дані про доходи, обчислені на базі поточної вартості;
- г) дані про зміни поточної вартості товарно-матеріальних запасів, будівель, споруд і обладнання;
- д) дані про балансову вартість товарно-матеріальних запасів, будівель, споруд і обладнання, обчислені на базі поточної вартості;
- е) дані про чисту вартість активів після переобліку товарно-матеріальних запасів, будівель, споруд і обладнання стосовно поточної вартості;
- є) дані про збільшення чи зниження загальної купівельної здатності чистих грошових активів і зобов'язань;
- ж) поправку на фінансування, що вказує на відсутність необхідності обліковувати в звіті про прибутки і збитки додаткові витрати на заміщення задіяного капіталу в тій частині, в якій він фінансується за рахунок позичених засобів;
- з) величину компонента інфляції в змінах поточної вартості.

Розділ 4510 був опублікований в січні 1983 року для експериментального використання на протязі п'ятирічного періоду. Результати дослідження відомостей 140 компаній, яке було проведене через рік після опублікування цього стандарту, показали, що його дотримувалось менше 30 відсотків компаній з цієї вибірки. Згідно з даними, що поступили, перешкоди впровадженню цього стандарту зросли по тій причині, що це пов'язано з певними вигратами, а також в зв'язку з зниженням темпів інфляції в Канаді.

Чілі

В червні 1974 року Чілійський інститут аудиторів (Colegio de Contadores de Chile) видав технічний

бюлетень 3: "Інфляція і відповідне корегування даних в фінансових звітах компаній". Як і технічний бюлетень 13 ("Звітність про повне корегування фінансових відомостей", грудень 1979 року), технічний бюлетень 3 містить загальноприйнятні принципи, які стосуються обліку інфляції в Чілі. Вимоги, які містяться в цих стандартах по відношенню до корегування даних з обліком інфляції, були також включені в податкове законодавство.

Так само як в Аргентині і Бразилії, в якості основного коефіцієнта корегування в Чілі використовується індекс загального рівня цін (офіційний індекс цін на споживчі товари). Як правило, він використовується для корегування даних про акціонерний і основний капітал компанії. Вартість товарно-матеріальних запасів переоцінюється згідно з їх відновлювальною вартістю в залежності від термінів придбання відповідних партій товарів і з врахуванням того чи були вони імпортовані. Вартість активів і зобов'язань в іноземній валюті перераховується згідно курсу на кінець року, а поправки на інфляцію проводяться відповідно дебету рахунку коректування вартості грошових активів, який включається в звіт про прибутки і збитки. В примітках до фінансових відомостей міститься розбиття різних поправок, які обліковуються на рахунок корегування вартості грошових активів. З метою порівняльного аналізу в цих примітках вказується також відсоток, на який були скориговані дані за попередній рік. Оскільки скориговані на інфляцію рахунки використовуються з метою оподаткування, цих стандартів дотримуються переважно число компаній.

Кіпр

За деякими винятками кіпрські підприємства готують фінансові відомості, використовуючи метод обліку у відношенні першопочаткової вартості. Винятки становлять ті підприємства, які переоцінюють вартість своїх активів, використовують ряд коефіцієнтів, що базуються на індексі оптових цін. Ці коефіцієнти використовують у відношенні до основного капіталу, включаючи незавершене виробництво і амортизацію. Відповідна частина цієї поправки на

переоцінку вартості відображає суму списаних активів. Розміри амортизаційних відрахувань визначаються на основі переоціненої вартості активів на початок року.

Фінляндія

В Фінляндії не існує будь-яких нормативів щодо відношення до корегування даних на інфляцію і зміну цін. Разом з тим у відповідності з виданим 10 серпня 1973 року національним законом про бухгалтерський облік компанії можуть переоцінювати вартість свого основного капіталу, використовуючи описані нижче методи.

Якщо розрахункові продажні ціни землі, будівель, цінних паперів чи іншого подібного основного капіталу перевищують їх початкову вартість і це перевищення не вважається тимчасовим явищем, ці активи можуть бути переобліковані за більш високою вартістю. Різниця між початковою і переоціненою вартістю повинна бути включена в резервний фонд переоцінки вартості в якості власного капіталу, що не підлягає розподілу. Цей резервний фонд переоцінки вартості може бути використаний для збільшення акціонерного капіталу шляхом емісії бонусних акцій.

Німеччина

Для отримання інформації, що відображає дійсний стан справ з доходами підприємства, інститут Вертшафтспрюфера в 1975 році видав стандарт обліку: "Підтримка господарського потенціалу при визначенні розміру річного доходу". В цьому стандарті всім публічним компаніям (Aktiengesellschaften) і іншим підприємствам, які повинні готувати звіти для акціонерів, рекомендується вказувати суму умовних прибутків, які отримуються в результаті зміни цін. Умовні прибутки включають в себе ту додаткову величину амортизації і собівартості реалізованої продукції, яка б фіксувалась, якщо б замість початкової вартості використовувалась відновлювальна. Ця сума скорочується на вартість тієї частини товарно-матеріальних запасів і основного капіталу, яка фінансується з позичених коштів. Від-

новлювальна вартість основного капіталу визначається на базі офіційних індексів, що опубліковуються статистичним управлінням, оскільки ці індекси цін виключають підвищення цін, яке викликане технологічними змінами. Розмір умовних прибутків щодо статті товарно-матеріальних запасів визначається шляхом множення показника рівня запасів на кінець звітного періоду на індекс цін конкретної компанії, який показує підвищення вартості товарно-матеріальних запасів протягом року. Цієї рекомендації дотримується невелика кількість компаній.

Корейська Республіка

Компаніям дозволено проводити переоцінку свого основного капіталу з поправкою на інфляцію. Переоцінці підлягають ті активи, які в останній раз переоцінювались, коли індекс оптових цін складав менше 80 відсотків від сьогоденнішого рівня. Базою переоцінки є поточна вартість, котра, як правило, відповідає відновлювальній чи ринковій вартості (не обов'язково тій з них, яка є більш низькою). Будь-який приріст вартості при переоцінці за збереженням трьохвідсоткового податку на переоцінку може переноситись на рахунок випущеного акціонерного капіталу чи використовуватись для скорочення дефіциту.

Нідерланди

В питаннях обліку інфляційних факторів голландські компанії повинні керуватись положеннями книги 2 громадянського кодексу. В розділі 362 кодексу відзначено, що фінансові звіти, що складаються у відповідності з загальноприйнятими принципами обліку, містять інформацію, яка дозволяє ї користувачам об'єктивно стверджувати про розмір акціонерного капіталу і результати діяльності корпорації. З цією метою комерційним підприємствам дозволяється оцінювати реальний основний капітал і товарно-матеріальні цінності за поточною вартістю. Правила, що регулюють зміст, сферу охоплення і спосіб використання показників поточної вартості, викладені в законі про оцінку активів від 22 грудня 1983 року. Відмітимо, що, не ди-

влячись на факультативний характер положень кодексу, інформацію про відновлювальну вартість включають в свої річні звіти приблизно 15 % голландських компаній, які належать до числа великих фірм країни. Характерним прикладом є одна з найбільших голландських компаній "Філіпс", яка обліковує деякі товарно-матеріальні запаси і основний капітал, що амортизується, згідно з їх поточною відновлювальною вартістю, відображаючи відповідні показники амортизації на основі відновлювальної вартості і собівартість реалізованої продукції в звітах про прибутки і збитки. "Резерви" в зв'язку з оцінкою відновлювальної вартості проводяться в балансовому розділі власного акціонерного капіталу компанії.

Нова Зеландія

В березні 1982 року Товариство бухгалтерів Нової Зеландії видало стандарт обліку з поточної вартості №1: "Інформація, яка відображає наслідки зміни цін". CCAS №1 передбачає три додаткових корективи до показника доходу від основної діяльності підприємства на основі поточної вартості для обчислення прибутку від основної діяльності з поточної вартості. До них відносяться поправки на собівартість реалізованої продукції, амортизацію і суму додаткових засобів, необхідних для оборотного капіталу в грошовій формі (в основному рахунки кредиторів з торговельних операцій) мінус рахунки кредиторів з торговельних операцій), внаслідок зміни конкретних цін, що впливають на діяльність компанії. Встановлено, що через два з половиною роки після видання цього стандарту, його положеннями керувалось лише декілька компаній (менше 8 відсотків від 200 зареєстрованих компаній).

Об'єднане Королівство

В березні 1980 року Керуючий комітет з стандартів обліку видав зведення правил практики обліку № 16: "Облік поточної вартості" (SAP 16). Цей стандарт Об'єданого Королівства, який застосовувався до всіх зареєстрованих компаній, а також до незареєстрованих компаній,

які відповідали певним критеріям розміру (наприклад, об'єм продажів — 5 млн. фунтів стерлінгів чи більше, сума активів — 2,5 млн. фунтів стерлінгів чи більше і чисельність зайнятих — 250 чи більше чоловік), допускав три можливих варіанти звітності:

а) представлення звітів на базі поточної вартості в якості основних рахунків, які доповнюються рахунками на базі початкової вартості;

б) представлення звітів на базі початкової вартості в якості основних рахунків, які доповнюються рахунками на базі поточної вартості;

в) представлення одних тільки рахунків на базі поточної вартості, що доповнюються відповідною інформацією про початкову вартість.

З скороченням темпів інфляції в Об'єднаному Королівстві падав й ентузіазм, викликаний прийняттям SAP 16. В червні 1985 року на Лондонській фондовій біржі було встановлено, що положень цього стандарту дотримується менше 20 відсотків зареєстрованих на ній компаній. Після цього вищезазваному стандарту було надано статус обов'язкового, а в квітні 1988 року він був офіційно відмінений. Проте, Керуючий комітет знов підтвердив свою думку про те, що в випадках значного впливу фактору зміни цін на рахунки, складені на базі початкової вартості, необхідно представляти інформацію, що характеризує такі наслідки. Тому він в теперішній час продовжує вивчати ефективні засоби розробки стандарту обліку інфляційних факторів.

В теперішній час Законом про компанії в Об'єднаному Королівстві компаніям дозволяється використовувати при оцінці нематеріального основного капіталу за мінусом умовної вартості фактора ділових зв'язків поточну вартість; при оцінці реального основного капіталу — поточну вартість чи ринкову вартість; і при оцінці інвестицій — ринкову вартість на будь-якій основі, яку директора вважають можливою для використання при умові вказання її особливостей і причин використання. В випадках, коли основний капітал не включається в фінансові звіти за початковою вартістю, компанія повинна вказувати:

а) статті балансу, які беруться до уваги і базу оцінки;

б) співставну суму кожної статті на базі початкової вартості чи різницю між сумою, вказаною в балансі і початковою вартістю. Крім того, якщо вартість товарно-матеріальних запасів, оприбуткованих на базі початкової вартості, включаючи метод ЛІФО, суттєво відрізняється від відновлювальної вартості, то ця різницю необхідно вказувати. Якщо, на думку директорів компанії, ринкова вартість землі значно відрізняється від її балансової вартості, то ця різниця повинна вказуватись в доповіді Ради директорів.

Спопучені Штати

В 1979 році Рада фінансових облікових стандартів видала на п'ятирічний експериментальний період зведення правил FASB 33: "Фінансова звітність і зміни цін". У відповідності з цими правилами приблизно 1600 великих компаній повинні були додатково переробляти фінансові відомості, корегуючи їх на загальний рівень цін і поточну вартість. В процесі перегляду зведення правил FASB 33 Раді були представлені наступні зауваження:

а) двійна система обліку інфляційних факторів вносить плутанину;

б) витрати в підготовці такої документації є надмірними;

в) дані, скориговані відповідно загальному рівню цін є менш корисними, чим дані, обчислені на базі поточної вартості.

Пізнше вимоги про складання додаткових звітів з правкою на загальну купівельну здатність були відмінені. В своєму останньому зведенні правил, що стосувалося обліку зміни цін, Рада вирішила заохочувати, не наполягаючи більше на її обов'язковому характері, практику представлення компаніями, що звітуються, інформації або про загальну купівельну здатність, або про поточну вартість. Причини оправдання цього рішення виглядали наступним чином:

а) в умовах низьких темпів інфляції інтерес до обліку інфляційних факторів знизився;

б) в даний момент переваги розробки альтернатив методам представлення інформації на основі зведення правил FASB 33 були б незрівняно меншими від пов'язаних з цим затратами;

в) інтерес Комісії з цінних паперів бірж і інших урядових установ до методів представлення інформації на основі зведення правил 33, ймовірно, знизився.

Проте, визнаючи, що темпи інфляції в будь-який момент можуть знову помітно зрости, Рада в якості компонента зведення правил FASB №89 опублікувала зведення керуючих принципів, які покликані надати допомогу підприємствам, які бажають і в подальшому відображати в своїй документації вплив фактора зміни цін на фінансові звіти, служити відповідним пунктом для розробки в майбутньому будь-якого стандарту з обліку інфляційних факторів.

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	3
Розділ 1	5
<i>ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ</i>	5
1.1. Світовий економічний розвиток та його вплив на побудову систему обліку та звітності	7
1.2. Загальна характеристика бухгалтерських систем	9
1.3. Особливості організації бухгалтерського обліку	11
1.4. Види бухгалтерського обліку в капіталістичних країнах	15
1.5. Регламентація обліку за міжнародними стандартами	22
Розділ 2	22
<i>МІЖНАРОДНІ СИСТЕМИ ПЛАНІВ РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ</i>	22
2.1. Загальні принципи побудови міжнародних Планів рахунків бухгалтерського обліку	24
2.2. Плани рахунків бухгалтерського обліку Європейського Союзу	24

2.3. План рахунків Організації Африканської єдності	28
2.4. Плани рахунків англосаксонської облікової системи	31
Розділ 3 БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК У США	34
3.1. Загальна характеристика	34
3.2. Облік матеріальних запасів	37
3.3. Облік основного капіталу	48
3.4. Методи обліку амортизації і зносу основних засобів	56
3.5. Облік заробітної плати і виплат робітникам та службовцям	63
3.6. Облік ліквідних та позаоборотних активів	66
3.7. Облік та розподіл виробничих накладних	71
3.8. Фінансова звітність	76
Розділ 4 ОСНОВИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ	87
4.1. Класифікація витрат виробництва	87
4.2. Методи обліку витрат виробництва	90
4.3. Застосування системи стандарт-кост в процесі обліку витрат на виробництво	94
4.4. Облік виробничих витрат за системою директ-костинг	103
Розділ 5 ОБЛІК ТА ЗВІТНІСТЬ КИТАЮ	109
5.1. Організаційні основи побудови обліку в Китаї	109

5.2. Положення про сумнівні рахунки, старіння запасів на повернення проданих товарів	110
5.3. Облік основного капіталу та його знецінення	111
5.4. Облік нематеріальних активів	112
5.5. Облік надходження та витрачання іноземної валюти	113
5.6. Облік фінансових результатів	114
5.7. Бухгалтерська звітність	116
Розділ 6 ОБЛІК ІНФЛЯЦІЙНИХ ЯВИЩ	118
6.1. Необхідність обліку інфляції	118
6.2. Методи обліку інфляційних явищ	120
6.3. Міжнародний досвід відображення інфляційних змін об'єктів обліку	124

ЛУЧКО

МИХАЙЛО РОМАНОВИЧ

*кандидат економічних наук,
доцент Тернопільської академії
народного господарства*

**БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК
В УПРАВЛІННІ БІЗНЕСОМ:
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

МОНОГРАФІЯ

Редактор *Н. Савенко*
Художньо-технічний редактор *Т. Піхота*
Комп'ютерна верстка *Г. Пузиренко*

Підписано до друку 07.08.97. Формат 84 x 108/32.
Папір книжково-журнальний № 2. Гарнітура Петербург.
Друк офсетний. Умов.-друк. арк. 7,56. Умов. фарбовідб. 7,62.
Обл.-вид. арк. 7,42. Тираж 1000 прим.
Замовлення № 0082

Товариство з обмеженою відповідальністю "Облкінформ"
252054, Київ-54, вул. Гоголівська, 7 г

Надруковано з готових форм
у друкарні ВПЦ «Літопис-XX»
Київ - 151, Повітрофлотський пр., 56.

- Л 87 Лучко М. Р. Бухгалтерський облік в управлінні бізнесом: зарубіжний досвід. — К.: "Облікінформ", 1997. — 144 с. ISBN 5-7763-2212-X

В монографії викладено зарубіжний досвід організації та основ методології бухгалтерського обліку в управлінні бізнесом. Вперше системно розглядаються питання обліку інфляційних змін господарських засобів та джерел їх формування з врахуванням зарубіжної практики.

Монографія підготовлена на підставі особливостей облікових систем США, Канади, Польської республіки, Німеччини, Китаю, буде корисною для бухгалтерів, фінансистів, менеджерів, аудиторів.

ББК 65.052.9